จรูญ รุ่งจรัสแพร้ว พรายแสง
แสง แห่งธรรมเจอดแจรง จากฟ้า
งำ ทุกข์ส่องสุขแสวง ความยุติ-ธรรมเฮย
พาล มิกล้ารอหน้า ขจัดล้างจางหาย

อนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ

นาย จรูญ แสงงำพาล

5 กรกฎาคม 2518

นายจรูญ แสงงำพาล

ชาตะ ๕ พฤษภาคม ๒๔๕๙

ละสังขาร ๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๘

[illegible]

[illegible]

[illegible]

พ่อ แม่ ลูก (ร.ต.จุลจรูญ) ร่วมถ่ายภาพเป็นครั้งสุดท้าย
เมื่อลูกชายกลับมาเยี่ยมบ้าน เมื่อวันที่ ๑๕ ธันวาคม ๒๕๑๖

[illegible] ([illegible]) [illegible]
[illegible]

ประวัติ

นาย จรูญ แสงงำพาล

เกิด	*๕ พฤษภาคม ๒๔๕๙ ต. บ้อมปราบ อ.พระนคร*
บิดา	*นายเรือเอก บำรุง แสงงำพาล*
มารดา	*นางซิว แสงงำพาล*
ภรรยา	*นางจิตรมณี (วารินทร์) แสงงำพาล*
บุตรและธิดา	*นางสาว สุวณี แสงงำพาล*
	นางสาว เจษฎา แสงงำพาล
	นาย จรูญเกียรติ แสงงำพาล
	เรืออากาศตรี จุลจรูญ แสงงำพาล

ประวัติ การ ศึกษา

๒๔๖๗	โรงเรียนวัดบวรมงคล	๔ ปี
๒๔๗๑	โรงเรียนมัธยมวัดราชาธิวาส	๔ ปี
๒๔๗๕	โรงเรียนราษฎรวิทยสภา	๑ ปี
๒๔๗๗	โรงเรียนยูนิเวอร์ซัลวิทยาลัย	๑ ปี
๒๔๗๙	จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย	๑ ปี
๒๔๘๑	โรงเรียนช่างชลประทาน	๑ ๑/๒ ปี
๒๔๙๐ – ๙๑	Cert. in Dam Engineering (USBR)	

เข้าร่วมสัมนาพัฒนานักธุรกิจบริหารรุ่นที่ ๕

การทำงาน

๕ เม.ย. ๒๔๘๓	ช่างจัตวาแผนกก่อสร้าง กองก่อสร้าง
๑ ส.ค. ๒๔๘๔	รั้งช่างตรีแผนกก่อสร้าง กองก่อสร้าง
๑ ก.ค. ๒๔๘๖–๑ **ม.ค. ๒๔๘๙**	ช่างตรี กองแผนผัง
๑ ม.ค. ๒๔๙๐–๑ **ม.ค. ๒๔๙๑**	ช่างโท กองแผนผัง
๑ ต.ค. ๒๔๙๑—๑ **ม.ค. ๒๔๙๒**	รักษาการในตำแหน่ง นายช่างแผนกโครงการก่อสร้างนครนายก กองก่อสร้าง
๑๑ ส.ค. ๒๔๙๓	นายช่างแผนกโครงการก่อสร้างนครนายก กองก่อสร้าง
๑๖ ธ.ค. ๒๔๙๔	นายช่างเอก แผนกโครงการก่อสร้างนครนายก กองก่อสร้าง
๑๐ เม.ย. ๒๔๙๕—๑ **ม.ค. ๒๕๐๐**	นาย ช่างเอก ควบคุมงานก่อสร้างปากเกร็ดกองก่อสร้าง
๑๕ ก.ค. ๒๕๐๑	รักษาการในตำแหน่งนายช่างเอก กองก่อสร้าง
๔ ก.พ. ๒๕๐๒—๑๔ **มิ.ย. ๒๕๐๔**	นายช่างเอกอำนวยการกองก่อสร้าง
๒๕ ก.ค. ๒๕๐๔	นายช่างพิเศษก่อสร้างชลประทานหลวง
๑๖ ส.ค. ๒๕๐๖	นายช่างพิเศษก่อสร้างชลประทานหลวง รักษาการ ในตำแหน่งหัวหน้ากองก่อสร้างอีกตำแหน่งหนึ่ง
๒๙ พ.ค. ๒๕๐๗	นายช่างพิเศษก่อสร้างชลประทานหลวง ทำหน้าที่ นายช่างใหญ่แทน มล. เชิงชาญ กำภูจน กว่าจะเดินทางกลับจากต่างประเทศ
๑ ต.ค. ๒๕๐๗	นายช่างพิเศษก่อสร้าง ชลประทานหลวง
๑ เม.ย. ๒๕๐๙	นายช่างพิเศษสำรวจชลประทาน
๑๘ เม.ย. ๒๕๐๙	นายช่างพิเศษสำรวจชลประทาน รักษาการในตำแหน่งหัวหน้ากองสำรวจอีกตำแหน่งหนึ่ง
๙ มิ.ย. ๒๕๑๒	นายช่างพิเศษสำรวจชลประทานกองสำรวจ รักษาการ-แทนนายช่างพิเศษก่อสร้างชลประทานหลวง กองก่อ-สร้าง อีกตำแหน่งหนึ่ง

ความดีความชอบ

๘ ก.ค. ๒๔๙๓	นายจำรูญ แสงงำพาล รักษาการในตำแหน่ง นายช่างโครงการก่อสร้างนครนายก เป็นผู้ทำการจับกุมนายเทพ พิมพ์จำปา นายงานก่อสร้างชลประทานนครนายกทำการทุจริต ฐานปลอมแปลงทำใบสำคัญเท็จ เบิกเงินหลวงเอาเป็นประโยชน์ส่วนตัว แล้ววิ่งเต้นหาหลักฐาน มาดำเนินคดีจนศาลลงโทษผู้กระทำผิด เป็นผลสำเร็จ **ได้รับความชมเชยและ ขอบคุณจากทางราชการ ตามบันทึกกรมชลประทาน ที่ ช. ๑๑๒/๙๓ ลงวันที่ ๒๐ มิ.ย. ๒๔๙๓**

เครื่องราชอิสริยาภรณ์

๔ ธ.ค. ๒๔๙๑	เบญจมาภรณ์ช้างเผือก
๕ พ.ค. ๒๔๙๓	เหรียญ ภ.ป.ร. ๔
๔ ธ.ค. ๒๔๙๓	จัตุราภรณ์ช้างเผือก
๕ ธ.ค. ๒๔๙๕	ตริตาภรณ์มงกุฎไทย
๒๑ ก.ย. ๒๔๙๘	เหรียญรัตนาภรณ์ชั้น ๔
๕ ธ.ค. ๒๔๙๙	ตริตาภรณ์ช้างเผือก
๕ ธ.ค. ๒๕๐๘	เหรียญจักรพรรดิมาลา
๕ ธ.ค. ๒๕๐๙	ทวิติยาภรณ์มงกุฎไทย
๕ ธ.ค. ๒๕๑๑	ทวิติยาภรณ์ช้างเผือก

อาจารย์ ชา (ท่านเจ้าคุณโพธิญาณฯ)

วัดหนองป่าพง จ. อุบลราชธานี

คำไว้อาลัย

นับเป็นระยะเวลานานพอสมควร ที่คุณโยม จรูญ แสงงำพาล ได้ไปเยี่ยมวัดหนองป่าพง จนกระทั่งได้ถวายการอุปัฏฐากแก่อาตมาด้วยดีตลอดมา อาตมารู้สึกว่าคุณโยมจรูญ เป็นผู้ที่มีความเลื่อมใสศรัทธาในการบำเพ็ญบุญกุศล ซึ่งนับว่าเป็นการดำเนินตามจารีตอันดีของชาวพุทธอย่างแท้จริง

มาบัดนี้ คุณโยม จรูญ ได้ถึงแก่กรรมลง ซึ่งเป็นเรื่องธรรมดาที่เมื่อมีความเกิดขึ้นมาแล้วก็ย่อมมีความเสื่อมสิ้นไป อันเป็นเหตุสุดวิสัยที่มนุษย์จะหลีกพ้นได้ และย่อมทำให้บรรดาญาติพี่น้องต้องมีความอาลัยที่คุณโยม จรูญ จากไป อาตมาจึงถือโอกาสนี้ ตั้งจิตแผ่ส่วนกุศลผลบุญที่คุณโยม จรูญ ตลอดทั้งบรรดาญาติพี่น้องทุกคนได้ทำไว้ จงเป็นปัจจัยอำนวยให้คุณโยมจรูญ ได้ไปสู่สุคติในสัมปรายิกภพ และจนที่สุดให้ได้เข้าถึงสันติภาวะที่ปราศจากความทุกข์ทั้งปวง ตามกำลังบารมีที่ได้บำเพ็ญไว้แล้วนั้น เทอญ.

(ลายมือชื่อ)

(พระโพธิญาณเถร)
เจ้าอาวาสวัดหนองป่าพง

"ไว้อาลัย ... มิตรในธรรม"

เมื่อข้าพเจ้าได้รับข่าวว่า คุณจรูญ แสงงำพาล เจ็บหนัก และถึงแก่กรรมในเวลาอันสั้นต่อมานั้น ข้าพเจ้าไม่แปลกใจเท่าใดนัก เพราะว่าก่อนจะถึงแก่กรรมเพียงไม่กี่วัน คุณจรูญ ฯ ได้เดินทางไปเยี่ยมข้าพเจ้าที่ถ้ำเขาช่องกระจก จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ อันเป็นที่พำนักของข้าพเจ้าในปัจจุบันในวันนั้น นิมิตรแห่งความตายได้ปรากฏให้เห็นอย่างชัดเจน

ข้าพเจ้าเห็นใบหน้าของคุณจรูญฯ ว่าเป็นใบหน้าของคนที่ตายแล้ว ๒ ครั้งติดกัน

เมื่อเห็นครั้งแรก ข้าพเจ้ารำพึงด้วยความแปลกใจว่า "เอ๊ะ คุณจรูญ นี่ หน้าเหมือนคนตายแล้ว" ต่อมาอีกครู่เดียว นิมิตรนั้นปรากฏให้เห็นซ้ำอีก ครั้งนี้ข้าพเจ้ารู้สึกอึดอัด กลัวว่าจะเป็นจริงอย่างนั้น จิตที่ห่วงใยในคุณจรูญฯ พยายามปฏิเสธไม่ยอมรับว่าเป็นความจริง แต่จิตที่เป็นกลางยอมรับว่าความตายเป็นของธรรมดา เป็นความจริงแท้ เป็นทุกข์อริยสัจจะ

ข้าพเจ้าใช้คำว่า มิตรในธรรม ก็เพราะความจริงมีอยู่ว่า ในทางโลกเมื่อครั้งที่ข้าพเจ้ายังเป็นฆราวาส รับราชการอยู่กรม ฯ เดียวกันกับคุณจรูญนั้น คุญจรูญหาใช่มิตรของข้าพเจ้าไม่ และคนทั้งหลายอีกเป็นอันมาก ก็ไม่ใช่มิตรของคุณจรูญ ฯ ทั้งนี้ก็เพราะว่า ในทางโลกนั้นคนเรามักจะตั้งข้อเข้าหากัน คิดเบียดเบียนมุ่งร้ายต่อกันอยู่เป็นธรรมดา พยาบาทนิวรณ์จึงปรากฏชัด

แต่ในทางธรรมนั้น คนเรามุ่งหน้าหาความบริสุทธิ์ เห็นความจริงแก่ใจว่า ความโกรธแค้นอาฆาตนั้น เป็นไฟกองใหญ่ ย่อมเผาไหม้ให้วอดวายได้ ทั้งตนเองและผู้อื่น จึงพยายามดับไฟมหาประลัยนี้เสียด้วยน้ำ คือ เมตตา โฉมหน้าของมิตรในธรรมจึงปรากฏ

คุณจรูญ ฯ เป็นผู้มีศรัทธามั่นคง หาโอกาสไปเยี่ยมเยียนนมัสการอยู่เสมอ ไม่ว่าข้าพเจ้าจะจาริกไปบำเพ็ญภาวนาอยู่ ณ สถานที่อันห่างไกล หรือ ลึกล้ำกันดารสักปานใด

คุณจรูญบุกบั่นไปถึงทั้งนั้น ทั้งได้อำนวยความสะดวกในการเดินทางไปปฏิบัติธรรมของข้าพเจ้าเป็นอย่างมาก ได้จัดพาหนะและควบคุมการเดินทางด้วยตนเองหลายครั้ง เช่นเมื่อข้าพเจ้าไปสตูล นครราชสีมา บางละมุง. เป็นต้น

มีอยู่ครั้งหนึ่ง ข้าพเจ้าได้เดินทางไปพักอยู่ในป่า บริเวณตีนเขากระทิง จังหวัดจันทบุรีโดยไม่บอกให้คุณจรูญรู้ อยู่มาวันหนึ่ง มีเสียงคนเดินสวบสาบเข้ามาดังสนั่น เพราะป่านั้นทึบและสงัดมาก จึงเกิดเสียงรบกวนมาก ข้าพเจ้าจึงออกจากสมาธิ และถามไปโดยไม่ได้ดูว่า, "มาทำไม ?" มีเสียงตอบมาว่า "มาหาท่าน" และเสียงนั้นคือคุณจรูญนั่นเอง

ในบั้นปลายของชีวิต คุณจรูญขยันทำกรรมฐานยิ่งขึ้น แต่ก็ต้องผจญกับอุปสรรคอันใหญ่ เพราะกิจการงานส่วนตัวที่สร้างเอาไว้ ได้ก่อให้เกิดความทุกข์อย่างใหญ่หลวง คุณจรูญได้พยายามต่อสู้ดิ้นรนทุกวิถีทาง เพื่อละเลิกปล่อยวาง แต่ภาระที่ผูกพันอยู่นั้น ใหญ่หลวงนัก เหมือนงูใหญ่รัดรึงอยู่รอบกาย ไม่อาจปลดเปลื้องได้โดยง่าย

ข้าพเจ้าเอาใจช่วยคุณจรูญอย่างเต็มที่ คิดว่าน่าจะเป็นไปได้ เพราะความทุกข์นั้นแม้จะใหญ่หลวงสักปานใด เมื่อเกิดขึ้นได้ ก็ย่อมดับไปได้เป็นธรรมดา แต่ไม่ได้คิดเลยว่า คุณจรูญจะสลัดทุกข์ทิ้ง ด้วยการเปลี่ยนภพชาติอย่างนี้

นี่คือบทเรียนของชีวิต เมื่อตัณหา คือความทะยานอยาก ยังครอบงำจิตอยู่ตราบใด ก็ย่อมจะต้องเวียนว่ายอยู่ในกองไฟ คือทุกข์ อยู่ตราบนั้น

ไม่มีชีวิตใด จะหลุดพ้นจากกองทุกข์โดยสิ้นเชิงได้ ถ้าไม่อาศัยปัญญา ความเพียร ความสำรวมอินทรีย์ และความสละวางด้วยประการทั้งปวง

คุณจรูญเป็นผู้สนใจสดับตรับฟังพระสัทธรรมอยู่ตลอดมา จึงเชื่อว่าจะเป็นอุปนิสสัยปัจจัย ให้ได้ปฏิบัติ เพื่อความดับสนิท แห่งทุกข์ ต่อไปในภพชาติข้างหน้า

พระพรหมฯ ปวโร

๑๒ พ.ค. ๒๕๑๘

สู่สุคติ...

วัดใหญ่ชัยมงคล

เมื่อวันที่ ๕ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๑๘

คุณนาย จิตรมณี ภรรยาของคุณจรูญ แสงงำพาล มาที่วัดใหญ่ชัยมงคล ปรารภว่าขอความเห็นจากหลวงพ่อที่ได้เคยร่วมงานการกุศลกับคุณจรูญมา และมีนิสัยจิตใจเป็นอย่างไรบ้าง อาตมาจึงได้เขียนตอบมาดังนี้

คุณจรูญ แสงงำพาล ผู้นี้ พบกับอาตมาประมาณ ๓ ปี เป็นผู้มีนิสัยหนักไปในทางบัณฑิตหาโอกาสที่จะประกอบกิจด้วย กาย วาจา พิจารณาแล้วเห็นว่าไม่มีใครหวงห้าม จึงตกลงใจประกอบกิจการนั้นไปโดยไม่ท้อถอย พยายามบุกบั่นจนกิจการนั้นสำเร็จ คุณจรูญ แสงงำพาล คุณประสิทธิ์ โพธิปิติ เคยร่วมการกุศลกับอาตมา ไปพัฒนาที่วัดยม อ. บางบาล จ. พระนครศรีอยุธยา เวลาหลายเดือน เห็นคุณจรูญนั่งหลับตาในเวลาว่างงานเป็นปกติ ครั้นถึงเวลาทำงานก็ทำงานจริง ๆ เดินสั่งงานทางโน้น สั่งงานทางนี้ ได้เวลาก็กลับบ้าน ขณะนั่งรถไปมา คุณจรูญจะต้องนั่งหลับตาเป็นปกติ ผลงานที่ได้ทำไปนั้นก็สำเร็จได้ด้วยดีเป็นทีพอใจของอาตมาเป็นอย่างยิ่ง และคุณจรูญเคยพูดว่า ผมมีความสบายอยู่กับการนั่งพระกรรมฐาน วันใกล้จะทำกาลกิริยาของคุณจรูญ คุณจรูญพร้อมทั้งภรรยาสนทนาด้วยเรื่องปลดปลิดความที่หนักให้เบา รู้สึกได้ผลดีทำให้ คุณจรูญ มีความรื่นเริงบันเทิงใจ ตลอดเวลาที่กำลังสนทนาอยู่นั้น ครั้นแล้วก็ลากลับบ้าน ต่อมาภรรยาบอกว่า

คุณจรูญตายเสียแล้ว แล้วก็เล่าว่า จากวัดใหญ่ไปถึงบ้าน คุณจรูญมีความรื่นเริงบันเทิงใจตลอดทาง อันนี้ก็ชี้ให้เห็นว่า คุณจรูญ แสงอำพาล ถึงจะตายก็มีสุคติ แม้จะเกิดก็เกิดในมนุษย์สมบัติ และสวรรค์สมบัติ ตรงตามบาลีคัมภีร์ท่านชี้ไว้ว่า **จิตฺเต อสงฺกิลิฏฺเฐ สุคติปาฏิกงฺขา** จิตไม่เศร้าหมอง สุคติมีหวังได้ไม่ต้องสงสัย

โบราณว่าขาไปสบายหลัง
จะประทังชีวิตหาปลิดไม่
อยู่บนหลังหยั่งรู้ดูอะไร
มิหนักไปหรือท่านถ้าหมั่นมอง
จะไม่เชื่อโบราณท่านขานไว้
ดูกระไรอยู่สักนิดจิตชักสอง
ยังสงสัยว่าอะไรให้หมั่นมอง
เราประคองอยู่บนหลังนั้นอย่างไร.

พระครูภาวนาภิรัติ เจ้าอาวาสวัดใหญ่ชัยมงคล

เจ้าอาวาสวัดใหญ่ชัยมงคล
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

คำไว้อาลัย

ข้าพเจ้ารู้จักและนิยมยกย่องคุณจรูญ แสงงำพาล มาเป็นเวลาช้านานท่านเป็นข้าราชการ "ลูกหม้อ" แท้ของกรมชลประทาน ตลอดระยะเวลาที่รับราชการได้ทำงานสร้างสรรผลงานที่สำคัญ ๆ ทางด้านชลประทานไว้มากมาย ด้วยความวิริยะอุตสาหะ ซื่อ-สัตย์สุจริตมิรู้จักเหน็ดเหนื่อย จนในบั้นปลายของชีวิตราชการ ก็ได้รับการแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งที่มีความรับผิดชอบสูง และมีความสำคัญยิ่งในกรมชลประทาน

คุณจรูญ แสงงำพาล เป็นผู้มีคุณสมบัติที่ดีเด่นในเรื่องของความซื่อสัตย์สุจริต และความขยันหมั่นเพียรในการประกอบกิจการงานที่ได้รับมอบหมาย ตลอดชีวิตราชการไม่เคยเบียดเบียนใคร และกระทำแต่ความดีงามแก่ตัวเอง ครอบครัว และสังคมตลอดมา นอกจากนี้ท่านยังเป็นผู้ที่สนใจศึกษา และปฏิบัติธรรมตามหลักของพระพุทธศาสนาอย่างแน่วแน่ด้วยเหตุฉะนี้ จิตใจของท่านจึงมีแต่ความสงบสุขและไม่เป็นพิษเป็นภัยต่อสาธุชนผู้ใดควรเป็นเยี่ยงอย่างที่ดีงาม และความภูมิใจแห่งชีวิตที่พึงปรารถนา

นับได้ว่าคุณจรูญ แสงงำพาล เป็นบุคคลที่เกิดมาแล้วปฏิบัติตนให้ถูกต้องตามคติคำสอนของพุทธศาสนาที่ว่า

ชีวนฺเต สุฌตํ เสยฺโย ยํ คตฺวานานุตปติ
จิตฺเต อสงฺกิลิฏฺเฐ สุคติปาฏิกงฺขา

เมื่อยังมีชีวิตอยู่ ทำความดีนั่นแหละดีกว่า
เพราะทำความดีแล้ว ไม่ต้องเดือดร้อนใจ

ในภายหลัง จิตใจเป็นสุข
เมื่อจิตใจไม่เศร้าหมองเป็นสุข
สุคติเป็นอันหวังได้
คือตายไปในขณะที่จิตใจเป็นสุข
ย่อมบรรลุถึงสวรรค์.

คุณจรูญ แสงงำพาล ย่อมบรรลุสู่สุคติด้วยตัวของท่านเอง โดยไม่ต้องอาศัยพรจากใคร.

(นายนิพนธ์ ศศิธร)
รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ

ขอกราบเท้าขอบพระคุณ
คุณหญิงโฉมศรี กำภู
ได้เมตตา เป็นประธาน
และลงมือจัดดอกไม้
ด้วยตัวท่านเอง ตลอดงาน

คำไว้อาลัย

ของ

ท่านอธิบดีกรมชลประทาน

ผมได้ทราบข่าวการถึงแก่กรรมของ คุณจรูญ แสงง้ำพาล นายช่างพิเศษสำรวจชลประทานด้วยความเสียใจและเสียดายเป็นอย่างยิ่ง เพราะในทางส่วนตัวกับผม คุณจรูญ ฯ เป็นเพื่อนนักเรียนการชลประทาน รุ่น ๑ ด้วยกันมาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๘๑ เราทั้งสองสำเร็จการศึกษาพร้อมกัน ต่อมาเมื่อมีการสอบช่างตรี และสอบไปฝึกงานในสหรัฐอเมริกาก็สอบได้พร้อมกัน และการที่เรามีวัยรุ่นราวคราวเดียวกัน จึงมีความสนิท–สนมและรักใคร่ซึ่งกันและกันเป็นอย่างดี ตลอดเวลาที่ผ่านมาถึง ๓๗ ปี

ส่วนในทางราชการ คุณจรูญ ฯ ก็เป็นกำลังสำคัญคนหนึ่งของกรมชลประทานมาเป็นเวลานาน เริ่มตั้งแต่ยังเป็นช่างตรี คุณจรูญ ฯ ซึ่งทำหน้าที่หัวหน้าหน่วยออกแบบโครงการเพชรบุรี ก็ได้เป็นกำลังของนายช่างอำนวยการกองแผนผังในการรวบรวมและจัดทำรายงานความเหมาะสมของโครงการนี้ ซึ่งนับว่าเป็นรายงานความเหมาะสมโครง-การแรกที่นายช่างไทยได้จัดทำขึ้น เรื่องนี้ นายช่างใหญ่ในสมัยนั้นได้บันทึกเสนอกรมไว้ตอนหนึ่งว่า

"รายงานโครงการเพชรบุรี ช.อ.ผ. (คือนายช่างอำนวยการกองแผนผัง) ได้จัดทำขึ้นถูกต้องตามวิธีการที่ควรทำแล้ว เห็นว่าสมควรใช้เป็นตัวอย่างให้นายช่างของเราทุกคนได้ทราบไว้ และพยายามจัดทำขึ้นในวงงานของตนตามแนวทางอันเดียวกัน ในเรื่องนี้ฉันได้พยายามมานานแล้ว ที่จะให้ข้าราชการชั้นนายช่างของเราทุกคนรู้หลักการพิจารณาโครงการหรืออาคารชลประทานทางแง่การชลประทาน ให้รู้จักแปลความหมายของสถิติเรื่องน้ำ เรื่องสภาพภูมิประเทศ และหน้าที่ของอาคารต่าง ๆ ซึ่งจะใช้ให้เหมาะแก่

สภาพนั้น ๆ ส่วนการพิจารณาในแง่ Structural Design นั้น ไม่สู้ได้เร่งรัดนัก เพราะเห็นว่าทุกคนได้เล่าเรียนกันมาแล้ว แต่ความพยายามอันนี้ยังไม่สู้ได้ผลนัก เพราะขาดความสนใจบ้าง ขาดความมานะบ้าง และขาดเวลาบ้าง ฉะนั้นถ้า อ.ธ.ช. (คืออธิบดีกรมชลประทาน) เห็นพ้องว่า นายช่างชลประทานสมควรจะรู้หลักการชลประทานด้วยกันทุกคนแล้ว ก็ขอเสนอให้จัดทำสำเนารายงานนี้ขึ้นหลาย ๆ ฉบับ แล้วแจกจ่ายให้นายช่างสำหรับถือเป็นแนวทางปฏิบัติต่อไป"

เมื่อกรมชลประทานจัดทำรายงานความเหมาะสมของโครงการเจ้าพระยาใหญ่เพื่อเสนอรัฐบาลของกู้เงินจากธนาคารโลก คุณจรูญ ฯ ก็ได้ช่วยในงานวางโครงการจัดทำรายการและราคางานทางฝั่งตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยา ซึ่งมีโครงการชัยนาท–ป่าสัก (มโนรมย์ ช่องแค โคกกะเทียม และเริงราง) โครงการมหาราชและโครงการ-นครหลวง นับว่ามีส่วนในการจัดทำรายงานฉบับนั้นด้วย

หลังจากไปฝึกงานในสหรัฐอเมริกามาแล้ว คุณจรูญ ฯ ได้รับแต่งตั้งให้เป็นนายช่างโครงการก่อสร้างนครนายก ซึ่งเป็นโครงการที่คุณจรูญ ฯ ไปฝึกงานครั้งยังเป็นนักเรียนการชลประทาน คุณจรูญ ฯ ก็ได้เร่งรัดงานที่ยังเหลืออยู่ให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี นอกจากนี้ ยังได้ขยายและปรับปรุงคันคลองและคันกั้นน้ำหลายสายให้ใช้เป็นถนนได้อีกด้วย นับว่าเป็นผู้ที่ริเริ่มโครงการถนนบนคันคลองและคันน้ำขึ้น มีเรื่องที่สมควรนำมากล่าวถึงความซื่อสัตย์ สุจริต และความสามารถของ คุณจรูญ ฯ ไว้ในตอนนี้ด้วย คือได้รับความชมเชย และขอบคุณจากทางราชการ ตามบันทึกของกรมชลประทานที่ ช. ๑๔๙/๙๓ ลงวันที่ ๒๐ มิถุนายน ๒๔๙๓ ที่ได้เป็นผู้ทำการจับกุมนายงานก่อสร้างคนหนึ่งที่ทำการทุจริตฐานปลอมแปลง และทำใบสำคัญเท็จเบิกเงินหลวงมาเป็นประโยชน์ส่วนตัว แล้ววิ่งเต้นหาหลักฐานมาดำเนินคดีจนศาลลงโทษผู้กระทำผิดเป็นผลสำเร็จ เป็นธรรมดาการรักษาประโยชน์ของทางราชการ ในบางครั้งก็ไม่เป็นที่พึงพอใจของบุคคลบางประเภท แต่ก็เป็นที่นิยมชมชอบของคนส่วนใหญ่ ตลอดจนถึงพระสงฆ์ ดังจะเห็นได้จากเมื่องานในโครงการนี้ได้เสร็จไปแล้วเป็นส่วนใหญ่ ก็ประจวบกับมีงานขยายที่ทำการชลประทานปากเกร็ด ให้เป็นโรงงานกลาง คลังพัสดุ และหน่วยงานอื่น ๆ ที่ไม่

ต้องติดต่อกับประชาชนตลอดจนโรงพยาบาล โรงเรียน ที่พักอาศัย และสร้างวัดชลประทานรังสฤษดิ์ขึ้นใหม่แทนวัดเชิงท่า และวัดหน้าโบสถ์ ซึ่งอยู่ในบริเวณที่ดินที่เวนคืนเพื่อสร้างกรมชลประทานปากเกร็ด อันนับเป็นงานที่สำคัญแห่งหนึ่ง จึงได้ย้ายคุณจรูญ ฯ มาเป็นนายช่างควบคุมงานก่อสร้าง ก็ปรากฏว่า ท่านเจ้าคณะจังหวัดนครนายก ซึ่งเป็นพระราชาคณะชั้นผู้ใหญ่ และเป็นเจ้าคณะภาคอยู่ด้วย ได้มีหนังสือถึงกรมชลประทานขอให้ระงับการย้ายคุณจรูญฯ เพราะเท่าที่คุณจรูญฯ มาอยู่โครงการนครนายกได้ไม่นานได้บำเพ็ญประโยชน์ให้แก่ชาวนครนายกไว้เป็นอันมาก แต่กรมชลประทานก็ได้เรียนชี้แจงว่า มีความจำเป็นที่ต้องการให้คุณจรูญฯ ซึ่งเป็นผู้มีความสามารถเป็นที่ไว้วางใจของกรมได้มาควบคุมงานสำคัญแห่งนี้ ทั้งงานส่วนใหญ่ในโครงการนครนายกก็ได้เสร็จไปแล้ว คุณจรูญฯ ก็ได้ปฏิบัติงานให้ลุล่วงไปด้วยดีสมเจตนาของกรมทุกประการ

ครั้นตำแหน่งนายช่างอำนวยการกองก่อสร้าง ซึ่งเป็นกองที่สำคัญกองหนึ่งว่างลง คุณจรูญฯ ก็ได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งแทน และในระหว่างนี้ก็ได้รับมอบหมายให้เป็นผู้จัดทำแผนพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑ (พ.ศ. ๒๕๐๔–๒๕๐๙) ในงานของกรมชลประทาน เป็นงานพิเศษนอกเหนือจากงานในหน้าที่อีกด้วย จึงได้เลื่อนขึ้นเป็นข้าราชการพลเรือนสามัญชั้นพิเศษ ตำแหน่งช่างพิเศษก่อสร้างชลประทานหลวง เมื่อวันที่ ๒๕ กรกฎาคม ๒๕๐๔ นับเป็นผู้บังคับบัญชากองก่อสร้างคนแรกที่เป็นชั้นพิเศษ

ต่อมาเมื่อตำแหน่งนายช่างพิเศษสำรวจชลประทาน โดยผู้ดำรงตำแหน่งนี้ทำหน้าที่นายช่างอำนวยการกองสำรวจ ซึ่งก็เป็นกองที่มีความสำคัญทางฝ่ายช่างอีกกองหนึ่งว่างลง กรมชลประทานได้พิจารณาเห็นว่า คุณจรูญฯ เป็นผู้ที่เคยผ่านงานวางโครงการ งานออกแบบ และงานก่อสร้าง ซึ่งเป็นงานที่เกี่ยวเนื่องกับงานสำรวจเป็นอย่างมาก นับว่าเป็นผู้ที่เหมาะสมกับงานสำรวจ จึงได้แต่งตั้งให้ไปดำรงตำแหน่งนี้ เมื่อวันที่ ๑ เมษายน ๒๕๐๙ ซึ่งก็ปรากฏว่า คุณจรูญฯ ได้ปฏิบัติงานด้วยดีสมความมุ่งหมายของทางราชการทุกประการ

ในระหว่างที่คุณจรูญฯ ปฏิบัติงานทางกองสำรวจอยู่นี้ ตำแหน่งผู้บังคับบัญชา

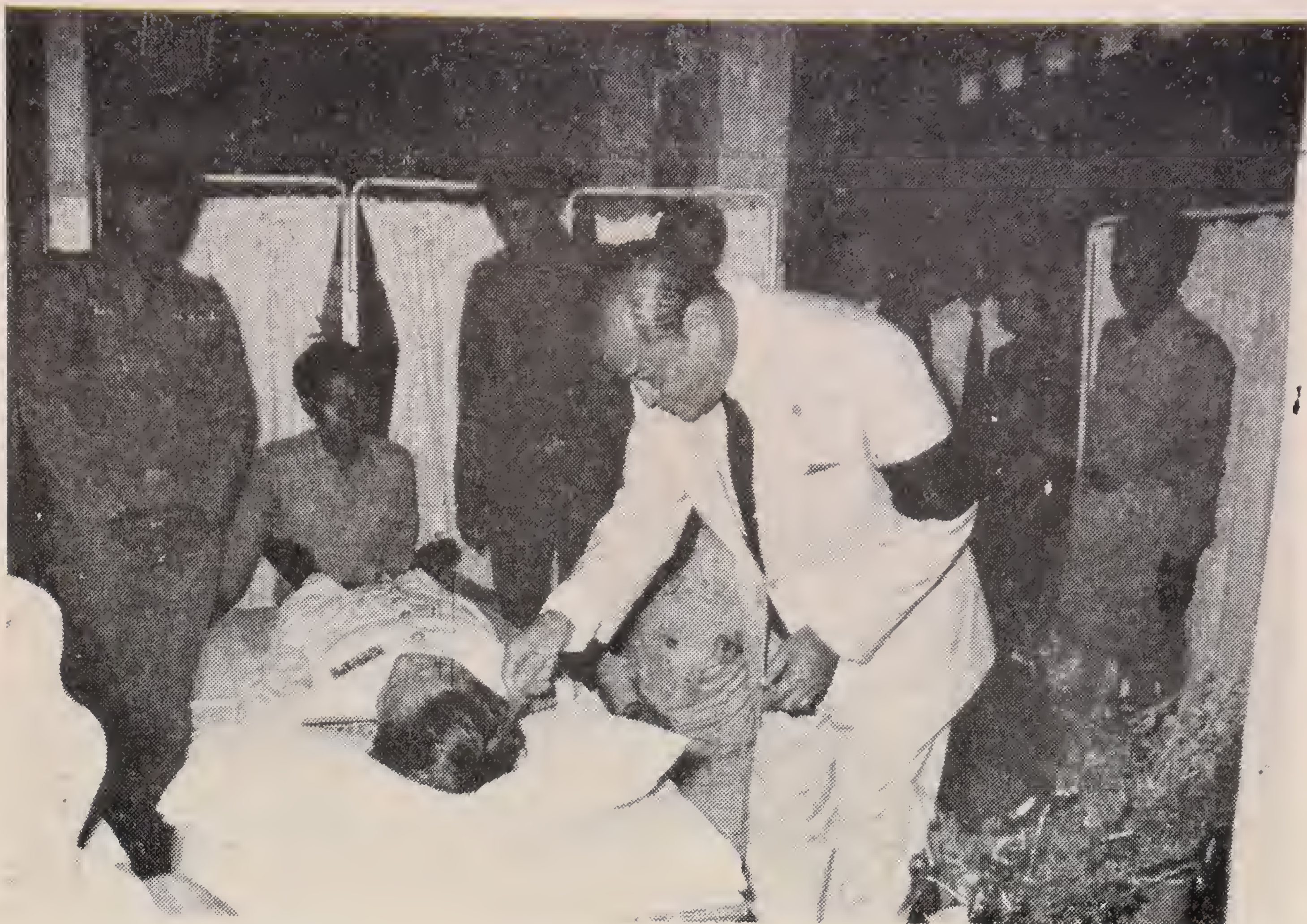
กองก่อสร้างได้ว่างลง เมื่อวันที่ ๙ มิถุนายน ๒๕๑๒ คุณจรูญฯ ก็ได้รับมอบหมายให้รักษาราชการแทนในตำแหน่งนายช่างพิเศษก่อสร้างชลประทาน หลวงที่เคยทำมาก่อนเป็นพิเศษอีกหน้าที่หนึ่ง จนถึง วันที่ ๑ สิงหาคม ๒๕๑๔ ทั้งนี้ เป็นเครื่องแสดงให้เห็นชัดเจนว่า คุณจรูญฯ เป็นกำลังอันสำคัญคนหนึ่งของกรมชลประทานที่กล่าวมาแล้วในตอนต้นได้เป็นอย่างดี

ในสายตาของผู้ที่รู้จักเห็นพ้องต้องกันว่า คุณจรูญฯ เป็นผู้มีคุณสมบัติอันดีงามที่บุคคลทั่วไปจะพึงมี เช่น ความขยันหมั่นเพียร ความซื่อสัตย์สุจริต ความกตัญญูกตเวทีต่อผู้เคยมีพระคุณ และการรักหมู่คณะ ตลอดจนมีคุณสมบัติพิเศษอีกบางประการ เช่นความมีระเบียบ มีปากกับใจตรงกัน และรักความเป็นธรรม ซึ่งคุณสมบัติประการสุดท้ายนี้นอกจากคุณจรูญฯ จะรักความเป็นธรรมแล้ว ยังพยายามต่อสู้เพื่อความเป็นธรรมของผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาอยู่ตลอดมา

ด้วยเหตุนี้ คุณจรูญฯ จึงเป็นที่เคารพของผู้น้อย และเป็นที่รักใคร่ของคนทั่วไปที่นิยมความเป็นธรรม ซึ่งเห็นได้จากในงานศพของคุณจรูญฯ แม้จะทราบกันโดยกระทันหัน ก็มีผู้ไปร่วมอาบน้ำศพ และบำเพ็ญกุศลอย่างคับคั่งจนถึงในคืนแรกที่มีการสวดพระอภิธรรม กรมชลประทาน สมาคมศิษย์เก่าวิศวกรรมชลประทาน และนักเรียนการชลประทาน รุ่น ๑ ต้องร่วมกันเป็นเจ้าภาพ เพราะมีผู้ที่จะบำเพ็ญกุศลให้หลายรายด้วยกัน

ขอกุศลที่กรมชลประทานได้ร่วมกับผู้อื่นบำเพ็ญ เพื่ออุทิศส่งไปให้นี้ จงเป็นเครื่องส่งเสริมความสุขในสัมปรายภพที่คุณจรูญ แสงงำพาล ได้รับอยู่แล้ว จากผลของการประกอบคุณงามความดีในภพนี้ยิ่ง ๆ ขึ้นไปด้วยเทอญ.

นายแสวง พูลสุข

☐ จิตต์จากร่างเป็นวิญญาณเวียนมาได้เห็น สุดจะเว้นโมทนา-ปีติ

กราบขอบพระคุณท่านอธิบดี ท่านรองอธิบดีฝ่ายธุรการ ท่านรองอธิบดีฝ่ายก่อสร้าง และนายช่างใหญ่
คุณสำเริง ศรีจันทร์งาม ร่วมเป็นเจ้าภาพ ในนามของกรมชลประทาน และช่างรุ่น ๑

คำไว้อาลัย

คุณจรูญ แสงงำพาล ผู้อำนวยการกองสำรวจ กรมชลประทาน เป็นนักเรียนการชลประทาน รุ่น ๑ รุ่นเดียวกับผม เวลาสอบเข้า คุณจรูญฯ สอบได้ดีกว่าผมหนึ่งที่ คือ คุณจรูญฯ ได้ ที่ ๕๓ ส่วนผมเองได้ ที่ ๕๔ วันแรกที่เข้าเรียนผมและเพื่อนคนอื่น ๆ อีกหลายคนเรียก คุณจรูญฯว่า อาจารย์ เพราะ คุณจรูญฯ อายุมากกว่าพวกผมเล็กน้อย แต่คุณจรูญ เคร่งขรึมเอาแต่พึ่ง ไม่ค่อยพูด พวกเราจึงนึกว่า คุณจรูญเป็นอาจารย์ ไม่เพียงแต่นึกอย่างเดียวยังโค้งคำนับแล้วสวัสดีให้อีกด้วย ตลอดเวลาที่เรียนด้วยกันมาจนกระทั่งออกมารับราชการ คุณจรูญฯ เป็นคนมีความวิริยะอุตสาหะมาก เป็นคนกล้าแสดงความคิดเห็นไม่ว่าความคิดเห็นจะแพ้หรือชนะ ก็นับว่า คุณจรูญฯ เป็นผู้หนึ่งที่ปฏิบัติราชการมาอย่างสมเกียรติ

ผมได้ข่าวก่อนว่า คุณจรูญฯ เจ็บด้วยความดันโลหิตสูง ต้องเข้ารักษาตัวในโรงพยาบาลของกรมชลประทาน ที่ปากเกร็ด ซึ่งดูแลก่อสร้างมาด้วยน้ำมือของ คุณจรูญฯ เอง พอมีเวลาว่างผมก็รีบไปเยี่ยมทันที หมอทุกคนเอาใจใส่เยียวยาอย่างเต็มที่ คุณวา-รินทร์ฯ ผู้ภริยา บอกผมว่า อาการดีขึ้นกว่าเมื่อคืนแรกที่เข้าโรงพยาบาล และคาดว่าอีก ๓–๔ วัน ก็คงพูดได้เป็นปรกติ ผมเยี่ยมอยู่ได้เวลาพอสมควร ก็ลากลับ

ต่อมาอีก ๒ วัน ก็ได้รับรายงานว่า คุณจรูญฯ ถึงแก่กรรมเสียแล้ว เมื่อคืนวันที่ ๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๘ ดังที่ผมได้เรียนไว้ว่า คุณจรูญฯ เป็นผู้มีวิริยะอุตสาหะมาก เป็นผู้มีความอดทน หาได้เกรงกลัวต่อโรคความดันโลหิตสูงซึ่งเป็นโรคประจำตัวไม่ การกล้าแสดงความคิดเห็นในหน้าที่การงาน บางครั้งได้รับความเห็นชอบก็ดีไป บางครั้งอาจ

ไม่ได้รับความสนับสนุนย่อมเป็นอันตรายแก่โรคประจำตัวของ คุณจรูญฯ เอง ซึ่งแล้วในที่สุดอวสานของชีวิตก็มาสู่ทั้ง ๆ ที่อายุยังน้อย ร่างกายยังแข็งแรง และความก้าวหน้าในชีวิตกำลังคอยอยู่ นับว่า คุณจรูญฯ สูญเสียชีวิตก่อนวัยอันสมควรจึงเป็นการน่าเสียดายและอาลัยเป็นอย่างยิ่ง

สังขารทั้งหลาย ไม่เที่ยงหนอ
การเกิด การแก่ การเจ็บ การตาย เป็นของแน่
ขอให้ดวงวิญญาณของ คุณจรูญ แสงงำพาล
จงบรรลุสัมปรายภพเทอญ

มนัส บีติวงษ์
รองอธิบดีฝ่ายธุรการ

ระลึกถึง คุณจรูญ

ครอบครัวของดิฉัน รู้จักคุ้นเคยกับคุณจรูญ แสงงำพาล มาเป็นเวลานานกว่า 25 ปี นับแต่สามีของดิฉัน หลวงอรรถกมลยบุตยานุวัตร อดีตผู้อำนวยการกองอัยการ กรมอัยการ ไปช่วยราชการกรมชลประทาน เป็นที่ปรึกษากฎหมาย ขณะนั้น คุณจรูญ มีตำแหน่งเป็นนายช่างเอกกรมชลประทาน ครอบครัวของเราทั้งสอง ติดต่อไปมาหาสู่กัน ตลอดมา แม้คุณหลวงฯ จะถึงแก่กรรมไป ๗ ปีแล้วก็ตาม คุณจรูญก็คงเสมอต้นเสมอปลาย

๑ ก.พ. ๒๕๑๘ ดิฉันทราบว่าคุณจรูญป่วยเข้า ร.พ. จึงไปเยี่ยม โดยไม่คาดคิดว่าจะอาการหนัก ดิฉันไม่สบายใจเมื่อเห็นอาการทั้งมั่นใจว่า คุณจรูญ ต้องจากไปแน่ เมื่อกลับมาบ้านก็มีความกังวลใจเป็นห่วงอยู่ตลอดคืน

เช้าที่ ๒ ก.พ. ๒๕๑๘ จึงโทร. ไปถาม ทราบจากพยาบาล ว่าคุณจรูญ หมดลม เมื่อเวลา ๒๔.๐๐ น. ดิฉันตื้นตันใจเสียใจอย่างสุดซึ้ง ทั้งที่เตรียมใจไว้แล้ว ก็ยังหักใจไม่ได้ ดิฉันรัก คุณจรูญ เสมือนน้อง ทั้งนี้เพราะคุณจรูญ เป็นผู้มีอัธยาศรัยน้ำใจดีต่อครอบ-ครัวดิฉันมาก เป็นต้นว่า คุณหลวงฯ และดิฉันเกิดการป่วยไข้หรือมีความทุกข์ จะต้องมีแรงดลใจให้ คุณจรูญมาเยี่ยมเองโดยมิได้บอกให้ทราบเลย พร้อมทั้งให้ความช่วยเหลือควรแก่การ คุณจรูญจากไปแล้วความดีของคุณจรูญ ที่มีต่อดิฉันและครอบครัวจะประทับใจอยู่ในความทรงจำอย่างไม่มีวันลืม คุณจรูญเป็นผู้มีน้ำใจงามโอบอ้อมอารี ทั้งมั่นในพระพุทธศาสนา ได้บำเพ็ญกุศลไว้มาก จึงขออำนาจบุญกุศลที่ได้บำเพ็ญ จงเป็นผลส่งให้คุณจรูญประสพสุคติในภพหน้า

มรว. นวลขจร กมลยะบุตร

คำไว้อาลัย

25 ปีมาแล้ว... เย็นวันนั้น ข้าพเจ้านั่งสนทนาอยู่กับท่านอาจารย์เขมรังสี ที่วัดดง จังหวัดนครนายก

ในขณะที่การสนทนากำลังดำเนินไปด้วยความเบิกบานสนุกสนาน อาคันตุกะสองคนได้เดินตรงเข้ามาจากท้องทุ่ง คนหนึ่งเป็นชายหนุ่มรูปร่างสูงโปร่ง อีกคนหนึ่งรูปร่างล่ำสัน สันทัดคน ใกล้เข้ามา และเมื่อเข้ามานั่งต่อหน้าท่านอาจารย์เขมรังสี ทำความเคารพแล้ว ท่านอาจารย์ได้แนะนำชายทั้งสองให้ข้าพเจ้ารู้จัก คนสูง ชื่อ คุณจรูญ แสงงำพาล ข้าราชการกรมชลประทาน ส่วนคนรูปร่างล่ำสันสันทัด คือ คุณฉลอง ชัยวุฒิ นายอำเภอปากพลีในขณะนั้น คุณจรูญ แสงงำพาล ได้ ย้าย มารับราชการ เป็นนายช่างประจำโครงการก่อสร้างนครนายก แทนหลวงชลฉลาดซึ่งย้ายกลับเข้าประจำกรม ต่อมาข้าพเจ้าได้มีโอกาสพบกับคุณจรูญ แสงงำพาล อีกหลายครั้ง จากการสนทนาวิสาสะ ก็ได้เกิดความคุ้นเคยและดื่มด่ำในอัธยาศัยของกันและกันโดยลำดับ

วันหนึ่งท่านอาจารย์ เขมรังสี ได้บอกแก่ข้าพเจ้าว่า คุณจรูญ แสงงำพาลซึ่งเป็นนายช่างชลประทานอยากจะให้ข้าพเจ้าไปรับราชการในกรมชลประทานร่วมกัน

ข้าพเจ้าเป็นครูสอนอยู่ที่โรงเรียนประจำจังหวัดนครนายก และในตอนที่รู้จักกับคุณจรูญ แสงงำพาลนั้น กระทรวงศึกษาธิการได้มอบหมายให้ข้าพเจ้ามาทำหน้าที่เป็นครูใหญ่ที่โรงเรียนนายกวัฒนากรซึ่งเป็นโรงเรียนของวัดอุดมธานี หลังจากที่ได้ใคร่ครวญไตร่ตรองดูโดยรอบคอบแล้ว ข้าพเจ้าก็ทำหนังสือขอย้ายมาอยู่กรมชลประทาน และได้รับราชการร่วมกันกับคุณจรูญ แสงงำพาล ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2496 ความใกล้ชิดสนิทสนมก็ได้เพิ่มพูนมากขึ้นโดยลำดับ โดยเฉพาะในตอนที่คุณเจรูญ แสงงำพาล อุปสมบทในพระ

พุทธศาสนา โดยมีท่านอาจารย์เขมรังสีเป็นพระพี่เลี้ยง คอยให้คำแนะนำเพื่อประโยชน์ในการบรรพชาและอุปสมบท คุณจรูญ แสงงำพาล ได้อุปสมบทอยู่ที่วัดมหาธาตุเป็นเวลา 1 พรรษา

หนึ่งพรรษาของ การอุปสมบทของท่าน ผู้ นี้ เป็นหนึ่งพรรษาที่ คุ้มค่า เพราะตลอดเวลาที่อุปสมบทอยู่ คุณจรูญ นอกจากจะศึกษาพระธรรมและพระวินัย อันเป็นส่วนของพระปริยัติแล้ว ยังได้มีโอกาสปฏิบัติธรรมภายใต้ความควบคุมดูแลของเจ้าคุณเทพ-สิทธิมุนี อาจารย์ใหญ่ฝ่ายวิปัสสนาและสมถกรรมฐานของวัดมหาธาตุ จนเมื่อใกล้จะออกพรรษา คุณจรูญได้ปรารภถึงความร่มเย็น ความสุขใจที่ได้รับจากการเข้ามาอยู่ในร่มเงาของพระพุทธศาสนา เป็นอันว่าการอุปสมบทได้ผลเต็มตามที่ประสงค์เป็นบุญเป็นกุศลทั้งแก่ตนและแก่ผู้ข้างเคียง

เมื่อลาสิกขาแล้ว ความสัมพันธ์ในระหว่างเราทั้งสองก็ยังคงเสมอต้นเสมอปลาย มีการพบปะกัน เป็นบางครั้ง และต่างก็ปรารภกันถึง เรื่องของการปฏิบัติธรรม เป็นส่วนใหญ่ สำหรับการปฏิบัติราชการนั้น เมื่อมีข้อข้องใจหรือมีข้อสงสัยอย่างใดซึ่งใครมีความรู้ความชำนาญ ก็ได้ เป็นประโยชน์ เกื้อกูลกันและกันตลอดมา ในตอนที่มี การก่อสร้างวัดชลประทาน รังสฤษฎ์ นั้น คุณจรูญ เป็นนายช่างประจำอยู่ หน่วยงาน ก่อสร้างของกรมที่ปากเกร็ด เป็นผู้รับผิดรับชอบในการก่อสร้างที่ทำการของหน่วยงาน แห่งนี้ ตลอดจนกระทั่งรับผิดชอบในการก่อสร้างวัดชลประทานรังสฤษฎ์ด้วย สมควรที่จะได้นำมาเล่าไว้ในที่นี้ว่า คุณจรูญได้ตั้งใจเสมออย่างดี ที่จะทำวัดนี้ให้เป็นวัดที่สมบูรณ์แบบ ในด้านการก่อสร้างตามแบบสถาปัตยกรรมของไทย ฉะนั้นเมื่อถึงคราวที่จะสร้างกุฏิ สร้างศาลาการเปรียญ สร้างพระอุโบสถ ตลอดจนหอระฆังของวัด จึงได้ปรึกษากันถึงว่าควรจะได้ใครมาเป็นผู้ออกแบบ ในที่สุดก็ได้ผู้ที่มีความรู้ความชำนาญในสถาปัตยกรรมของไทยอย่างดียิ่งคือคุณหลวงวิศาลศิลปกรรม ได้มาเป็นผู้ช่วยเหลือในการนี้ สิ่ง เหล่านี้เป็นผลจากความพากเพียรพยายามของคุณจรูญ แสงงำพาล ซึ่งเป็นผู้ตั้งใจจริงที่จะทนุบำรุงพระพุทธศาสนา และต้องการที่จะแลเห็นสิ่งก่อสร้างที่เกิดขึ้นในความดูแลของตนได้ออกมาในรูป

ที่สมบูรณ์และถูกต้อง ฉะนั้นภาพของวัดชลประทานรังสฤษฏ์ที่เห็นอยู่ในปัจจุบันนี้ จึงเป็นผลงานของท่านผู้นั้น นับตั้งแต่ต้นโดยตลอด นี่เป็นส่วนกุศลกรรมอันเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา นอกเหนือจากในเรื่องการก่อสร้างถาวรวัตถุแล้ว คุณจรูญยังได้เป็นผู้สนใจในการที่จะดูแลทนุบำรุงพระพุทธศาสนา เริ่มตั้งแต่การที่จะเฟ้นหาตัวผู้ที่จะมาเป็นเจ้าอาวาสปกครองดูแลวัดที่ได้สร้างขึ้นไว้อย่างสวยงาม จากการปรึกษาหารือกัน วันหนึ่งคุณจรูญได้ถือจดหมายฉบับหนึ่งมาส่งให้ข้าพเจ้าดู จดหมายฉบับนั้นเป็นจดหมายของท่านอาจารย์เขมรังสีแห่งวัดดง จังหวัดนครนายกมีมาถึงคุณจรูญ แนะถึงการเลือกเฟ้นตัวเจ้าอาวาสว่าควรจะเป็นผู้ใดเป็นที่หมายกันโดยทั่ว ๆ ไปว่า ในระยะนั้น มีหลายท่านที่แสดงความจำนงหรือแนะนำพระสงฆ์บางรูปที่ทรงสมณศักดิ์เพื่อจะให้เข้ามาเป็นเจ้าอาวาสวัดชลประทานรังสฤษฏ์ ท่านอาจารย์เขมรังสีได้แนะนำคุณจรูญมาในจดหมายที่ส่งให้ข้าพเจ้าดูในเย็นวันนั้นว่า **"ทำไมไม่ลองพิจารณาพระภิกษุปัญญานันทะดูบ้าง"**

จดหมายฉบับนี้เราทั้งสองได้ปรึกษาหารือกัน และในที่สุดก็ได้ตกลงกันว่าจะลองไปทาบทามกันดูว่า ท่านพระปัญญานันทะนั้นจะขัดข้องอย่างไรหรือไม่ ถ้าหากทางกรมชลประทานจะนิมนต์มาเป็นเจ้าอาวาสวัดชลประทานรังสฤษฏ์นี้ ข้าพเจ้าเป็นผู้รับภาระในเรื่องนี้ และได้พบกับพระภิกษุรูปนี้ในตอนเย็นวันหนึ่งที่คณะเจ็ด วัดมหาธาตุ ผลแห่งการเจรจา ท่านปัญญานันทะตกลงรับที่จะมาเป็นเจ้าอาวาสวัดชลประทานรังสฤษฏ์

นี่เป็นส่วนผลงานของคุณจรูญ แสงขำพาล อีกประการหนึ่ง นอกเหนือจากนั้นว่าถึงในส่วนที่เกี่ยวกับการศึกษา ซึ่งกรมชลประทานได้ตั้งโรงเรียนชลประทานวิทยาขึ้นเพื่อช่วยบรรเทาความเดือดร้อนของบรรดาข้าราชการ และพนักงานของกรม ที่ไม่สามารถจะหาที่เรียนให้แก่บุตรได้ ในส่วนการก่อสร้างโรงเรียนชลประทานวิทยา คุณจรูญแสงขำพาล ได้เป็นผู้ควบคุมการก่อสร้างโดยตลอดนับตั้งแต่เริ่มต้น ปรากฏที่เห็นเป็นประจักษ์พยานในขณะนี้ คือตัวอาคารโรงเรียนชลประทานวิทยาหลังหนึ่ง ซึ่งเป็นอาคารตึก สร้างมาแล้ว ๒๐ ปี อาคารหลังนี้ยังคงใหม่สดใสไม่มีรอยแตกร้าวเหมือนอย่างอาคารที่สร้างกันในสมัยนี้ สีที่อาคารก็ยังสดใสมองดูสวยงาม อาคารหลังนี้ยังจะคงดำรงอยู่เพื่อ

ประโยชน์แก่บุตรกุลธิดาซึ่งเป็นลูกหลานของกรมชลประทานต่อไปอีกชั่วกาลนาน จากการรับราชการในตำแหน่งต่างๆ อาทิ ผู้อำนวยการกองก่อสร้าง ผู้อำนวยการกองสำรวจซึ่งเป็นราชการประจำ เป็นที่ทราบกันทั่ว ๆ ไปว่า ท่านผู้นี้เป็นผู้เคร่งครัด เป็นผู้ที่เอาการเอางาน เป็นผู้ที่มีความละเอียด ความรอบคอบ มีความประณีตในกิจการที่กระทำทุกอย่างฉะนั้นผลงานของท่านผู้นี้ที่ได้กระทำออกมา จึงเป็นผลงานที่ได้รับความเชื่อถือ ไว้วางใจของผู้บังคับบัญชา

นอกจากจะได้ปฏิบัติราชการอันเป็นหน้าที่โดยตรง ราชการพิเศษ เช่น การวางศิลาฤกษ์เขื่อนเจ้าพระยา การทำพิธีเปิดเขื่อนเจ้าพระยา งานวางศิลาฤกษ์เขื่อนภูมิพล งานพิธีเปิดเขื่อนภูมิพล งานเหล่านี้คุณจรูญมักจะได้รับมอบหมายให้เป็นผู้ดูแลความพร้อมและความเรียบร้อย ในการดูแลแขกหรือที่ได้รับเชิญมาในงานนั้น ข้าพเจ้าได้มีโอกาสร่วมงานพิเศษกับคุณจรูญบ่อยครั้ง เมื่อกรมชลประทานได้จัดงานเหล่านี้ขึ้น และแต่ละครั้งงานก็ได้ลุล่วงไปด้วยความเรียบร้อย

มีครั้งหนึ่งซึ่งหน้าจะเล่าไว้ในที่นี้ก็คือ งานเปิดเขื่อนเจ้าพระยา ในครั้งนั้นเป็นครั้งแรกที่กรมชลประทานทำงานใหญ่เกี่ยวกับวิธีการ คือการอันเชิญองค์พระประมุข**เสด็จ**ไปเป็นประธาน เชิญทูตานุทูต องค์มนตรี คณะรัฐมนตรีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเป็นแขกซึ่งต้องถือว่าเป็นงานรัฐพิธีของชาติ เป็นงานใหญ่สำนักข่าว U.P. และสำนักช่าง A.P. ได้ส่งคนมาทำข่าวแพร่ภาพเป็นภาพยนต์ออกไปทั่วโลก งานนี้ข้าพเจ้าได้มีโอกาสร่วมงาน กับคุณจรูญ แสงงำพาล ด้วยและมีเรื่องที่จะเอามาเล่าเรื่องหนึ่งคือ เราต้องอาราธนาสมเด็จพระราชาคณะและพระราชาคณะชั้นสูงไปจากกรุงเทพ ฯ เพื่อไปประกอบศาสนพิธีในงานนี้ สมเด็จพระราชาคณะพระราชาคณะจะต้องเอาพัดยศ สำหรับสมณศักดิ์กำกับตัวไปใช้ เนื่องจากเป็นงานซึ่ง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนิน พัดยศเป็นพัดด้ามงา **ยอด**งาการที่จะเอาพัดอย่างนี้ไปในระยะทางไกลๆ ย่อมง่ายต่อการที่จะหักชำรุดและเป็นอันตราย ข้าพเจ้าเองมีความหนักใจเป็นอย่างยิ่ง เพราะถ้าหากว่าพัดหักหรือเกิดชำรุดขึ้น ข้าพเจ้าจะต้องถูกตำหนิอย่างมากในการปฏิบัติงาน ครั้งนั้น คุณจรูญ ได้ช่วยแก้ไขอุปสรรค และ

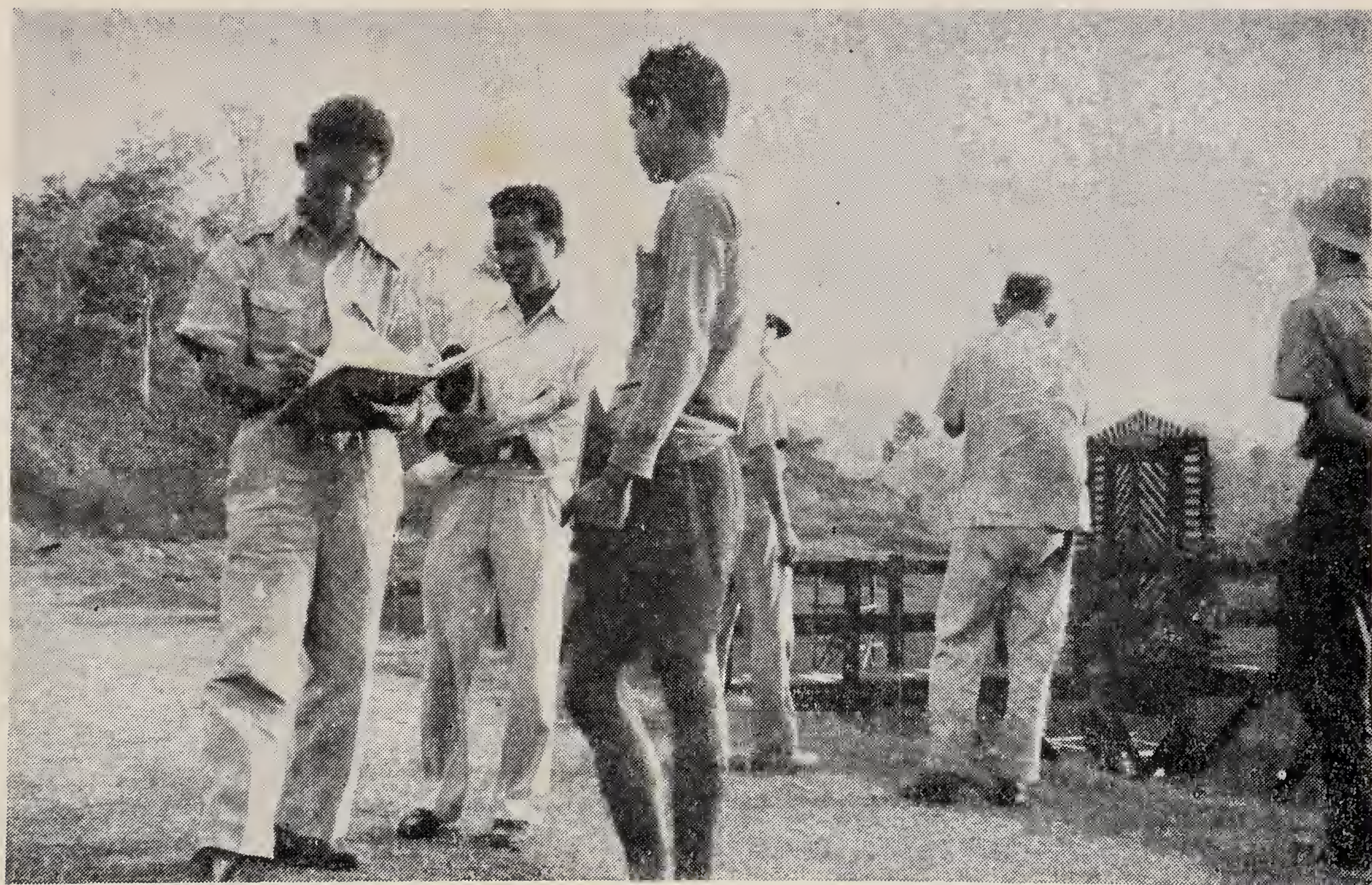
ความข้องใจในเรื่องนี้ให้ลุล่วงไปได้อย่างงดงามกล่าว คือได้คิดทำกล่องใส่พัดขึ้นโดยใช้ไม้อัดเลื่อยเป็นรูปพัดรูปด้ามพัดประกบกันเข้าเป็นรูปกล่อง บุกล่องพัดด้วยผ้าสักกะหลาด และเอาพัดวางข้างในกล่องนั้นทำให้การหิ้วกล่องนั้นไปในที่ใด ๆ ได้สดวกเหมือนอย่างหิ้วกระเป๋าเจมสบอนด์ทำนองเดียวกัน

จากการแก้ไขในเรื่องนี้ เป็นที่พออกพอใจของ บรรดาสมเด็จพระราชาคณะและพระราชาคณะที่ไปในงานนั้นเป็นอย่างมาก ท่านเหล่านั้นได้ขอเอากล่องใส่พัดนั้นไปใช้ในกิจนิมนต์ของท่านในครั้งต่อ ๆ ไป

เท่าที่กล่าวมาทั้งหมดนี้เป็นเรื่องที่กล่าวถึงความเกี่ยวพันระหว่างข้าพเจ้า มีต่อ คุณจรูญ แสงงำพาล ผู้ล่วงลับไปแล้ว ข้าพเจ้าไม่มีถ้อยคำอื่นที่จะมากล่าวในที่นี้อีก นอกจากว่า การเป็นอยู่ของคน เมื่อเป็นอยู่ก็เป็นอยู่ด้วยดี มีชื่อเสียง มีเกียรติคุณในทางดี เมื่อจะจากไปก็มีคนกล่าวขวัญ ถึงแต่ในทางดี ย่อมเป็นมงคลสูงส่งเพียงพอแล้ว การจากไปเป็นของธรรมดาเป็นไปตามวิสัยของสังขารซึ่งเมื่อเกิดขึ้นแล้ว ตั้งอยู่แล้วก็แตกดับไป ทุกรูปทุกนามจะต้องเป็นอย่างนี้ ความเศร้าโศกความเสียใจ ความอาลัยย่อมมีเป็นธรรมดาของผู้ที่ยังเป็นปุถุชนอยู่ ส่วนที่เป็น ส่วนภาคภูมิใจก็ถือว่าท่านผู้นี้ มาดี อยู่ดี และไปดี

ประหยัด ไพทีกุล

มีชีวิตอยู่เพื่องานและการให้

อาลัยจรูญ

จรูญกับข้าพเจ้ารักกันมานานมากพร้อมทั้งครอบครัวของเราทั้งสองด้วย จนเหมือนกับเป็นญาติสนิท เมื่อทราบว่าจรูญป่วยหนักต้องเข้าโรงพยาบาล ข้าพเจ้าแทบไม่เชื่อ เพราะเมื่อข้าพเจ้าเกษียรอายุราชการกลับไปอยู่บ้านที่นครนายก จรูญก็อุตส่าห์ไปเยี่ยมเยียนอยู่เสมอ เดือนละ ๒-๓ ครั้ง และก็ไม่ได้ป่วยเป็นอะไรมาก่อน สุขภาพก็ดียังแข็งแรง ไม่ได้พบกันเพียงสองอาทิตย์เท่านั้นก็มีอันเป็นไป ดังนั้นข้าพเจ้าก็พยายามไปเยี่ยมไข้ทุกวัน พร้อมทั้งภาวนาขอให้หายป่วย แต่ก็ไม่สมหวัง ข้าพเจ้าเสียใจมากที่จรูญมาด่วนสิ้นชีวิตไปอย่างกะทันหัน เพราะเราได้พบปะสนทนาปรึกษาหารือ และได้ทำบุญร่วมกันอยู่เสมอ จะห่างเหินกันก็ตอนที่ข้าพเจ้าต้องไปรับราชการต่างจังหวัด เมื่อข้าพเจ้ากลับเข้าประจำกรมและมีบ้านพักอยู่ปากเกร็ด ก็ได้ใกล้ชิดกันมากขึ้น สนทนาปรึกษาหารือและรับประทานอาหารร่วมกันแทบทุกวัน นอกจากจะมีธุระอื่น ๆ เท่านั้น ในบั้นปลายชีวิตของจรูญ ๑๐ กว่าปีหลังนี้ จรูญฝักใฝ่ในทางศาสนามาก ชอบทำการกุศลอยู่เสมอ มีเวลาว่างก็หมั่นไปสนทนาธรรมกับพระสงฆ์ผู้รู้ดีปฏิบัติดี ทั้งตนเองก็ฝึกฝนปฏิบัติวิปัสสนาให้ใจสงบสบายเป็นประจำ จนทำให้จรูญเป็นผู้มีจิตใจเป็นบุญเป็นกุศลไปด้วย แต่คนอื่น ๆ เช่น เพื่อนฝูง ผู้บังคับบัญชา หรือผู้ใต้บังคับบัญชาไม่เข้าใจจรูญก็เลยมองจรูญไปในแง่ไม่ดีต่าง ๆ นา ๆ ความจริงจรูญมีนิสัยรักเพื่อนฝูง ชอบช่วยเหลือผู้อื่น ละเอียดถี่ถ้วนรอบคอบทำอะไรต้องเป็นระเบียบเรียบร้อย แต่บังเอิญจรูญมีบุคคลิกอาภัพอยู่อย่างหนึ่ง คือจะพูดจาสนทนาเรื่องอะไรกับใครหน้าตาจะขึงขังเหมือนกับแสดงว่าเอาเรื่อง ชอบซักไซ้ไต่ถามซอกแซกหยุมหยิมต่อผู้ใต้บังคับบัญชา และโต้แย้งกับเพื่อนฝูง หรือผู้บังคับบัญชา เมื่อเห็นว่าไม่ถูกต้องหรือยังสงสัย จนทำให้ผู้ใต้บังคับบัญชาบางคนเกรงกลัว ผู้บังคับบัญชาและเพื่อนฝูงบางคนก็ไม่พอใจ ทั้งนี้เพราะไม่รู้จักจิตใจของจรูญดีพอ ความจริงที่จรูญทำไปนั้น ก็ด้วยความที่จรูญเป็นคนมีนิสัยละเอียดถี่ถ้วนรอบคอบและมีระเบียบนั่นเอง ซึ่งเรื่องนี้เพื่อนฝูงและคนที่รู้จักจรูญจะทราบดีด้วยกันทั้งนั้น และการที่จรูญชอบซักไซ้ไล่เลียงซอกแซกหยุมหยิมก็เพราะต้องการจะให้ทราบความจริง เพื่อจะ

ได้พิจารณาหาทางแก้ไขสิ่งที่ไม่ดีไม่งามให้หมดสิ้นไป และจะได้วางระเบียบงานต่าง ๆ ให้เรียบร้อยรัดกุมเพื่อให้การปฏิบัติงานได้รวดเร็วขึ้นและประหยัดด้วย เมื่อทำเช่นนี้ด้วยเจตนาดี บางครั้งก็เป็นเหตุให้ขัดใจกับผู้อื่นอย่างแรงก็มี แต่เมื่อจรูญรู้ว่าไปขัดใจใครก็พยายามที่จะไปทำความเข้าใจกันให้ถูกต้องจะสำเร็จหรือไม่ ไม่เคยท้อถอย เพราะคิดว่าทำถูกต้องแล้วและตั้งใจทำดีไม่เคยคิดร้ายบั่นแข้งบั่นขาใคร ถึงใครจะโกรธหรือเกลียดจรูญ ๆ ก็ไม่ได้โกรธหรือพยาบาทใครเลย เรื่องนี้ข้าพเจ้ากล้ารับรอง เพราะจรูญมาคุยให้ฟังอยู่เสมอ เช่นเรื่องที่เกี่ยวข้องมีหลักฐานเพียงพอที่จะทำให้ผู้ผิดมีโทษไม่มากก็น้อยซึ่งธรรมดาจรูญมักชอบหาและเก็บหลักฐานต่าง ๆ ไว้เสมอ เมื่อมีเรื่องจะได้ยืนยันได้ หรือเพื่อประดับความรู้ และเพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติงานต่อไป แต่จรูญไม่เคยทำอะไรให้ใครเดือดร้อน ถือเป็นคติประจำใจอยู่เสมอว่า เมื่อทำให้ใครเขาเดือดร้อนแล้ว ก็จะเป็นเวรกรรมต่อกันต้องชดใช้หนี้เวรกรรมกันไปไม่สิ้นสุด ตามที่ทราบกันดีในศาสนาพุทธเพราะจรูญยึดมั่น

ฉะนั้นเมื่อจรูญสิ้นชีวิตไป ข้าพเจ้าจึงมีความอาลัยมาก เพราะถ้าจรูญยังมีชีวิตอยู่ก็ยังจะมีประโยชน์อีกมาก เช่นจะได้ทำบุญกุศลบำรุงศาสนาต่อไป ช่วยเหลือผู้อื่นญาติมิตรเพื่อนฝูง เป็นต้น ส่วนในทางราชการจรูญก็ยังจะได้ทำประโยชน์ให้แก่ราชการต่อไป เพราะจรูญได้วางระเบียบงานต่าง ๆ ไว้ดีทุก ๆ แห่งที่จรูญได้ไปปฏิบัติราชการที่นั่น และพยายามคิดริเริ่มงานต่าง ๆ อยู่เสมอเพื่อให้ก้าวหน้า

ผู้ใดที่ทำกรรมดีไว้ กรรมดีที่ทำไว้นั้นคงตอบสนอง ดังนั้นเมื่อจรูญได้ทำกรรมดีไว้ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว ก็ขอให้กรรมดีนั้นจงสนองให้จรูญประสบสุขในภพหน้าสมความปรารถนาที่จรูญได้ตั้งใจไว้เมื่อยังมีชีวิตอยู่.

ประสิทธิ์ โพธิปิติ

คุณ

ประสิทธิ

โพธิปิติ

เมื่อวันปิดศพ

ณ ศาลาแก้ว

คำไว้อาลัย

"แด่ นายช่าง จรูญ แสงงำพาล ที่รักและนับถือยิ่ง"

คำโบราณกล่าวไว้ว่า มนุษย์เรามีความดี ๓ อย่าง คือ

๑. ดี ทางความรู้ ศิลปวิทยาการ

๒. ดี ทางความประพฤติ ทั้งกาย วาจา ใจ

๓. ดี ทางด้านการงานตามหน้าที่ของตน

ความดีทั้ง ๓ อย่างนี้ ถ้าบุคคลใดมีครบ ผู้นั้นจะอยู่ที่ไหนหรือไปแห่งใด ย่อมเป็นที่รักใคร่นับถือของคนทุกชั้น เป็นปูชณียของบุคคลทั่วไป ซึ่งเป็นมหาเสน่ห์นิยมของบุคคลนั้น

นายช่างจรูญ ฯ เป็นผู้ที่มีความดีดังกล่าวทั้ง ๓ อย่าง จึงเป็นที่รักใคร่นิยมนับถือของชาวชลประทาน และคนที่รู้จักทั่วไป เมื่อนายช่างเสียชีวิตไป ทุก ๆ คนจึงมีความอาลัยรักเหลือที่จะหาคำใดมาบรรยายได้ โดยเฉพาะข้าพเจ้าซึ่งเป็นญาติอันสนิทของนายช่าง ความสัมพันธ์ที่มีต่อกันมายาวนาน ความดีของนายช่างที่มีต่อข้าพเจ้าและครอบครัวยังจารึกอยู่ในความทรงจำของข้าพเจ้าชั่วชีวิต สิ่งที่จะทำได้ก็โดยขอกราบอัญเชิญอำนาจคุณพระศรีรัตนตรัยและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย และกุศลบุญราศีทักษิณานุปทานที่ทางราชการและญาติมิตรได้บำเพ็ญอุทิศให้ จงเป็นพลวปัจจัยอำนวยให้ดวงวิญญาณของนายช่างจรูญ ฯ ที่รักและนับถือยิ่ง จงประสพสุคติในสัมปรายภพทุกประการเทอญ.

เปรื่องวิทย์ หงสนันทน์

ผบ. กองบิน ๒ กองทัพอากาศ

ระลึกถึงคุณจรูญ

การจากไปอย่างไม่มีวันกลับของคุณจรูญ แสงงำพาล ผู้มีพระคุณของข้าพเจ้า มีเรื่องในใจที่คิดจะเขียนไว้อาลัยถึงท่านมากมายเหลือเกิน แต่พอลงมือเขียนเข้าจริง ๆ กลับเขียนไม่ออก เพราะไม่ทราบจะเขียนอะไรก่อนอะไรหลัง ยิ่งนั่งทำใจให้สงบนึกถึงภาพของท่านในอิริยาบทต่าง ๆ และนึกถึงถ้อยคำที่เคยสนทนากันอย่างเปิดใจของท่านแล้ว ยิ่งทำให้ไม่อยากจะเขียนเลย เพราะตลอดเวลาที่เราใกล้ชิดกัน ๗--๘ ปี นั้น เรื่องที่เราสนทนากันมากที่สุดมีอยู่เพียงเรื่องเดียวคือเรื่อง "ความทุกข์"

คุณจรูญ แสงงำพาล เป็นบุคคลละเอียดสุขุมรอบคอบ ชอบมองทุกสิ่งทุกอย่างตามที่มันเป็นจริงเสมอ เพราะการพยายามมองทุกสิ่งทุกอย่างอย่างจริงจัง เพื่อหาเหตุอันแท้จริงของสิ่งต่าง ๆ นี่เอง เป็นเหตุให้ท่านพบแต่ความทุกข์ และก็กลายเป็นคนมีทุกข์อยู่ตลอดเวลา จนกระทั่งสิ้นชีวิต

การมองเห็นโลกและชีวิตเป็นทุกข์นี้เป็นสิ่งดีที่สุดสำหรับผู้แสวงหาทางพ้นทุกข์ คุณจรูญ แสงงำพาล ได้ปรารภกับข้าพเจ้าเสมอว่า เกษียรแล้วจะออกบวชปฏิบัติกรรมฐานจริงจังเสียที ไม่อยากเกิดมามีทุกข์อีก แต่ความหวังของท่านยังไม่สำเร็จก็มาสิ้นชีวิตเสียก่อน

บัดนี้กายหยาบของท่านได้สลายไปตามธรรมชาติแล้ว ข้าพเจ้าจึงขอเสนอพุทธภาษิต เพื่อท่านจะได้รายละเอียดปฏิบัติกรรมฐานต่อไปว่า **"ทุกข์เท่านั้นเกิดขึ้น ทุกข์เท่านั้นตั้งอยู่ ทุกข์เท่านั้นดับไป นอกจากทุกข์ ไม่มีอะไรเกิด ไม่มีอะไรดับ"**

นายธัมมา อารีราษฎร์

คุณแม่ผู้ให้กำเนิดคุณจรูญ

เสียดายนักร่มไทรเหมือนใบฉัตร
พายุพัดโหมกล้าอุตส่าห์ฝืน
กิ่งจะรานก้านจะท้อก็ทนยืน
สู้จนฝืนไม่ไหวจึงได้ล้ม

หากชาติหน้าต้องเกิดใหม่ อย่าเป็นไปเช่นชาตินี้

การพลัดพรากจากบุคคลที่รัก ที่พอใจ ทุกท่านจะต้องได้ประสพ

การพลัดพรากจากบุคคลอันเป็นที่รัก อันไม่มีวันหวนกลับมานี้ ให้ความโศกเศร้า อ้างว้าง ว้าเหว่อย่างยิ่ง ยิ่งนานวันความว้าเหว่ ความโศก ความคิดถึง ก็ยิ่งทวีเพิ่มพูน เพราะเมื่อแรก ๆ นั้นมีความรู้สึกชาต่อทุกอย่าง มีจิตไม่ยอมรับความจริง และทุกท่านที่เป็นที่เคารพ เป็นเพื่อน พี่ น้อง และผู้ร่วมงาน ชลประทาน ได้รับภาระจัดการงานกับร่างอันไร้ความรู้สึกทั้งมวลของคุณจรูญตลอดงาน

ดิฉันนั้นหยิบจับอะไรไม่ถูก ใครบอกให้ทำอะไรก็ทำ พยายามเรียกสติให้กลับคืนในขณะนั้น กลับมีแต่ความชา ๆ หม่น ๆ มีแต่ความคิดว่าจะทำไมหนอเหตุการณ์เช่นนี้จึงมาเกิดขึ้นกับเรา จะให้ได้รับทุกข์ไปสักเพียงไหน เมื่อได้อยู่ร่วมกัน ก็เฝ้าทุกข์อยู่กับการงาน เพื่อปลดเปลื้องภาระต่าง ๆ ที่ได้ก่อสร้างขึ้นให้หมดสิ้นไป เพื่อเรา ๒ คนตายายจะได้จูงมือเข้าหาความสงบในร่มเงาของศาสนา ต่อไปนี้เราจะมีใครเป็นที่พึ่งเป็นสมองบัญชางานให้ทำสิ่งต่าง ๆ ถ้าจะเปรียบเป็นร่างกายแล้ว คุณจรูญ เป็นส่วนสมองกองบัญชางาน ดิฉันเป็นร่างกายที่จะทำทุกอย่างตามสมองสั่ง ต่อไปนี้จะคิดอ่านทำอะไรได้ถูกในใจเฝ้าแต่คิดว่า "พ่อจ๋าทำไมรีบด่วนจากไป ความตายนี้ควรจะเป็นของน้องรินทร์มากกว่า ต่อไปนี้น้องรินทร์จะทำเช่นไร" ความรู้สึกว้าเหว่เดียวดายนี้ยิ่งนับวันก็ยิ่งจะทวีเพิ่มพูนมากขึ้น

ดิฉันยังเฝ้าโทษตัวเองที่ตามใจเธอในเรื่องต่าง ๆ วันที่คุณจรูญต้องเข้าโรง–พยาบาลนั้น ดิฉันกลับจากนครราชสีมาตรงกับวันที่ ๓๐ ม.ค. ๒๕๑๘ เธอได้บอกกับดิฉันว่าได้นัดเด็กคนหนึ่งไว้เพราะเขามีความทุกข์จึงจะพาไปวัดใหญ่ชัยมงคล อยุธยา ดิฉันมา

แล้วจึงได้ตามใจเธอ เมื่อไปถึงแล้วคุณจรูญได้พบพูดคุยกับผู้ที่ถูกใจ และคุยกับท่านเจ้าอาวาสวัดใหญ่ เกือบ ๓ ทุ่มจึงได้เดินทางกลับ คุณจรูญได้เพื่อนคุยถูกใจ เลยคุยกันมาตลอดทางด้วยจิตที่เบิกบาน เมื่อถึงบ้าน เธอเข้าห้องน้ำ ส่วนดิฉันไปดูเตรียมอาหาร และกลับเข้ามาเพื่อจะอาบน้ำบ้าง ดิฉันได้ยินเสียงเคาะประตูจึงเปิดเข้าไป เธอบอกว่า "น้องรินทร์พ่อไม่ทราบเป็นอะไรชาไปหมดทั้งตัว" และให้ดิฉันประคองลุกขึ้นจากอ่างอาบน้ำแต่ปรากฏว่าเธอทรงตัวไม่ได้เสียแล้ว จึงได้โทรเรียกหมอ ซึ่งคุณหมอนัยสันต์ก็มาทันทีพร้อมกับคุณมนัส สกุลภักดี เธอบอกว่าปวดศีรษะมาก หมอวัดความดัน และนำเข้าโรงพยาบาลทันทีโดย ติ๊ก+ตุ๋ย ลูกของคุณณรงค์ กิจบรรจงได้มาช่วยกันอุ้ม

เมื่อถึงโรงพยาบาล มีอาการอาเจียรตลอดเวลาจนรุ่งเช้า ถึงบ่ายมีอาเจียรเป็นระยะ ๆ และยังพอมีความรู้สึกตัวบ้าง อาการเข้าขั้น นิ่งตั้งแต่บ่าย ของวันศุกร์ที่ ๓๑ ม.ค. ๒๕๑๘ ใคร ๆ ที่มาเยี่ยมอาการได้ปลอบใจว่าไม่เป็นไร ดิฉันเองก็คิดเช่นนั้นว่าอีกไม่นานเธอคงจะดีขึ้น จนรุ่งขึ้นวันเสาร์จึงได้ทราบว่าอาการของสามีดิฉันมีหวังน้อยมาก ถึงแม้กระนั้นดิฉันก็พยายามทุกทางที่จะขอชีวิตของผู้เป็นสามีให้ยาวนานที่สุด ถึงแม้เธอจะฟื้นขึ้นมาแล้วและกลายเป็นคนพิการก็ตามก็ขอให้เธอรอดเถิด

จะเป็นบุญหรือกรรมเหมือนจะย้ำธรรม ขององค์ศาสดาพระผู้มีพระภาคเจ้าในข้อที่ว่า "อนิจจํ ทุกขํ อนัตตา" ให้เด่นชัดยิ่งขึ้น สามีอันเป็นร่มโพธิ์ และเป็นทุกสิ่งของดิฉันได้จากละสังขารไปด้วยอาการอันสงบ เมื่อวันอาทิตย์ที่ ๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๘ เวลา ๒๔.๐๐ น. ลมหายใจของเธอแรงขึ้นมีสดุดบ้างแล้วก็ผ่อนหายไป นายแพทย์ดนัย ต้นงามตรงซึ่งมิใช่แพทย์เวร ในขณะนั้นได้มาเฝ้าและพยายามช่วยทุกวิถีทาง สุดที่จะหาคำใดมากล่าวขอบคุณได้เหมาะสม ในที่สุดสามีที่รักยิ่งของดิฉันได้ละสังขารจากไปแล้วอย่างแน่วแน่ละจากความทุกข์ทั้งมวลเชื่อแน่ว่า วิญญาณของเธอต้องเข้าสู่ทางแห่งความสงบร่มเย็นอยู่ชั้นสูง เพราะเมื่อเธอมีชีวิตอยู่ในบั้นปลายนี้ เหมือนกับเธอจะทราบว่าอายุเธอจะไม่ยืนยาวเธอได้สร้างแต่เรื่อง กุศล และสวดมนต์ตื่นขึ้นทำสมาธิตี ๓ มิได้ขาด มนต์ใดใครแนะนำเธอเป็นต้องนำมาสวดสรรเสริญหมด เพราะบุญนี้เธอจึงได้ละกองทุกข์ทั้งมวลไปก่อนดิฉัน

ดิฉันเคยพูดว่าหากว่ามีการตาย ดิฉันขอตายก่อนหากเธอจะมีทุกข์อะไรดิฉันขอรับทุกข์แทนเธอ เราพูดกันอยู่เสมอในเรื่องใครจะตายก่อนกัน คุณจรูญได้สร้างบุญบารมีและชดใช้ในเรื่องที่เกิดมา เสร็จสิ้นแล้วเธอจึงจากไปจากความทุกข์โศก อาลัยรัก หลงหวง ห่วง ทั้งมวล ทิ้งให้ผู้ที่รักเธอต้องเศร้าโศกอาลัยอยู่เบื้องหลัง หากดิฉันได้ฝึกจิตทำสมาธิอยู่เสมอ คงไม่ต้องตกอยู่กับความโศกเช่นที่เป็นอยู่นี้ทุกข์มาก ทุกข์เหลือเกิน เหลือประมาน เรื่องการพลัดพรากเป็นของที่ทุกท่านจะต้องได้ประสพ แต่ท่านจะทุกข์ทรมานน้อยและเห็นเป็นของธรรดาต่อเมื่อท่านได้ฝึกจิตทำสมาธิรู้เหตุ ดับเหตุแห่งทุกข์ได้ ไม่ต้องมานั่งคร่ำครวญเหมือนเช่นดิฉันในขณะนี้

ดิฉันขอกราบขอบพระคุณแทนดวงวิญญาณของคุณจรูญต่อพระคุณเจ้า และต่อทุกท่านที่ได้กรุณามาเป็นเกียรติแก่ร่างของคุณจรูญ และมาให้ความอบอุ่นเป็นกำลังใจ ต่อมารดาของคุณจรูญพร้อมทั้งตัวดิฉัน และลูกไว้ ณ ที่นี้.

จิตรมณี แสงงำพาล

บวชเณร จุลจรูญ เมื่อ 20 มีนาคม 2507
ซึ่งขณะนั้น จุลจรูญ มีอายุได้ 10ปี

จรูญน้อยกราบเท้าพ่อ

พ่อครับ

แม่บอกให้หมูเขียนคำไว้อาลัยถึงพ่อ หมูไม่ทราบว่าจะเขียนอย่างไร จึงจะบรรยายได้เท่ากับความรู้สึกของหมูที่มีต่อพ่อ หมูรู้สึกตัวว่าหมูเกิดมาสำหรับการเป็นทหารโดยตรง แววของการเป็นนักเขียนที่จะบรรยายความรู้สึกที่อัดแน่นอยู่ในใจของหมูจึงเขียนไม่ออกนอกจากจะเขียนคุยกับพ่อซึ่งแม่บอกหมูว่า พ่อยังอยู่อย่างเป็นกายทิพย์ คือไม่สามารถที่จะทนอยู่กับสังขารอันทำความทรมานให้นี้ได้จึงขออยู่ใกล้ชิดกับแม่ด้วยกายทิพย์ - วิญญาณ หมูไม่ทราบว่าสิ่งที่แม่พูดนี้จะจริงหรือไม่แต่หมูก็ว่าดีในความรู้สึกของแม่และของหมูรวมทั้งคุณย่าด้วย

หมู เสียใจที่ทราบข่าวของพ่อช้าไป ๑ เดือน ท่านมหาธีระพันธุ์มาแสดงความเสียใจกับหมู หมูไม่เชื่อนักอาจจะเป็นจรูญอื่นก็ได้ จึงโทร. มาถึงบ้านพี่ต้อยเป็นคนรับโทรศัพท์และพยายามบิดอีกแม่ไม่อยู่บ้าน สองทุ่มแม่จึงได้โทร. มาพูดกับหมูที่บ้านท่านทูตทอ. ที่เยอรมัน หมูอยากกลับมาทันทีเพราะห่วงแม่และคุณย่ามากมีความรู้สึกว่าหมูจะต้องทำหน้าที่เลี้ยงดูแม่และคุณย่าแทนพ่อ แต่แม่ไม่ยอมให้หมูกลับมา โดยบอกกับหมูว่าพ่อไม่มีร่างเท่านั้นเอง นอกนั้นพ่อยังอยู่กับแม่ แม่จึงไม่เหงาและไม่ให้หมูห่วง พ่อครับ หมูว่าหมูยังเด็กไปเกินกว่าจะเข้าใจที่แม่พูด และหมูก็ยังเห็นแก่ตัวอยู่ดี อยากให้พ่ออยู่กับหมูนานๆ แม้จะอยู่อย่างพิการก็ตาม หมูตั้งใจเรียนและทำทุกอย่างเพื่อให้พ่อภูมิใจในตัวลูกชายของพ่อ หมูรู้สึกใจเหี่ยวแห้งไปหมด เมื่อหมูเรียนสำเร็จแล้วกลับมาถึงบ้านไม่มีพ่อคอยยิ้มแย้มและอวดกับใคร ๆ ว่าลูกชายของพ่อเก่ง หมูนั่งดูรูปพ่อไม่เห็นได้ยินพ่อพูดกับหมูเหมือนอย่างที่แม่บอกเลย หมูว้าเหว่มากครับเมื่อยังอยู่เยอรมันคิดว่าตัวเองจะเข้มแข็งพอ จะปกป้องแม่และคุณย่าได้ แต่พอกลับมาเมืองไทยบ้านเราแล้วหมูก็ยังเป็นลูกหมูของแม่และคุณ

ย่าอย่างเดิมหมูยังเห็นแก่ตัวอยู่ เพราะหากวิญญาณมีจริงก็ขอให้วิญญาณของพ่ออยู่ใกล้ ๆ หมูคอยดลบรรดาลให้หมูทำแต่สิ่งที่ดีงามอันจะนำความรุ่งโรจน์มาให้ลูกของพ่อ และมาคุยในฝันให้หมูได้สบายใจบ้าง มาเป็นตัวตนก็ได้ หมูไม่กลัวหรอกครับ

พ่อครับ บวชเณรหมูก็บวชให้พ่อแล้วเมื่ออายุ ๑๐ ขวบ รวมทั้งเทศน์ให้พ่อฟังด้วย หมูจะบวชพระให้พ่ออีกเมื่อลาราชการได้ ความจริงหมูตั้งใจว่าจะบวชในวันพระราชทานเพลิงให้พ่อแต่ไม่มีใครช่วยแม่ หมูสงสารแม่ที่ต้องวิ่งทุกอย่างคนเดียว มีทุกข์อะไรก็ไม่บอกให้หมูทราบ แม่ยิ้มเสมอ และบอกว่าไม่เป็นไร หมูทราบดีว่าแม่มีความทุกข์มาก พ่อไม่ต้องห่วงหมู แม่ และคุณย่า มากนะครับ คุณย่าฝันเห็นพ่อและก็ร้องไห้ทุกที พ่อมาเข้าฝันหมูดีกว่าครับ คุณย่าจะได้ไม่ต้องร้องไห้

หมูจะพยายามทำตัวให้ดีที่สุดเพื่อวิญญาณของพ่อที่เคารพ-บูชา ของหมู จะได้ภาคภูมิและหมดห่วง พ่อไม่ต้องห่วงหมู แม่ และคุณย่า มากนักดอกครับ เราอยู่กันได้ตามสภาพ และทุกคนก็ดีกับเรามากครับ พ่อคงเห็นแล้วใช่ไหมครับว่า ใครดีกับครอบครัวของพ่ออย่างไร หมูรู้สึกซึ้งใจต่อผู้ที่เขาเอาใจใส่กับเรา เพราะเป็นการแสดงว่า ท่านผู้นั้นทำจากใจอย่างแท้จริง หากลูกชายของพ่อคนนี้ได้รุ่งเรืองต่อไปภายหน้า หมูจะพยายามมาตอบแทนพระคุณทุกท่านที่ดีมีเมตตาช่วยเหลือครอบครัวของเรา พ่อเคยบอกหมูว่า ความกตัญญูเป็นสิ่งสูงสุดที่มนุษย์เราจะต้องมี หากคนเราขาดความกตัญญูแล้วย่อมไม่มีอะไรเหลืออยู่ในตัวคนอีก ในระยะนี้หมูยังเด็กมาก ทางแสดงออกก็ได้แต่กราบ-ไหว้อย่างเดียว แต่ หมู ลูกชายของพ่อคนนี้จะขอจดจำพระคุณของทุกท่านที่ดี กับครอบครัวของเราในยามยากนี้ ตราบเท่าที่ชีวิตจะสิ้น

หมู จะทำตัวให้ดีที่สุดเท่าที่จะทำได้ครับพ่อ.

หมูขอกอดและกราบเท้าพ่อ

ลูกหมู

(ร.ต. จุลจรูญ แสงงำพาล)

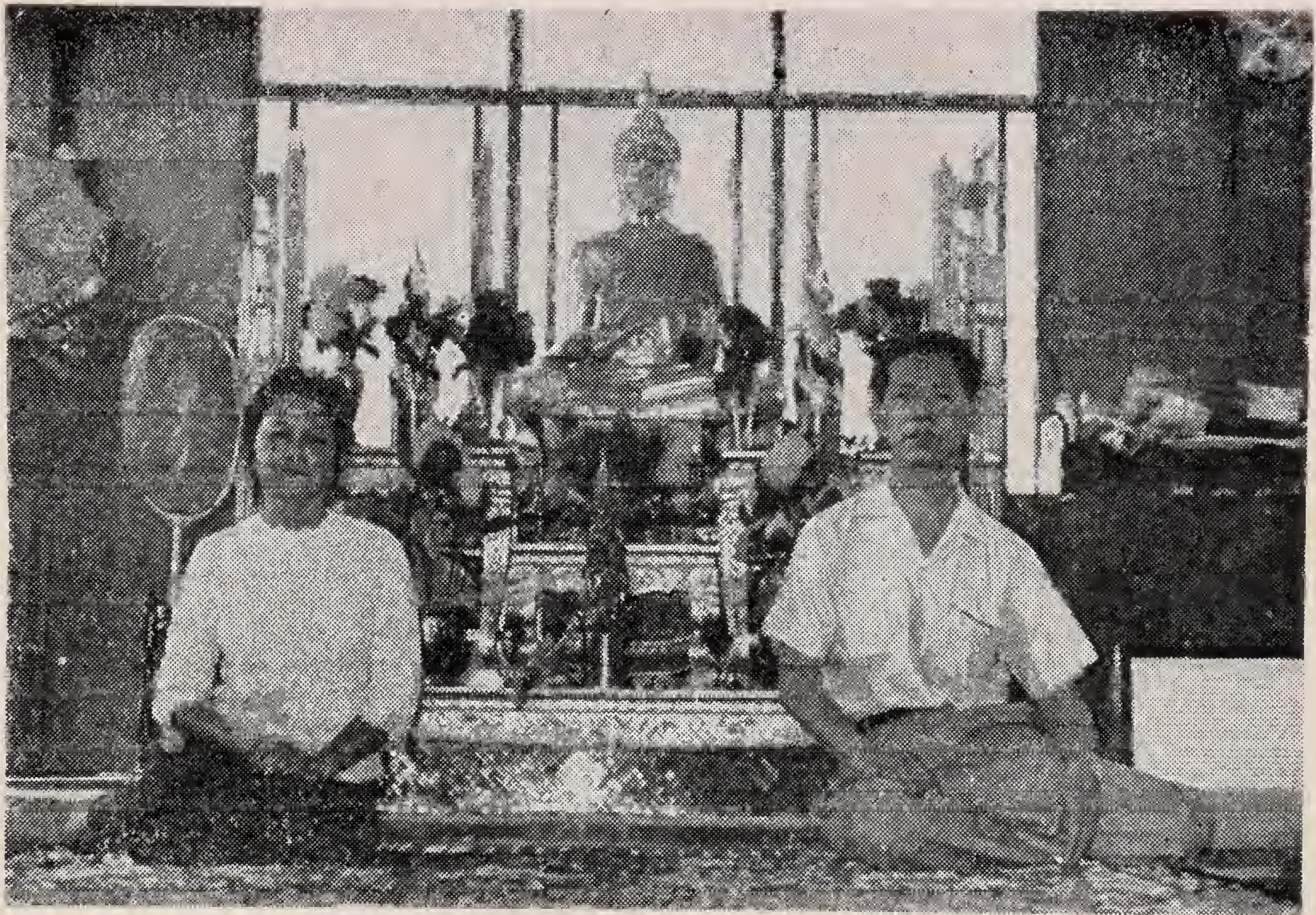

ทำบุญครบ 100 วัน ณ ศาลาแก้ว

(กุฏิวิปัสสนา วัดชลประทานรังสฤษฎ์)

ขอขอบพระคุณข้าราชการและพนักงานของกองสำรวจ ภูมิประเทศ กรมชลประทาน ที่ได้ให้ความร่วมมือร่วมใจ ในการจัดทำหนังสืออนุสรณ์เล่มนี้ ขอให้ทุกท่านได้ประสพแต่ความดีงามตามที่ได้ตั้งความปรารถนาไว้

(เจ้าภาพ)

ณ แดนสงบ แสงธรรม

เวฬุราม สถานที่ที่ได้ร่วมถวายที่ดิน เพื่อให้เป็นสถานที่ปฏิบัติธรรม

ครั้งหนึ่งพระเจ้าปเสนทิโกสน มีพระประสงค์ให้พระนางมัลลิกาอัครมเหสี และพระนางวาสภขัตติยาราชเทวี ศึกษาธรรมพระพุทธองค์ทรงมอบหมายให้พระอานนท์ เป็นผู้ถวายความรู้ พระนางวาสภขัตติยาพระญาติของผู้มีพระภาค เรียนโดยไม่เคารพ คือศึกษาอย่างขัดไม่ได้ ส่วนพระนางมัลลิกาทรงตั้งพระทัยศึกษาด้วยดี พระอานนท์นำเรื่องนี้ขึ้นกราบทูลพระผู้มีพระภาค พระพุทธองค์จึงตรัสว่า

"อานนท์ – วาจาสุภาษิตย่อมไม่มีประโยชน์แก่ผู้ไม่ทำตาม เหมือนดอกไม้ที่มีสีสวย สัณฐานดีแต่หากลิ่นไม่ได้ แต่วาจาสุภาษิต จะมีประโยชน์อย่างมากแก่ผู้ทำตามเหมือนดอกไม้ซึ่งมีสีสวย มีสัณฐานงาม และมีกลิ่นหอม

อานนท์ ! ธรรมที่เรากล่าวดีแล้วนั้นย่อมไม่มีผลมาก ไม่มีอานิสงฆ์มากแก่ผู้ไม่ทำตามโดยเคารพ ไม่สาธยายโดยเคารพ และไม่แสดงโดยเคารพ แต่จะมีผลมาก มีอานิสงฆ์ไพศาลแก่ผู้ซึ่งกระทำโดยนัยตรงกันข้ามมีการฟังโดยเคารพเป็นต้น"

จากหนังสือ อานนท์ พุทธอนุชา

ของ วสิน อินทสระ

จากตอนหนึ่ง

ของ

"โกกิลาผู้ประหารกิเลส"

ในอานนท์ พุทธอนุชา

จริงทีเดียวในจักรวาลนี้ ไม่มีอะไรร้อนแรง และดับยากเท่าไฟรัก ความรักเป็นความเรียกร้องของหัวใจมนุษย์เราทำอะไรลงไปเพราะเหตุเพียง 2 อย่างเท่านั้น คือเพราะหน้าที่อย่างหนึ่ง และเพราะความเรียกร้องของหัวใจอีกอย่างหนึ่ง ประการแรก แม้จะทำสำเร็จบ้าง ไม่สำเร็จบ้าง มนุษย์ก็ไม่ค่อยจะเดือดร้อนเท่าใดนัก เพราะคนส่วนมากหาได้รักหน้าที่เท่ากับความสุขส่วนตัวไม่แต่สิ่งที่หัวใจเรียกร้องนี่ซิถ้าไม่สำเร็จ หรือไม่สามารถสนองได้ หัวใจจะร่ำร้องอยู่ตลอดเวลา มันจะทรมานไปจนกว่าจะหมดฤทธิ์ของมันหรือมนุษย์ผู้นั้นตายจากไป

โกกิลาภิกษุณี กำลังต่อสู้กับสิ่ง 2 อย่างนี้ อย่างน่าสงสาร หน้าที่ของนางคือการทำลายความรักความใคร่ บัดนี้นางเป็นภิกษุณี มิใช่หญิงชาวบ้านธรรมดา นางจึงต้องพยายามกำจัดความรักความใคร่จะหว่างเพศให้หมดไป แต่หัวใจของนางกำลังเรียกร้องหาความรักหน้าที่กับความเรียกร้องของหัวใจ อย่างไหนจะแพ้จะชนะก็แล้วแต่ความเข้มแข็งของอำนาจฝ่ายสูงหรือฝ่ายต่ำ ผู้หญิงนั้นลงได้ทุ่มเทความรักให้แก่ใครแล้วก็มั่นคงเหนียวแน่นยิ่งนัก ยากที่จะไถ่ถอน และความรักที่ไม่มีทางสมปรารถนาเลยนั้น เป็นความปวดร้าวอย่างยิ่งสำหรับผู้หญิง ดวงใจของเธอจะระบมหม่นหมอง ในที่สุดก็แตกสลายลงด้วยความชอกช้ำนั้น อนิจจา! โกกิลา แม้เธอจะรู้ว่าความรักของเธอไม่มีทางจะสมปรารถนาได้เลย แต่เธอก็ยังรักสุดที่จะหักห้ามและไถ่ถอนได้

อีกคืนหนึ่งที่นางต้องกระวนกระวายรัญจวนจิตถึงพระอานนท์ นอนพลิกไปพลิกมา นัยน์ตาเหม่อลอยอย่างไร้จุดหมาย นาน ๆ จึงจะจับนิ่งอยู่ที่เพดานหรือขอบหน้า–

ต่าง นางรู้สึกว้าเหว่เหมือนอยู่ท่ามกลางป่าลึกเพียงคนเดียว ทำไมนางจึงว้าเหว่ ในเมื่อคืนนั้น เป็นคืนแรกที่พระศาสดาเสด็จมาถึง ราชามหาอำมาตย์และพ่อค้า คหบดีมากหลายมาเฝ้าพระผู้มีพระภาคเหมือนสายน้ำที่หลั่งไหลอยู่มิได้ขาดระยะมันเป็นเรื่องของผู้หญิงที่ผู้ชาย น้อยคนนักจะเข้าใจและเห็นใจ

ภิกษุณีโกกิลา ถอนสะอื้นเบา ๆ เมื่อเร่าร้อนและกลัดกลุ้มถึงที่สุด น้ำตาเท่านั้นที่จะช่วยบรรเทาความระทมขมขื่นลงได้บ้าง เพื่อนที่ดีในยามทุกข์สำหรับผู้หญิง นี่คือน้ำตาดูเหมือนจะไม่มีอะไรอีกแล้ว จะเป็นเครื่องปลอบประโลมใจได้เท่าน้ำตา แม้มันจะหลั่งไหลจากขั้วหัวใจแต่มันก็ ช่วยบรรเทาความอึดอัดลงได้บ้าง

เนื่องจากผู้หญิงถือว่าชีวิตเป็นส่วนหนึ่งของความรักตรงกันข้ามกับผู้ชายมักจะเห็นว่าความรักเป็นเพียงบางส่วนของชีวิตเท่านั้น เมื่อเกิดความรักผู้หญิงจึงทุ่มเททั้งชีวิตและจิตใจให้แก่ความรักนั้น ทุ่มเทอย่างยอมเป็นทาส โกกิลา เป็นผู้หญิงคนหนึ่งในโลกเธอจะหลีกเลี่ยงความจริงในชีวิตหญิงไปได้อย่างไร

พระดำรัสของพระศาสดา ซึ่งทรงแสดงแก่พุทธบริษัทเมื่อสายัณห์ยังคงแว่วอยู่ในโสตรของนาง พระองค์ทรงตรัสว่า "ไม่ควรปล่อยตนให้ตกอยู่ภายใต้อำนาจ แห่งความรัก เพราะการพลัดพรากจากสิ่งอันเป็นที่รักเป็นเรื่องทรมาน และเรื่องที่จะบังคับมิให้พลัดพรากก็เป็นสิ่งสุดวิสัยทุกคนจะต้องพลัดพรากจากสิ่งอันเป็นที่รัก ที่พอใจ ไม่วันใดก็วันหนึ่ง" พระพุทธดำรัสนี้ช่างเป็นความจริงเสียนี่กระไร แต่เธอจะพยายามหักห้ามใจมิให้คิดถึงพระอานนท์สักเท่าไรก็หาสำเร็จไม่ เธอตกเป็นทาสแห่งความรักแล้วอย่างหมดสิ้นหัวใจ

เย็นวันหนึ่งพุทธบริษัทแห่งนครโกสัมพีผู้ใคร่ต่อธรรม มีมือถือดอกไม้ธูปเทียนและสุคันธชาติหลากหลายต่างมุ่งหน้าสู่โฆสิตาราม เพื่อฟังธรรมรสจากพระพุทธองค์ เมื่อพุทธบริษัทพรั่งพร้อมนั่งอย่างมีระเบียบแล้ว พระผู้มีพระภาคทรงอันตรวาสก (สบง=ผ้าสำหรับนุ่ง) ซึ่งย้อมไว้ด้วยดีแล้ว ทรงคาดพระกายพันธนะ (ประคดเอว=ผ้ารัดเอวอันเป็นประดุจสายฟ้า ทรงครองสุคตมหาบังสกุลจีวร อันเป็นประดุจผ้ากัมพลสีเหลืองหม่น

เสด็จออกจากพระคันธกุฎีสู่ธรรมสภาด้วยพุทธลีลาอันงามยิ่งหาที่เปรียบมิได้ ประดุจอาการเยื้องกรายแห่งไกรสรสีหราชเสด็จขึ้นสู่บวรพุทธอาสน์ที่ปูลาดไว้ดีแล้วท่ามกลางมณฑลมาลซึ่งประดับตกแต่งอย่างวิจิตรตระการตา ทรงเปล่งพระฉัพพัณณรังสีประดุจพระอาทิตย์เปล่งแสงอ่อน ๆ บนยอดภูเขายุคันธร เมื่อสมเด็จพระจอมมุนีเสด็จมาถึง พุทธบริษัทก็เงียบกริบ พระพุทธองค์ทรงมองดูพุทธบริษัทด้วยพระหฤหัยอันเปี่ยมไปด้วยเมตตา ทรงดำริว่า "ชุมนุมนี้ช่างงามน่าดูจริงจะหาคนคะนองมือคะนองเท้า หรือมีเสียงไอเสียงจามไม่ได้เลย ชนทั้งหมดนี้มีคารวะต่อเรายิ่งนัก ถ้าเราไม่พูดขึ้นก่อน แม้จะนั่งอยู่นานสักเท่าใดก็จะไม่มีใครพูดอะไรเลย แต่เวลานี้เป็นเวลาแสดงธรรม"

พระองค์ทรงดำริเช่นนี้แล้วจึงส่งข่ายแห่งพระญาณของพระองค์ไปสำรวจพุทธ-บริษัทว่า ใครหนอจะสามารถบรรลุธรรมเบื้องสูงได้บ้างในวันนี้ ทรงเล็งเห็นอุปนิสัยแห่งภิกษุณี โกกิลาว่ามีญาณแก่กล้าพอจะบรรลุธรรมได้ พระพุทธองค์จึงทรงประกาศธรรมจักรอันประเสริฐด้วยพระสุรเสียงอันไพเราะกังวาน ดังนี้:—

ดูก่อนท่านทั้งหลาย! ทางสองสายคือ กามสุขัลลิกานุโยค การหมกมุ่นอยู่ด้วยกามสุขสายหนึ่ง และอัตตกิลมถานุโยค การทรมานกายให้ลำบากเปล่าสายหนึ่ง อันผู้หวังความเจริญในธรรมพึงละเว้นเสีย ควรเดินทางสายกลาง คือ เดินตามอริยมรรคมีองค์ ๘ คือความเห็นชอบ ความดำริชอบ การพูดชอบ การทำชอบ การประกอบอาชีพในทางสุจริต ความพยายามในทางที่ชอบ การตั้งสติชอบ และการทำสมาธิชอบ

"ดูก่อนท่านทั้งหลาย! ความทุกข์เป็นความจริงประการหนึ่งที่ชีวิตทุกชีวิตจะต้องประสบบ้างไม่มากก็น้อย ความทุกข์ที่กล่าวนี้มีอะไรบ้าง? ท่านทั้งหลาย! ความเกิดเป็นความทุกข์ ความแก่ความเจ็บความตายก็เป็นความทุกข์ ความแห้งใจ หรือความโศกความร่ำไรรำพันจนน้ำตานองหน้า ความทุกข์กาย ความทุกข์ใจ ความคับแค้นใจ ความพลัดพรากจากบุคคลหรือสิ่งของอันเป็นที่รัก ความต้องประสบกับบุคคลหรือสิ่งของอันไม่เป็นที่พอใจ ปรารถนาอะไรไม่ได้ดังใจ ทั้งหมดนี้ล้วนเป็นความทุกข์ที่บุคคลต้องประสบทั้งสิ้น เมื่อกล่าวโดยสรุปการยึดมั่นในขันธ์ ๕ ด้วยตัณหาอุปาทานนั่นเองเป็นความทุกข์อันยิ่งใหญ่

ท่านทั้งหลาย ! เราตถาคตกล่าวว่าความทุกข์ทั้งมวลย่อมสืบเนื่องมาจากเหตุ ก็อะไรเล่าเป็นเหตุแห่งทุกข์นั้น เรากล่าวว่าตัณหานั้นเป็นเหตุเกิดแห่งทุกข์ตัณหาถือความทะยานอยากดิ้นรน ซึ่งมีลักษณะเป็นสามคือ ดิ้นรนอยากได้อารมณ์ที่น่าใคร่น่าปรารถนา เรียกกามตัณหาอย่างหนึ่ง ดิ้นรนอยากเป็นนั่นเป็นนี่ เรียกภวตัณหาอย่างหนึ่ง ดิ้นรนอยากผลักสิ่งที่มีแล้วเป็นแล้วเรียกวิภวตัณหาอย่างหนึ่ง นี่แลคือสาเหตุแห่งทุกข์ขั้นมูลฐาน"

"ท่านทั้งหลายการสละคืนโดยไม่เหลือซึ่งตัณหาประเภทต่าง ๆ ดับตัณหาคลายตัณหาโดยสิ้นเชิงนั่นแลเราเรียกว่านิโรธ คือความดับทุกข์ได้"

"ทางที่จะดับทุกข์ดับตัณหานั่นเราตถาคตแสดงไว้แล้ว คืออริยมรรคมีองค์ 8"

"ท่านทั้งหลายจงมีธรรมเป็นที่พึ่งเถิด อย่ามีอย่างอื่นเป็นที่พึ่งเลย เราตถาคตเองเป็นที่พึ่งแก่ท่านทั้งหลายไม่ได้ ตถาคตเป็นเพียงผู้ชี้ทางบอกทางเท่านั้นส่วนความเพียรพยายามเพื่อเผาบาปอกุศลท่านทั้งหลายต้องทำเอง ทางมีอยู่ เราชี้แล้วบอกแล้ว ท่านทั้งหลายต้องเดินเอง"

พระธรรมเทศนาของพระผู้มีพระภาคเจ้า ในวันนั้นเหมือนเจาะจงเทศนาแก่ภิกษุณีโกกิลา โดยเฉพาะ นางรู้สึกเหมือนพระองค์ประทับแก้ปัญหาหัวใจของนางให้หลุดร่วง สมแล้วที่ใคร ๆ พากันชมพระพุทธองค์ ว่าเป็นเหมือนดวงจันทร์ ซึ่งทุกคนรู้สึกเหมือนว่าจงใจจะส่องแสงสีนวลไปให้แก่ตนเพียงคนเดียว

โกกิลาภิกษุณีส่งกระแสจิตไปตามพระธรรมเทศนาปลดเปลื้องสังโยชน์ คือกิเลสเครื่องร้อยรัดจิตใจทีละชั้น จนสามารถประหารกิเลสทั้งมวลได้สำเร็จ มรรคผลชั้นสูงสุดในพระพุทธศาสนา เป็นพระอรหันต์องค์หนึ่งด้วยประการฉะนี้.

บันทึกนี้ เป็นบันทึกบางตอนส่วนหนึ่งเท่านั้น ของพระอาจารย์เขมรังสี (ถวัลย์ ชาติอาษา) ซึ่งได้มรณะภาพไปแล้วหลายปี เป็นสงฆ์ที่คุณจรูญเคารพยิ่ง มีปัญหาสิ่งไรท่านสามารถที่จะช่วยแก้ปัญหาและทุกข์นั้นได้ โดยชี้จุดให้แก้และทำอย่างถูกต้อง

เมื่อคุณจรูญ มาสิ้นชีวิตลง ดิฉันจึงถือโอกาสนำบันทึกของสงฆ์ซึ่งเป็นที่พึ่งของคุณจรูญ มาพิมพ์เพื่อเทิดทูนท่านพระอาจารย์ ผู้เป็นเจ้าของบันทึก และเพื่อผู้จะได้ประโยชน์กับท่านผู้อ่านบันทึกนี้ และขอขอบ-พระคุณ อาจารย์ประหยัด ไพทีกุล ที่กรุณาให้ยืมบันทึกของ ท่านพระอาจารย์ เขมรังสี ซึ่งอาจารย์ประหยัด ฯ ได้เก็บและรักษาไว้โดยถือว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์และเป็นอมตะ

เป็นอมตะอย่างไร ? หากท่านผ่านไปเสีย ก็ย่อมจะไม่ทราบว่า ทำไมบันทึกเล่มนี้ จึงเป็นสิ่งที่ไม่ตาย และหนังสืออนุสรณ์เล่มนี้สำเร็จลงด้วย ความร่วมใจของคณะข้าราชการ และพนักงานของกองสำรวจภูมิประเทศ กรมชลประทาน ด้วยกุศลจิตต์ที่ทุกท่านมีต่อคุณจรูญ-แสงงำพาล ผู้ล่วงลับไปแล้วนี้ ขอจงได้บรรดาลเป็นผลตอบแทนให้ทุกท่านได้ สิ่งที่ปรารถนาที่ดีงามเป็นทวีคูณ

ขอขอบพระคุณ

จิตรมณี แสงงำพาล

ข้อควรพิจารณา

๑. พึงพิจารณาให้เห็นโดยแจ้งชัด ว่าสมัยแห่งตนนั้น โลกนี้เป็นโลกชนิดใด ? เป็นโลกแห่งความเห็นอกเห็นใจกัน หรือเป็นโลกแห่งกำลังฤทธิ์ คือ กำลังกาย กำลังทรัพย์ กำลังปัญญา

๒. พึงพิจารณาให้เห็นโดยแจ้งชัดว่า ตนนั้นมีภาวะและฐานะ อยู่ในชั้นใดภูมิใด ?

๓. พึงพิจารณาให้เห็นโดยแจ้งชัด ว่าควรจะตั้งตนหรือวางตนให้เหมาะสมได้ในรูปใดและภาวะใด

●

ภาษิต

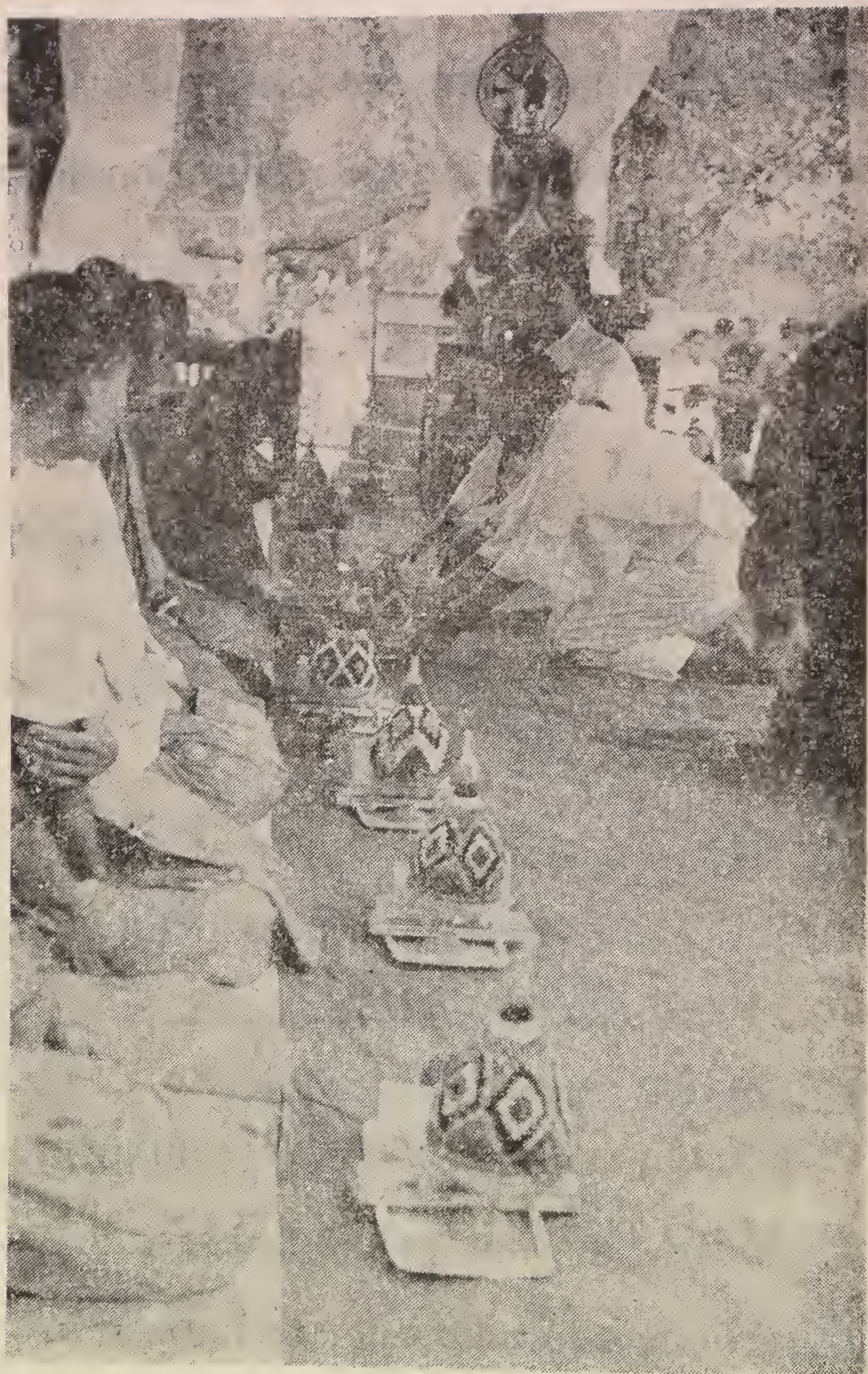
๑. ความฉิบหายขึ้นอยู่แก่โอกาส และความโง่เขลา

๒. ไม่ปรากฏว่า มีศีลธรรมในหมู่สัตว์เดรัจฉาน

๓. เดรัจฉานย่อมเป็นทาสแห่งอารมณ์ในที่ทุกสถาน

๔. คนเรานี้ กว่าจะเป็นมนุษย์ได้สิ ยากนัก

๕. ยังจะมีอะไรอีกหรือ ที่อบอุ่นและชื่นใจกว่าความเมตตาปราณี โลกียธรรมย่อมสุดลงเพียงแค่นี้เอง

ร่วมกันถวาย จตุปัจจัย ในงานพิธีพุทธาภิเศก
พระประธาน วัดท่าม่วง จังหวัดร้อยเอ็ด

บันทึกอาจารย์เขมฯ

กันยายน ๒๔๘๒

จนเมื่อวันที่ ๒๓ นี้เอง ได้เกิดแผลขึ้นใต้หัวแม่เท้า รู้สึกว่าปวด ทำเอาลุกไปไหนไม่ได้ยิ่งกว่านั้นยังได้พาลขึ้นที่เท้าอีก ๒-๓ แห่ง เลยต้องนอนอยู่กับที่ ทีนี้ปวดฟันมาเพิ่มแรงปวดเข้าอีก ในวันที่ ๒๕ นั้นเอง การปวดฟัน ปวดมือ ปวดเท้า ได้ระดมแรงกันเต็มที่ แล้วเราก็ได้รับความรู้เป็นการตอบแทนสมใจ

เพราะความปวดที่ระดมยิงอยู่เรื่อย ๆ จึงใคร่ที่จะพิจารณาให้รู้ว่า ความปวดคืออะไร ที่แท้ความปวดก็คือ ความรู้สึกชนิดหนึ่งที่คอยรบกวนเราอยู่เรื่อย ๆ ถ้าจะเปรียบก็เหมือนว่า เราตั้งใจจะเดินไป แต่ใครคนหนึ่งคอยรั้งเราไว้ เราก็จะไป เขาก็รั้งไว้ เราจะไปอีก เขาก็รั้งไว้อีก มีอันเป็นอยู่อย่างนี้ต่อกันเรื่อย ๆ ไม่รู้จบรู้สิ้น เราดิ้นรนหนักเข้า ก็ยิ่งถูกรั้งหนักขึ้น ถ้าเราทำเฉยเสีย มันก็เหมือนกับมีอะไรหนัก ๆ มาทับอยู่เท่านั้น ถ้าเผลอขึ้นทีไร โดยไม่คอยระวังเวลากระตุก ก็จะต้องชักคะเย่อกันอีก ถ้ารู้ทีคอยตั้งสติผ่อนให้ดีเวลาถูกกระตุก มันก็เรื่อย ๆ ไป และถูกทับหนัก ๆ ตามปกติของมัน หนักเข้า ๆ ก็ชินกันไป กระตุกก็กระตุกไปฉันก็ไม่มีหน้าที่จะไปไหนดอก จะคอยดูให้ถนัดว่า ยิ่งกว่านี้จะมีอะไรน่ะหนา

ที่แท้ก็ไม่เห็นมีอะไรยิ่งไปกว่าหนัก ๆ ก็ถ้ามันหนักก็ชั่งมันประไร มันหนักมันก็เป็นเพียงบีบ ๆ หัวใจ ทำให้หายใจไม่ค่อยสะดวก อ้อ การหายใจไม่สะดวกนี่ทำให้อึดอัด พอนึกว่าอึดอัดก็ตั้งท่าจะดิ้นรน เอ๊ะ จะดิ้นรนไปไหนกันนี่ ? ครั้นได้สติก็กลับเข้าสภาพเดิมอีก อึดอัดรึ ? อะไรอึดอัด ? ใครนะอึดอัด ? อ้อ ร่างกายมันไม่สะดวก เวลาเรานั่งรถหรือนั่งเรือ เขาเข้าเกียร์เดินหน้าไม่สนิทมันก็กระชากหงึก ๆ เราผู้นั่งก็รู้สึกอึดอัด ถ้าทำไม่รู้ไม่ชี้เสียหรือรู้เท่ามัน คอยโยกกายตามมันไป มันก็ไม่อึดอัด ที่แท้ก็ไม่เห็นมีอะไรยิ่งกว่านี้ อยู่นิ่ง ๆ ไม่ดิ้นรนเสียได้ คอยคุมสติให้ดี ให้จิตตั้งมั่นเท่านั้นเราก็ชนะ

อันที่จริง ชีวิตของคนเรานี้ก็ไม่เห็นมีสาระสำคัญอะไร ทุก ๆ คนที่เกิดมาต่างก็วิ่งวุ่นไปตามกัน ต่างก็อยากจะได้อย่างนั้น เป็นอย่างนี้ หนีอย่างโน้น ซึ่งพอทำไปเป็นไปแล้ว มันก็ไม่ผิดไปจากการที่จะต้องได้รับความทุกข์กันอยู่เรื่อย ๆ ตามเคยมหาจักรพรรดิ์ มหาเศรษฐี ตลอดลงมาจนถึงไพร่ข้าทาส และสัตว์เดรัจฉาน ต่างก็ต้องตกอยู่ในความกลัว การบริโภค ความเกียจคร้าน กามราคะทั่วหน้ากัน ทุกคนที่มีความทุกข์คอยอยู่ใกล้ ๆ นั้น ตราบใดที่ทำความสุขให้เป็นไปตลอดสายไม่ได้ เขาก็ก้าวลงสู่ความทุกข์ โดยข้ามจากความเป็นกลาง ๆ ความเป็นอยู่เปล่า ๆ นั้นเสีย ทั้งนี้ ก็เพราะความโง่งมงาย เราพากันถีบทะยานไปหาอะไรกันอย่างหนึ่งแน่ทีเดียว แต่นั่นเราก็ไม่รู้ว่าจุดมุ่งหวังปลายทางของเราคืออะไร เราต้องการลาภ ยศ สรรเสริญ สุข เราว่าและเรานึกกันอย่างนั้นสำหรับผู้ที่พอจะรู้อะไร ๆ บ้าง แต่ก็จริงหรือ ? เราต้องการเพียงนั้นหรือ?

สมมุติว่า เราต้องการเงิน แล้วเราได้เงินเราจะเอาเงินนั้นไปทำไม ? เรามาซื้อของที่เราต้องการ เราต้องการของเหล่านั้นเพื่ออะไร ? เพื่อการบริโภค เพื่อกามราคะ เพื่อบำรุงความเกียจคร้าน เพื่อกลบเกลื่อนความกลัว

สมมุติว่า เราต้องการยศ แล้วเราได้ยศ เราจะเอายศนั้นไว้ทำไม ? เราเอามาเป็นอำนาจ เราต้องการอำนาจเพื่ออะไรเล่า ? เพื่อการบริโภค เพื่อกามราคะ เพื่อบำรุงความเกียจคร้าน เพื่อกลบเกลื่อนความกลัว

สมมุติว่า เราต้องการสรรเสริญแล้วเราได้ดังปรารถนา เราเอาความสรรเสริญนั้นไว้ทำไม ? เราเอามาเป็นศรีสง่าแก่เรา เราต้องการศรีสง่าแก่ตนเพื่ออะไรเล่า ? เพื่อการบริโภค เพื่อกามราคะ เพื่อบำรุงความเกียจคร้าน เพื่อกลบเกลื่อนความกลัว

สมมุติว่า เราต้องการสุข สุขนั้นคืออะไร ? สุขนั้นคือความรู้สึกเมื่อสมหวังอยู่ตรงไหนตรงนั้นแลคือสุข ก็เราหวังอะไรเล่า ? เราหวังเพื่อการบริโภค เพื่อกามราคะ เพื่อบำรุงความเกียจคร้านเพื่อกลบเกลื่อนความกลัว

เมื่อใดเราสมใจหวัง ขณะนั้นก็คือเราเป็นสุข ก็การที่จะให้เป็นสุขนั้น จะตลอดเป็นสายไปอย่างไรได้ เพราะเราต้องพร่องในการบริโภคกันเรื่อย ๆ เกิดราคะอยู่เรื่อย ๆ เกียจคร้านอยู่เรื่อย ๆ กลัวอยู่ไม่มีที่สิ้นสุด ใครบ้างในโลกที่ไม่ต้องบริโภค ไม่มีราคะ ไม่มี

ความเกียจคร้าน ไม่มีความกลัวอยู่ในสันดาน ขอให้ไล่เลียงลงมาจากมหาจักรพรรดิ์ ราชเศรษฐี จนถึงกฎุมพี ยาจก ไพร่ ทาส และสัตว์เดรัจฉาน เว้นไว้แต่พระอรหันต์

นี่เป็นเรื่องของความจริง เราพากันถีบทะยานไปในโลก อุ้มลูกจูงหลานวิ่งไปตามความหมุนของโลกสงสารแต่ที่ต้องกลับวิ่งไป วิ่งไป ไม่มีที่สุด ไม่มีจุดหมายว่าจะวิ่งไปไหนกัน พวกที่หลับตาวิ่งก็คือพวกที่ไม่มีความรู้ความเข้าใจของโลกและของชีวิต ต่างก็พากันวิ่ง....วิ่ง....วิ่ง....วิ่งให้เพื่อให้ทันเพื่อนกันที่เขาวิ่งเป็นลมพัด บ้างก็ตาบอดตาใส บ้างก็ตาบอดจนไม่เห็นอะไรเลย ที่เกาะกันไปก็มีที่จูงกันไปก็มี ที่วิ่งไปโดยไม่มีที่เกาะ ไม่มีใครจูงก็มี บ้างล้มลุกคลุกคลาน บ้างถูกเขาเหยียบย่ำไป บ้างชนกัน โกรธกัน ทะเลาะกัน ทำร้ายกัน ฯลฯ

นี่แหละความทุกข์ของโลก

ชั้นแต่ค่ำลงจะนอนพักก็ยังต้องคิดว่า พรุ่งนี้เราจะวิ่งอย่างไร ? เราจะทำท่าไหนจึงจะวิ่งทันคนอื่น ๆ เขา โอ้ มนุษย์

ก็โดยอุปมาอันนี้มิใช่หรือ ที่พระพุทธองค์ได้ทรงหยุดพระองคุลิมาลเสียได้

ในที่สุด เราก็อาจสรุปได้ว่า มนุษย์และสัตว์ทั้งหลายเป็นไปต่าง ๆ ก็เพื่อบริโภค เพื่อกามราคะ เพื่อความเกียจคร้าน และเพื่อความกลัว

ก็การบริโภค กามราคะ ความเกียจคร้าน และความกลัวนี้ คืออะไร ? เพราะเหตุใด ? ทำไม ?

การบริโภค ก็คือ การบำรุงเลี้ยงร่างกายตามปกติ ซึ่งในเรื่องนี้ ร่างกายเป็นเหตุให้จิตใจรับรู้และบัญชาให้เกิดการกระทำ

กามราคะ คือการเหนี่ยวหรือดึงดูดของสิ่งที่เป็นวัตถุกาม ให้เรานำอายตนะของเราไปแตะหรือดูในวัตถุนั้น ๆ เราอาจมีกามราคะ ในการกิน เช่นเดียวกับการดู การฟังการดม การกระทำด้วยผิวกาย และเพียงการนึกสร้างภาพเอาในใจ พูดง่าย ๆ ว่า ความอยากอร่อยนั่นเอง

ความเกียจคร้าน คือ ความนึกเชื่อเพราะเคยชินมานาน จนเป็นวาสนาของมนุษย์ ว่าการที่มนุษย์จะสบายก็เพราะร่างกายสงบ แล้วทำให้เป็นไปตามนั้น

ความกลัว คือ ความรู้สึกอันเป็นผลเนื่องมาแต่ที่จิตใจไม่มีอิสสระ เพราะไม่รู้ความจริงของโลก หรือ เพราะตนไม่เป็นผู้บริสุทธิ์

มีคนบางพวกที่เทิดทูนกามราคะ เขาพากันบำรุงบำเรอมันด้วยวัตถุกามต่าง ๆ และยิ่งขึ้น ๆ ทุกที ทั้งนี้ ก็เพราะมันนำความชื่นบานมาให้เขา บางคนได้กล่าวว่า **"การบวชอยู่ในพระพุทธศาสนานั้นเป็นสุขเหมือนข้าวงามในนาดอน ไม่เปรียบได้ด้วยการเริงรมย์ในสุขแห่งฆราวาสซึ่งเสมือนข้าวงามในนาอันชุ่มฉ่ำ"**

ว่าที่แท้ การเข้ามาบวชกันทุกวันนี้ ไม่เหมือนในสมัยพุทธกาล ดูเหมือนว่าคนโดยมากเห็นการบวชเป็นการพะพิงเข้ามาในลัทธิอย่างหนึ่งซึ่งย่อมมีความหมายทั่ว ๆ ไปว่า "เพื่อปากเพื่อท้องของคนขี้เกียจ" เท่านั้น เห็นการเข้ามาบวชในพระพุทธศาสนาว่าเป็นการเข้ามาสู่ความสุข ซึ่งความจริงหาใช่เช่นนั้นไม่ ถ้าพวกเราจะลองระลึกดูให้ดี ก็จะเห็นได้ว่า ตามประวัติของพระศาสนา พระพุทธองค์มิได้เคยรับสั่งถามพระภิกษุสักครั้งเดียวว่า **"ผู้นั้นได้รับสุขอยู่หรือ ?"** มีแต่พระองค์ได้ทรงถามว่า **"ภิกษุ ท่านยังพอทนได้อยู่หรือ ?"** นี่ก็ย่อมจะทำให้เห็นอะไรได้อยู่บ้าง

ภิกษุผู้ที่ยังต้องรักษาพรหมจรรย์ คือรักษาจรรยาของพรหม คนหัดเปรียบเสมือนว่าคนที่กินไม่เป็น กำลังหัดกินทุเรียนอยู่ในคำแรกๆ เขาจะรู้สึกอร่อยในรสนั้นได้อย่างไร ? มิฉะนั้นก็เหมือนคนหัดกินน้ำปลาร้าที่เหม็นปานซากอศุภเน่า ขณะที่เขากำลังหัดกินอยู่นั้น เขาก็ไม่รู้ว่าความอร่อยในรสนั้นมีปานใด ดังนี้

แน่ละ ผู้ใดไม่เคยกินน้ำปลาร้ามาก่อนเลย ย่อมไม่อยากเชื่อว่า น้ำปลาร้ามีรสดี

ความจริง ของกินเพื่อแก่กินเท่านั้น ย่อมมีรสดีโดยธรรมชาติ ถ้าเพื่อแก่ราคะนั้นก็เป็นอีกอย่างหนึ่ง

บุตรแห่งองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทุกคน ย่อมทราบดีว่า ความสุข ความชุ่มฉ่ำถ้ารู้วิชาทำก็เป็นของทำเอาได้โดยต้องซื้อเอาด้วยทุนอันแพงลิบลับ แต่ถ้าเพื่อการที่เอา

มาถู ๆ แล้วก็ผ่านเลยไปเสีย เช่นนี้ ไม่อบอุ่นสถิตย์เสถียรถาวรอยู่ได้ สักทีที่แท้แล้ว และมันก็ถูไม่พอสักที ที่แท้แล้ว **"ผู้ใคร่ถู"** ย่อมขาดทุนลิบลับ กว่าจะได้ถูสักที ก็เหนื่อยบอบปางตาย ครั้นถูแล้วก็ไม่เห็นมีอะไร เพิ่มพูนขึ้น เมื่อวานนี้ เขามีชีวิตอยู่เพื่อ กิน กลัว ขี้เกียจ กามราคะ พรุ่งนี้เขาก็จะมีชีวิตอยู่ เพื่อสิ่งเหล่านั้นอีก เพราะเหตุนี้แลพวกเราจึงพากันหลีกเลี่ยงการงานที่ทำแล้ว ไม่มีกำไร ยิ่งกว่านั้น ยังไม่มีที่สิ้นสุด ต้องเป็นข้าทาสมันตลอดกาลนานนั้นเสีย

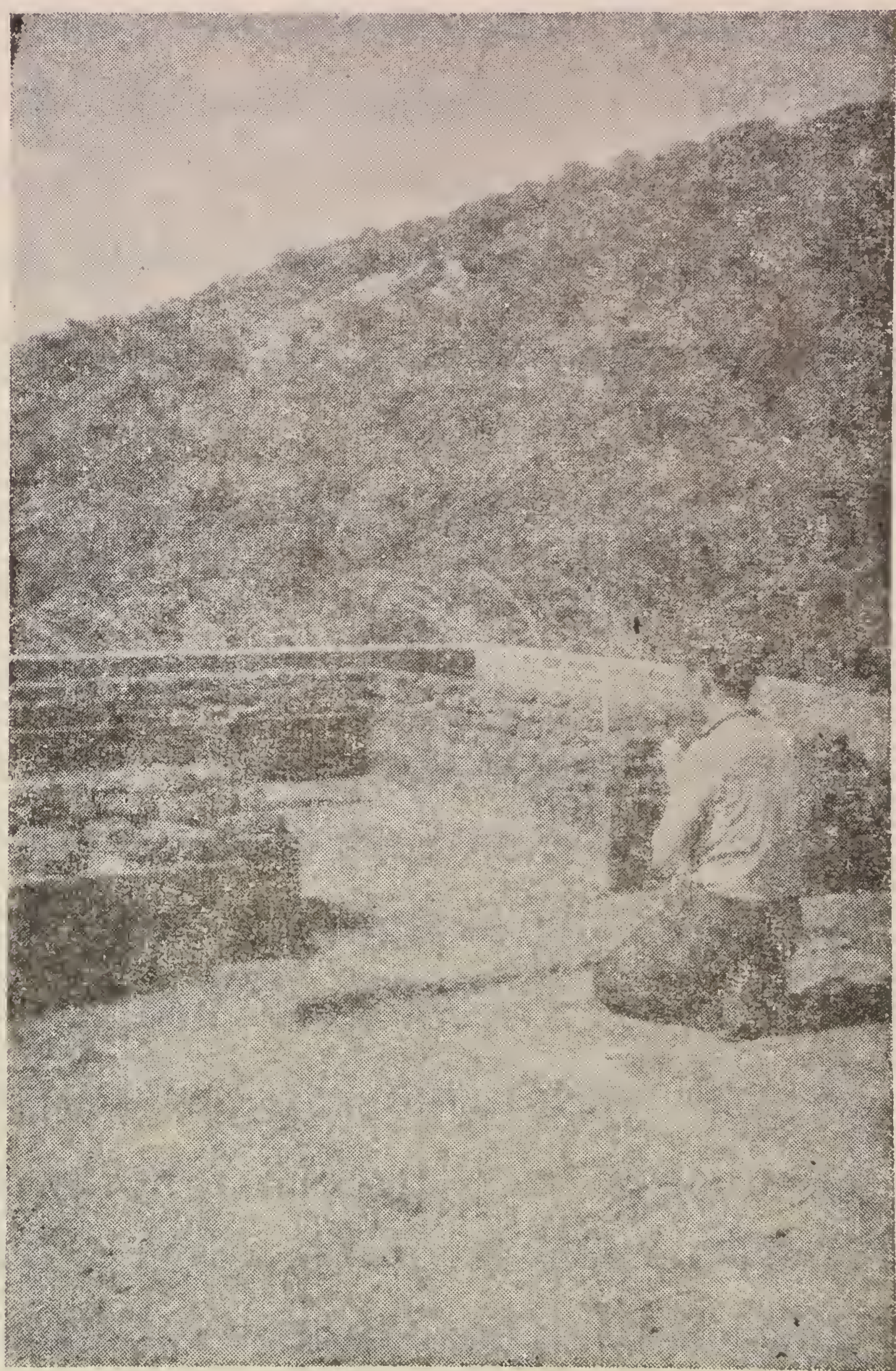
การรักษาศีล ทำสมาธิ ประกอบปัญญา มิใช่เรื่องที่ทำกันเพื่ออวดคนอื่น แต่เป็นการทำเพื่อให้ตนพ้นจากความเป็นทาสด้วยประการทั้งปวง และโดยความหมายอย่างนี้ ย่อมเห็นได้ว่า มิใช่ทำเพื่อไปสู่สุขอย่างที่สามัญมนุษย์รู้จักสุขอันนั้นเลย เพราะสุขอย่างที่คนทั้งหลายเข้าใจกันนั้นเป็นสุขชนิดที่ต้องเอาอะไรอย่างใดอย่างหนึ่งบำรุงบำเรอให้เกิดขึ้น และหลังจากแห่งสุขชนิดนั้น ก็มีนายยืนยิ้มอยู่เป็นแถว แต่ละคนมีหน้าตาท่าทางต่าง ๆ กัน

ปกติสุขแห่งพรหมจรรย์เป็นสิ่งที่ชี้ให้เห็นได้ยาก จะเปรียบก้าวต่ำ ๆ ของความสุขฝ่ายนี้ก็เหมือนกับว่า บุคคลผู้มีความเหนื่อยกายเหนื่อยใจผู้หนึ่ง จะเหนื่อยมาเพราะทำนาในอากาศร้อนหรือเพราะวิ่งมาจากทางอันไกล หรือโดยประการอื่นใดก็ตาม เพราะความเหนื่อยนั้นทำให้รู้สึกประหนึ่งใจจะขาด ครั้นเมื่อมาถึงที่แห่งหนึ่ง มีลมพัดสบาย มีที่นอนอันสอาดพร้อมด้วยหมอนอย่างดี เขาเอนตัวลงในที่นั้น ศีรษะตกถึงหมอน ทอดกายให้เป็นไปตามเรื่องหลับตาลงแล้ว มิได้ใส่ใจนึกคิดในสิ่งใด เขาก็ถอนออกมาเองอย่างยาวที่สุดที่มีลมอยู่ในปอด เมื่อกิจสุดท้ายนี้ได้ทำแล้ว "ขณะ" ต่อมาอันนั้นเองย่อมเป็นขณะของสุข ความสุขนี้อาจเกิดชั่วระยะเวลาเพียง ๒–๓ วินาที ขณะแห่งความสุขนั้น มิต้องอาศัยอามิสแต่อย่างใด ไม่มีลาภ ยศ สรรเสริญ หรือวัตถุกามอันใดในโลกมาประกอบ และนี่ก็เป็นแต่เพียงขณะจิตอันหนึ่งเท่านั้น ซึ่งถ้าพูดในความรู้ของวิญญูชนแล้ว เขาก็คงเข้าใจได้ว่า ถ้าทำให้เกิดได้ ๑ ขณะ ก็ทำให้เกิดได้อีก ๑ ขณะ และเราอาจรวมแต่ละขณะเข้าไว้ติด ๆ กัน จนเป็นร้อยขณะ พันขณะ หมื่นขณะ แสนขณะและโดยไม่มีที่สิ้นสุด

นั้นคือ ไม่ต้องทนแต่อย่างใดโดยไม่มีที่สิ้นสุด ก็ถ้าความรู้สึกอย่างนี้มีอยู่ในตนตลอดกัลป์แม้จะมีเหตุการณ์อย่างใดเกิดขึ้น ก็ไม่สามารถจะทำให้เป็นทุกข์ได้ รูปทั้งหลายไม่เป็นนายเราได้ ความเจ็บความอร่อย ก็ไม่เป็นนายเราได้ ไม่มีเรื่องราวทั้งเก่าและใหม่มาเป็นนายเรา ไม่มีทั้งอย่างใดอย่างหนึ่ง หรือทั้งรูปทั้งนามปนกันมาเป็นนายเราและถ้าทำให้ถึงนอนหลับอย่างเหมือนคนสลบ ความรู้สึกแต่อย่างใดก็หาอาจจะมาเป็นนายเราไม่ได้

อย่างไรก็ตาม ? นี่ยังมิใช่ พระนิพพาน ?

ตราบใดที่เราทำให้เป็นไปเมื่อเราหยุดทำก็กลับคืนสภาพเดิม เพราะฉะนั้นเราจะต้องเข้าให้ถึงสภาพธรรมอันเป็นไปเอง สม่ำเสมอและมีปกติ นั้นคือความชิน (ชิน—ชินะ, ชินะ = ชนะ) เมื่อเป็นเช่นนี้จะมีอัตตาหรืออนัตตาก็ชั่งมันเถิด.

ทรากพระคันธกุฎี ที่พระพุทธเจ้าประทับ
บนภูเขาคิชฌกูฏ ใกล้กรุงราชคฤห์ อินเดีย

๒๒ ตุลาคม ๒๔๘๒ คนที่จะเข้าถึงความรู้และเข้าใจว่าตนถึงกระแสหรือยังนั้น

๙ ก็อาศัยสังเกตเอาที่ใจของตน ว่างๆ ก็ลองถามดูว่า ตนเห็น

๑ ๖ ๑๑ ทุกข์แน่แล้วหรือยัง ? หรือสักว่า เห็นแนวของทุกข์ มิใช่เห็น เห็นตัวทุกข์ ถ้าเห็นตัวทุกข์จริง เห็นได้อย่างหยาบแค่ไหน ? เห็นอย่างละเอียดที่สุดแค่ไหน? หากมีผู้จะหาเมียงามพร้อมด้วยทรัพย์ ยศ มาให้ จะเต็มใจละเพศพรหมจรรย์เพียงใดหรือไม่ ?

เมื่อจะตอบ ก็ต้องตอบด้วยความนับถือตนจึงจะได้ความจริง ถ้ายังไม่เข้ากระแส ก็ถึงเพียรทำสมาธิและวิปั่สสนาให้เห็นทุกข์ ถ้าเข้ากระแสแล้วก็จะ**ปลื้มใจ เบาใจ**

ข้าพเจ้าเห็นทุกข์แล้ว เห็นตัวของมัน หย่างหยาบแค่การหลอกเอาไว้เป็นทาสผู้อื่นอย่างละเอียดแค่การที่ต้องแบกซี่โครงไว้ไม่มีที่สุด จนถึงธรรมชาติของความเคยชินลากเอาข้าพเจ้าเข้าไว้ภายใต้อำนาจของความกลัว ความเกียจคร้าน และกามราคะ ข้าพ-เจ้าอาจกล่าวได้ว่า "ความไม่เป็นทาสข้า เป็นสุขอย่างยิ่ง" ถ้ามีใครชวนข้าพเจ้าให้ระเริงสุขด้วยกามราคะ สุขในทางโลกียะ ข้าพเจ้าก็อาจจะซ่านใจเพราะเคยชินมานานนักนั้นแต่ก็เพียงชั่วพริบตาที่สัมปะชัญญะตามไม่ทันความเคยชินอันเป็นวสีมาแต่เดิมนั้น เท่านั้นหลังจากนั้นข้าพเจ้าก็อาจจะรู้จักรักความเป็นไทย ความมีอิสสระเสรี อีกไม่นานดอกข้าพ-เจ้าก็อาจล้างมลทินเดิมนั้น จนหมดจดได้ด้วยความเคยชินในทางตรงกันข้าม ซึ่งเป็นทางที่เห็นชัดด้วยปัญญาแล้ว เป็นความเชื่ออันจะไม่มีวันสิ้นสูญลงได้เลย

อนิจจา แม้เพื่อแก่การกิน ก็เวียนจนเวียนหัว

"กินทำไม ?"

"กินเพื่อเลี้ยงร่างกาย"

"เลี้ยงร่างกายเอาไว้ทำไม"

"เลี้ยงไว้ใช้งาน"

"ใช้ทำอะไร"

"ใช้หากิน"

ยิ่งกว่านี้ยังมี อนิจจา! ช่างโง่งมอะไรเช่นนี้ เกิดมาเป็นขี้ข้าจนลืมตาไม่ขึ้นยอมทำสาระพัดแม้แต่ความหยาบโลนโสโครกโสมมมาช้านานแล้ว ที่แท้ก็เพราะตาบอดทั้งๆที่ลืมตาดู

ครั้งนี้แล้ว เป็นการตัดสินใจครั้งสุดท้าย จะหาใครมีพระคุณเท่าพระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้าของเราไม่มีอีกแล้ว ข้าพระองค์เป็นบุตรของพระองค์โดยแท้จริงแต่ก้าวนี้ไป และก็เป็นความจริงที่เพิ่งรู้จัก การเป็นบุตรแท้และบุตรเทียมแห่งองค์พระศาสดาคราวนี้เอง

บุตรที่แท้ ก็คือผู้รู้จักความจริงของธรรมชาติธรรมดาแน่ชัดแล้ว ดำเนินตามรอยพระบาทพระบรมศาสดา อย่างหนักแน่นและมั่นคง

พุทธํ สรณํ คจฺฉามิ

ไม่มีทางอื่นใดในโลกนี้ ที่จะพ้นอำนาจมืด ที่ทั้งหลอกลวงและดึง ดัน ดูดมนุษย์ทั้งหลายไว้เป็นเครื่องเล่นได้ นอกจากทางเดินตามรอยพระบรมศาสดา และพระอรหันต์ทั้งหลาย

วิธีทำก็คือ เมื่อยังไม่รู้จักว่า สิ่งใด ชั่ว ดี ให้โทษ ให้คุณ อย่างชัดเจน ก็พึงทำสมาธิตั้งจิตไว้อย่าให้ฟุ้งสร้าน เพื่อการคิดค้นหาความจริงที่แน่แท้ ในขั้นต้นนั้นต้องรู้ระเบียบของการที่จะทำสมาธิ แล้วปฏิบัติตามระเบียบนั้น ก่อนจะลงมือทำต้องล้างใจให้สอาดชั่วคราว เพื่อให้เกิดความสงบของใจแล้วจึงจะลงมือเพ่งได้ ยิ่งปฏิบัติไปจนได้ฌานสูง ๆ ขึ้นไปยิ่งดี เมื่อสมาธิมันพอสมควรแล้ว ก็เพ่งเพียรในการค้นคิดหาความจริงของโลก ความจริงของสรรพกรณีย์ที่ทำให้เราต้องเป็นทาสเป็นข้า พิจารณาค้นคว้าทีละอย่าง ๆ เมื่อเห็นแจ้งว่าอย่างไหนไม่เป็นประโยชน์ก็เกื้อกูลความมีอิสสระเสรี เราก็ฝึกหัดดัดนิสัยให้ละทิ้งอย่างนั้นๆเสีย ตราบใดที่ยังไม่เห็นโทษกระจ่างแจ้ง การละทิ้งกามในอย่างนั้น ๆ ก็ไม่เด็ดขาดลงได้ เช่น การติดบุหรี่ ถ้าเพียงแต่จะทิ้งเพื่ออวดว่า "ฉันทิ้งได้" หรือเพื่อผลเฉพาะหน้าบางอย่าง ไม่ช้าไม่นานก็จะหันกลับเข้าติดอีก แต่ถ้าได้เห็นแจ้งชัดว่า บุหรี่เป็นวัตถุกามที่นำตนไปสู่ความเป็นทาสข้ามัน โดย มันมิได้ให้ ผลตอบแทนเพื่ออิสสระเสรีแต่ ประการใด เลย เมื่อจะสละละทิ้งแต่ละคราวก็แสนยาก ต้องอด ต้องทน มีความลำบาก ความอึดอัดนานาประการกว่าจะสำเร็จผล ดังนี้ ครั้นละเสียได้แล้วในตอนนี้ก็จะไม่หันกลับเข้าไปอีกเลยเป็นอันขาด แม้เพียงเฉียดกรายเข้าไปก็รังเกียจ ด้วยกลัวว่าจะแปดเปื้อนเข้าอีก นี่เป็นงานขั้นต้นสำหรับผู้ที่จะเข้าถึงความเป็นบุตรแท้ของพระบรมศาสดาซึ่งผู้เขียนก็ยังทำไม่ได้ดี

๒๗ ตุลาคม ๒๔๘๓ ศิษย์คนหนึ่งของเรา ป่วยมาหลายวันแล้ว วันนี้ดูมี
๑๔ อาการหนัก และเริ่มหนักมาตั้งแต่เมื่อวานนี้ เด็กคนนี้เป็น
๖ ๗ ๑๑ เด็กโตแล้ว อายุราว ๑๕ ปี บิดาของเด็กได้มาทำการพยาบาลอยู่อย่างใกล้ชิด สังเกตดูแกโศกเศร้ามาก เมื่อตอนเช้านี้แกพยายามอย่างมากที่จะให้เด็กกินข้าวต้ม ด้วยความเชื่อที่ว่าข้าวเป็นยาของชีวิตยิ่งกว่าอื่น เมื่อคืนนี้เราได้ไปเยี่ยมเด็กเห็นอิดโรยมาก และมิได้หลับมานาน จึงใคร่ที่จะช่วยให้หลับลงได้บ้าง แต่พอเด็กจะหลับ บิดาเขาก็เรียกชื่อเสียทุกที ดูเหมือนว่า ให้ตื่นอยู่ดีกว่า ถ้าให้หลับเสียหน่อยจะตายเลย

มนุษย์เรานี้มีอันเป็นอยู่ดังนี้เป็นอันมาก มีบุตรก็รักบุตรเสียเหลือแสน ตะกิวตะกาวจนไม่รู้ว่าอะไรเป็นอะไร และความกลัวตายนี้แหละเป็นความกลัวที่ยิ่งใหญ่ สามีภรรยา บุตร ธิดา เหล่านี้ถ้าใครพรากจากไปตาย ที่เหลืออยู่ก็เศร้าโศกอาลัย

"ทำไมจึงเป็นเช่นนี้?"

๑. เพราะเขาเสียดายว่า สิ่งที่เคยเห็นอยู่กำลังสลายไป ใจหาย!

๒. เพราะของที่จะได้ใช้ จะไม่ได้ใช้เสียแล้ว

๓. เพราะถ้ายังอยู่ ตนจะได้ไม่ลำบาก

๔. เพราะถ้ายังอยู่ ตนจะได้สนุก อร่อย

แต่คำตอบเหล่านี้เป็นความข้างใน ปุถุชนที่ไม่สอดส่อง ไหนจะเห็นจริงตามได้มนุษย์ปุถุชนยังรักที่จะเกิดมาเพื่อเป็นขี้ข้าของ ยักษ์ ๔ ตน · ตามที่ได้กล่าวในตอนต้นคือ **กลัว กิน เกียจคร้าน กามราคะ** เพราะฉะนั้นเมื่อตายจึงไม่อยากตายไป แม้ว่าตนมิได้รู้ว่าตายแล้ว จะสบายกว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบันหรืออย่างไร เขาอยากเกิดมาและอยู่ต่อไป ๆ ๆ ๆ ความสนุก ความอร่อย ของโลกที่คอยหยอดคอล่อเขาไว้ทีละนิด ๆ นั้น ชักจูงให้เขาอยากอยู่ต่อไป ๆ เขานึกอยู่ว่า "ข้างหน้ายังอร่อย ... ข้างหน้ายังอร่อย"

แต่ความจริงนั้น เมื่อเขาก้าวหน้าไปด้วยการลืมตาที่แลไม่เห็นเขาก็ต้องมีความเป็นอยู่ด้วยความหวังตามเดิมว่า "ข้างหน้ายังอร่อย ... ข้างหน้ายังอร่อย" อยู่ตลอดกัลป์

"โลกย่อมหมุนเวียนไป" เพราะฉะนั้น คนที่วิ่งไปเดินไป ก็ต้องไป ไป ไป

คนที่นั่งอยู่ นอนอยู่ หยุดยืน เขาก็ไป ไป ไป เพราะฉะนั้น เราควรจะวิ่ง เดิน หรือหยุดเสีย ดี?

คนใดที่เขาวิ่งไป เดินไป ครั้นเหนื่อยหนักเข้า หันหน้ากลับมามองหลัง ก็เจอะเราทุกที เขาวิ่งไป เราหยุด แต่ก็ตามหลังเขาไปเรื่อย

มนุษย์ปุถุชนชอบอร่อย จึงไม่อยากให้ผู้ที่ตนชอบตนรักตาย เพราะจะชวนกันไว้อร่อย ชวนกันไว้ช่วยกันอบอุ่นใจ ชวนกันไว้ใช้ ชวนกันไว้กลบเกลื่อนความกลัว เพราะฉะนั้น เขาจึงเศร้าโศก

ผู้รู้ความจริงนั้น เขาไม่เศร้า เพราะเขารู้ว่า ใคร ๆ ก็ไม่พ้นความตาย ละคร ลิเกที่เล่นเหนื่อยแล้วก็ต้องเข้าโรงพักกันบ้าง พวกยักษ์ ๔ ตน มันไม่ยอมให้เล่นเรื่อย ๆ ไป หน่อยจะเบื่อเสีย ขี้ข้าของมันจะหลุดมือ พอหายเหนื่อยแล้ว มันก็ใช้ให้ออกโรงอีกดอก อย่าสงสัยเลย

ผู้รู้ขั้นต้น ๆ สมัครเป็นคนดูมากกว่าจะเล่นเอง แต่ผู้รู้หนักขึ้น ท่านก็เบื่อหน่าย ไม่อยากแม้แต่จะต้องทนดู แต่ผู้รู้จริงโดยแน่แท้แล้ว ท่านก็เฉย ๆ ดูก็ได้ ไม่ดูก็ได้ ถ้าจะต้องเล่น ก็เล่นตามบทของท่านเอง โดยอิสสระเสรี

เมื่อผู้รู้ได้ไปสู่สถานที่มีคนตาย ท่านก็เป็นแต่แลเห็นตัวละครกำลังเข้าม่านไป และผู้ที่เศร้าโศกรำพันอยู่นั้นก็คือการแสดงของตัวละคร ตามบทบาทของมหายักษ์ นั่นเอง ผู้ใดไม่อยากเศร้าโศก เขาก็ต้องเรียนให้รู้ความจริงโดย **แจ่มชัด** และยังต้องอบรมเสียให้เคยชินอีกด้วย เป็นการยากไม่ใช่น้อยเลย แต่ผลที่จะได้นั้น เป็นกำไรอันเกินค่ามากมายสุดที่จะคณนาให้สมกันได้แท้ทีเดียว.

๓๐ ตุลาคม ๒๔๘๒ ความดิ้นรนของจิตที่ทะเยอทะยานไปตามความนึกคิด ทำ
๒ ฯ ๑๑ ให้เหนื่อยและอัดอั้น แม้จะเสวยทุกขารมณ์ หรือสุขารมณ์ ก็เหมือน
๒ กัน เพราะฉะนั้น ถ้าหยุดอยู่เฉยๆ ได้ก็จะโปร่งดี ไม่ทึบไม่ปรือจึง
จะถูกมิฉะนั้นก็จะหลับเสียเลย ถ้าปล่อยให้หลับมากยิ่งจะเคยตัว เลยง่วงใหญ่ ถ้าปล่อยไปอย่างนี้ ครั้นถึงคราวจะทำวิปัสสนาก็ช้าจะเลอะเทอะเสียรอย ต้องกลับหัดใหม่อีกหลายวัน

สมถะช่วยในการฝึกจิตได้มากเหลือเกิน มีที่เสียอยู่ตรงที่คนทั้งหลายผู้ไม่ค่อยเข้าใจ อะไรเห็นเป็นขลังและศักดิ์สิทธิ์ สหธรรมิกบางคนกล่าวว่า "คนอื่นเขาเห็นอย่างไรก็อยู่ที่เขาเห็น ไม่น่าจะเป็นที่เสียอะไรเลย" แต่เรากล่าวว่า "ถ้าเขาเห็นแล้วอยู่ให้ห่างเสียจากเราไม่มาวุ่นวายด้วยเรา ก็คงอยู่ที่เขาจริงละ แต่ถ้าเราเกิดเป็นหลวงพ่อศักดิ์สิทธิ์ ซ้ำบอกเขาเท่าไร ก็ไม่เข้าใจได้ นี่แหละเกิดเหตุเพราะเรายังมิได้บรรลุพระอรหัตผลสิ่งของอันเขานำมาปรนปรือต่าง ๆ มันทำร้ายเราพิลึกเทียว"

อินทรีย์ทั้ง ๕ มันยังไม่อยู่ในอำนาจเต็มที่ ยังลำบาก

อย่างไรก็ตาม มันอยู่ที่การเอาจริงเอาจังของเราเอง นี่แหละ จึงได้กล่าวไว้ว่าการอบรมให้ชนะเป็นการยากไม่ใช่น้อยเลย มีความยาก โดยสิ่งขัดขวางหลายอย่างหลายประการ ซึ่งพระท่านเรียกว่ามาร

เมื่อผ่านป่าช้าก็นึกถึงคนที่กลัวผีคนกลัวผีโดยมากนั้นไม่อยากตายกัน เขาว่าเขากลัวตาย ซึ่งที่แท้นั้นเขากลัวตายหรือ ? หามิได้ เพราะว่าถ้าเขารู้ว่าเมื่อเขาตายไปแล้วเขาจะสุขสบายยิ่งกว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบันไซร้ เขาก็จะไม่หนีความตายเลย นี่เขานึกถึงว่าเมื่อตายแล้วจะต้องไปในที่ ๆ ไม่รู้จะต้องจากบรรดาสรรพสิ่งทั้งหลายไป จะต้องจากสรรพสิ่งอันเป็นที่เสน่หายาใจ จะมิได้เห็นอีกแล้ว จะไม่มีอะไรๆ มันว้าเหว่ วิเวกวังเวงใจ ใจหาย

มนุษย์โดยมากมักยอมว่า "**แม้จะทุกข์ยากเพียงใดก็ตาม ขอให้ได้อร่อยเถิด**" เขาพยายามสั่งสมสรรพสิ่งทั้งหลาย และทำกิจการงานทั้งหลายก็เพื่อให้ได้อร่อยแต่อย่างไรก็ตามยังมีบางพวกอยู่บ้างที่นึกคิดว่า

"**แม้ไม่มีอร่อยเลยก็ไม่ว่า ขอแต่อย่าต้องให้ทุกข์ยากเลย**"

ผู้ใดใฝ่หาทางหนีทุกข์ผู้นั้นก็ใกล้ความรอดพ้นเข้าไปทุกขณะทีเดียว ที่แท้นั่นคือความไม่เป็นทาสข้าต่างหากที่ประเสริฐอย่างยิ่ง.

คนทั้งหลายที่เกิดมานี้ เมื่อมีสติสัมปชัญญะอยู่ ก็ควรที่ตรึกตรองและใคร่ครวญให้รู้ว่า ในวันหนึ่งที่ผ่านไปเป็นปกตินั้น ตนได้สุขกี่ครั้ง ? ทุกข์กี่ครั้ง ? และได้อยู่เปล่ากี่ครั้ง ? นี่เป็นหลักเบื้องต้นเท่านั้นเอง

เททอง หล่อพระประธาน กับลูกชาย

(จุลจรูญ แสงงำพาล) เพื่อนำไปถวายวัดท่าม่วง จังหวัดร้อยเอ็ด

๖ กันยายน ๒๕๑๒

ได้ร่วมกันทอดผ้าพระกฐินทุกปีมิได้ขาด

พระโอวาทปาฏิโมกข์ที่ทรงแสดงในวันมาฆะ

ขนฺตี ปรมํ ตโป ตีติกฺขา นิพฺพานํ ปรมํ วทนฺติ พุทฺธา
น หิ ปพฺพชิโต ปรูปฆาตี สมโณ โหติ ปรํ วิเหฐยนฺโต
สพฺพปาปสฺส อกรณํ กุสลสฺสูปสมฺปทา
สจิตฺตปริโยทปนํ เอตํ พุทฺธาน สาสนํ
อนูปวาโท อนูปฆาโต ปาฏิโมกฺเข จ สํวโร
มตฺตญฺญุตา จ ภตฺตสฺมึ ปนฺตญฺจ สยนาสนํ
อธิจิตฺเต จ อาโยโค เอตํ พุทฺธาน สาสนนฺติ ฯ

ความอดทน (คือความทนได้จนชนะ) เป็นเดชเป็นอำนาจอย่างยิ่ง ท่านผู้รู้ทั้งหลายย่อมกล่าวว่า ความดับเครื่องหมองใจได้เด็ดขาดเป็นธรรมสูงยิ่ง บรรพชิตผู้ฆ่าสัตว์อื่น เบียดเบียนผู้อื่นอยู่ ย่อมไม่ชื่อว่าสมณะเลย การไม่ทำบาปทั้งปวง ๑ การยังกุศล (การตัดสันดานชั่ว) ให้ทั่วถึง ๑ การล้างจิตของตนให้ผ่องใส ๑. ๓ นี้ เป็นคำสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย การไม่เบียดเบียนผู้อื่นด้วยวาจา การไม่เบียดเบียนผู้อื่นด้วยกาย การสำรวมในพระปาฏิโมกข์ (เว้นจากข้อที่พระพุทธเจ้าห้าม ทำตามข้อที่พระองค์ทรงอนุญาต) ความรู้จักประมาณในโภชนะ ความยินดีในเสนาสนะที่นอนที่นั่งอันสงัด ความประกอบความเพียรในอธิจิตต์ (อธิจิตต์ = จิตที่ได้อบรมไว้ดีแล้วนั้น คือจิตในขั้นที่อบรมไว้แล้วดีกว่าชั้นสามัญ) เหล่านี้เป็นคำสอนของพระพุทธเจ้า

๕ มีนาคม ๒๔๘๒
๒ ๗ ๓
๑๐

เรื่อง การทำสมาธิตาม แนวทางของพระพุทธศาสนานี้ ได้มีผู้หลงผิดกันเป็นอันมาก ความอยากอร่อยได้รัดรึงจิตใจคนให้นึกคิด แต่บางทีจะเอาเปรียบมนุษย์ด้วยอยู่ทั่วไป จึงเป็น เหตุให้ มนุษย์ คว้า เอา เรื่องของสมาธิ มาใช้หาทางให้ ตน เป็นผู้ทำได้ **ใหญ่ยิ่ง** กว่ามนุษย์ธรรม หรือธรรมดา ธรรมชาติของมนุษย์ที่จะเป็นไปได้ เขาต้องการเป็นผู้เหนือกว่ามนุษย์ทั้งหลาย ทั้งนี้มิใช่เรื่องอื่นนอกจากเรื่องอยากอร่อยเป็นรากฐาน เขาเหล่านั้นมีอะไรอย่างหนึ่งหนุนอยู่ภายในซึ่ง เป็นความลี้ลับ ถึงแม้ เจ้าตัวเองก็รู้ ได้โดย ยากเพราะความมืดมนมันครอบคลุมเป็นเจ้าเป็นใหญ่เหนือความนึกคิดเสียสิ้น สิ่งที่หนุนจุนอยู่เบื้องหลังนั้นจะเป็นอะไรอย่างหนึ่ง คอยยุ คำยุนั้นถ้าจะกล่าวออกมาก็น่าจะเป็นดังนี้ "เอาเข้าเถิด ๆ คำกล่าวหรือการกระทำของเจ้าหมอนั่นมันไม่ถูก สู้เราไม่ได้หรอก เรากำลังจะชนะอยู่แล้ว เห็นไหมล่ะ อย่ายอมมัน อย่ายอมเป็นอันขาด อย่ายอม จะเสียเกียรติยศ เอาเข้าซิ เห็นไหมล่ะ คนอื่น ๆ เขาดูอยู่ออกแยะ ยังงั้นเอาเข้าซีน่า..."

เบื้องหลังแห่งคำกล่าวเหล่านั้น ลับเข้าไปอีก ในชั้นในที่สุด ก็จะมีเสียงกระซิบกันเบา ๆ ว่า "เราต้องเก่ง คนเขาจะได้นับถือ เราจะได้ มี อำนาจและศรีสง่า แล้วเราก็จะได้เล่นงานเจ้าคนที่เข้ามาใกล้ ๆ เรานั่นให้อร่อย"

แต่เท่าที่กล่าวมานี้เป็นความจริงอย่างที่สามัญสัตว์ เขาเห็นว่าไม่เป็นเรื่องที่ควรเปิดเผยภายในสังคมของนรชนมีใครบ้างหรือยังมี สติอยู่ เขาจะประกาศ ความจริงในท่ามกลางแขกในวันวิวาห์ว่า เขาเชิญพวกแขกมานั้น เพื่อให้เป็นพยานในเรื่องอะไรกัน

นี่แหละ ความอร่อยของโลกมีอำนาจอันใหญ่ที่บีบบังคับมนุษย์ได้ บางคนที่ใกล้เข้ามาในทางที่จะช่วยตนให้รอดพ้นความทุกข์ได้แล้ว กลับต้องผละไปในทางอันมืดเสียก็มากต่อมาก ชีวิตเหล่านี้เป็นที่น่าสงสาร แต่ใครจะช่วยได้ ในเมื่อเขาว่าเขาก็เก่งอยู่และกลัวอยู่ว่าจะเก่งน้อยไปกว่าผู้ที่จะช่วยด้วยซ้ำไป ซึ่งเป็นเหตุให้เขาพากันมีคาถาเสกเป่าต่าง ๆ เก่งไปกว่าพระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้า พระผู้ไม่มี คาถา เสก เป่าให้ คงกะพันชาตรีอย่างคนทุกวันนี้บางคน พระพุทธองค์ได้ทรงประกาศสัจจธรรมว่า ใครอยากได้ สิ่งใดก็ให้ทำเอา ใครอยากได้ความรอดพ้นจากทุกข์ก็ต้องทำเอาเอง ไม่มีใครจะทำให้ใคร

อื่นไปสู่ความรอดพ้นโดยตลอดได้ แต่มนุษย์ทุกวันนี้บางคนเขาว่าเขาช่วยได้ เขาว่าของเขาอย่างนั้น เขาว่าเขามีคาถา เขาช่วยได้โดยตลอด

อนิจจา เราไม่เคยนึกเห็นได้ แม้ในทางใดเลยว่า คนอื่นใดจะกินอาหารเพื่ออีกคนหนึ่งอิ่มได้

ว่าที่แท้ **การทำสมาธินี้** ในทางพระพุทธศาสนา ท่านถือเป็นเรื่องสำคัญ เป็นวิชาบังคับสำหรับพระภิกษุที่บวชเข้ามาในพระพุทธศาสนา เป็นหน้าที่ของพระภิกษุทุกรูป ไม่ว่าแก่พรรษาหรือเพิ่งบวชก็ตาม จะต้องเรียนและปฏิบัติเป็นประจำ และเป็นวิชาเดียวเท่านั้น ที่ให้ผลโดยลำดับตั้งแต่เบื้องต้นจนถึงเบื้องปลาย ในบทสวดรัตนสูตรยังมีอยู่ตอนหนึ่งกล่าวว่า **"ยมฺพุทฺธเสฏฺโฐ ปริวณฺณยี สุจึ, สมาธิมานนฺตริกญฺญมาหุ สมาธินา เตน สโม น วิชฺชติ"** ความว่า "พระพุทเจ้าผู้ประเสริฐทรงสรรเสริญซึ่งสมาธิอันใดว่าเป็นธรรมอันสอาด บัณฑิตทั้งหลายกล่าวแล้ว ซึ่งสมาธิอันใดว่าเป็นอนันตริกะให้ผลโดยลำดับ วิชาอื่น เสมอด้วยสมาธินั้นย่อมไม่มี"

สมาธิอย่างนี้เป็นรากฐานที่จะนำไปสู่ความไม่เศร้าหมองตลอดการแห่งชีวิตของตน เป็นรากฐานที่จะนำไปสู่การรู้ความจริงที่แท้ เป็นรากฐานที่จะนำไปสู่ความรอดพ้นจากทุกข์ทั้งปวง

สมาธิในทางของพระพุทธศาสนามิได้ทำกันเพื่อแสวงหาอิทธิฤทธิ์ เพื่อแสดงปาฏิหาริย์ เหาะเหิน หายตัว ซึ่งที่แท้ก็ไม่เป็นไปได้ด้วยเพียงคาถาที่เสกเป่าบนบ้าอยู่นั้นได้ ในทางของพระพุทธศาสนา ไม่มีการเหาะ เหิน หายตัว ด้วยคาถาที่เสกด้วยลม ๆ แล้วเป็นไปตามความนึกคิดนี่เป็นเรื่องของคนเมาไม่มีเหตุผล ไร้สาระ ไม่เป็นสิ่งที่ช่วยให้พ้นจากความเป็นทาสได้ และกลับจะยิ่งซ้ำร้ายหนักขึ้น เป็นทางไปสู่อบายแท้ ๆ

สมาธิในทางของพระพุทธศาสนานั้น ท่านทำกันเพื่อผลแห่งความรู้ของจริงเพื่อพ้นจาก ความทุกข์ เพื่อเกิดอำนาจที่สามารถทำให้พ้นจาก ความ เป็นทาสโดยประการทั้งปวงในที่สุด สมาธินั้นจะต้องตั้งต้นด้วยศีล และทำใจให้สอาดเสียก่อนเสมอไป บุคคลผู้รักที่จะหนีทุกข์ไม่ควรที่จะมักง่าย เขาควรที่จะเริ่มต้นวางรากฐานให้แน่นด้วยการเรียน

ก.ข. เสียก่อน ดีกว่าที่จะไปเรียนตั้งต้นด้วยแม่กน กบ หรือ เกย ทีเดียว มีสหธรรมิกไม่น้อยที่พากันลองทำสมาธิเล่น ๆ แต่ท่านเหล่านั้นชอบเอาแต่ที่ง่าย ๆ สะดวก ๆ ท่านชอบทำอานาปานัสสติ กำหนดลมหายใจเข้า–ออก โดยมิได้อาบน้ำให้ใจ ล้างใจให้สะอาดเสียก่อน ง่ายดี สะดวกดี แต่แล้วก็ เหลว

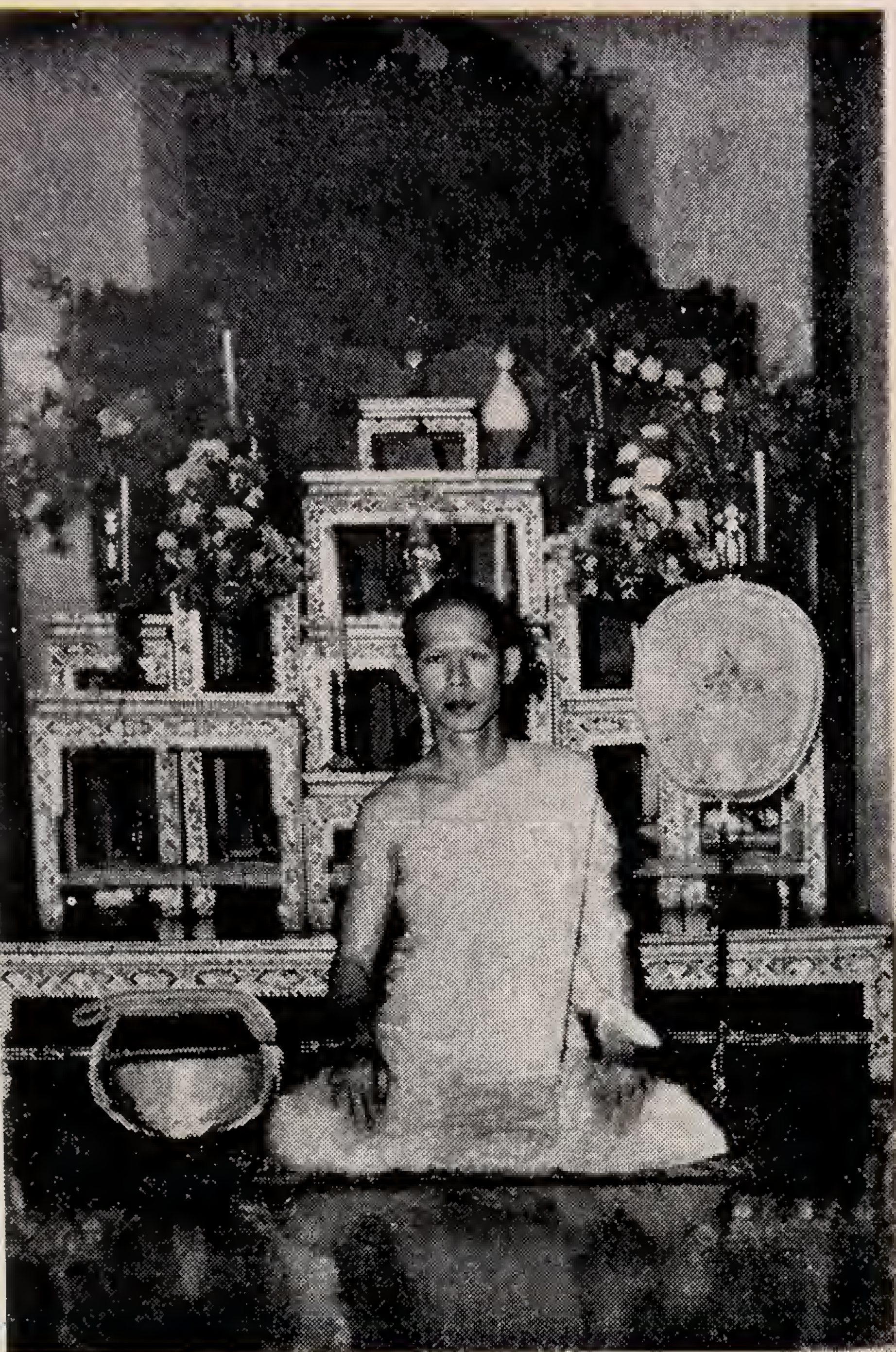
กสิณ เป็นเครื่องล่อ เป็นเครื่องฝึกหัด สำหรับคนหัดใหม่ และอย่างน้อย ถ้าเราชำนาญเพียงเพ่งกสิณ ประโยชน์ที่จะเกิดก็คือ เรามีอำนาจทางใจดังที่ในภาษาบาลีท่านเรียกว่า **มโนมยิทธิ** ซึ่งในภาษาไทยนี้ก็คือ มีกำลังใจกล้าแข็งกว่าสามัญธรรมดา สามารถข่มใจตนได้ยิ่งกว่าปุถุชนสามัญ ตัวอย่าง เช่น บุคคลผู้ใดที่ติดฝิ่นอยู่ และไม่สามารถจะถอนตนออกเสียได้ ถ้าหากได้เพ่งเพียรในทางทำกสิณจนเกิดมโนมยิทธิแล้ว คือทำจนมีอำนาจบังคับใจตนได้แล้ว เขาก็สามารถที่จะละเลิก ถอนตนออกจากความเป็นข้าทาสวัตถุอันไร้สาระนั้นเสียได้ในที่สุด ดังนี้

ความไม่มีอำนาจควบคุมตนเอง เป็นเหตุให้ต้องยอมตามความอยากอร่อย นี่แหละเป็นทางไปสู่ทุกข์ ไปสู่อบาย ไม่พ้นทุกข์

อย่างไรก็ตาม กสิณ ก็เป็นแต่เพียง วิชาชั้นมูลเท่านั้นเอง แต่ชั้นมูลนี้เป็นชั้นวางรากฐานที่ดีอันหนึ่ง ฉะนั้น จึงนับได้ว่าเป็นชั้นสำคัญเหมือนกัน เพราะว่าวัตถุใหญ่โตใด ๆ จะตั้งให้มั่นคงอยู่ได้ก็ต้อง เป็นสิ่งที่มีรากฐานดีทั้งสิ้น.

นาถกรณธรรม ๑๐ อย่าง

๑. ศีล (รั้วป้องกันอันตราย) คือรู้ทางไปสู่ทุกข์แล้วเว้นการกระทำตามทางนั้น
๒. พาหุสัจจะ (ได้ฟังมาก ได้ยินมาก)
๓. กัลยาณมิตตตา (มีเพื่อนดีงาม)
๔. โสวจัสสตา (ว่าง่าย เป็นผู้อ่อนโยนสุภาพ)
๕. กึ กรณีเยสุ ทุกขตา (เอาใจใส่ในกิจธุระของเพื่อน)
๖. ธัมมกามตา (ใคร่ในธรรม) ชอบค้นความจริงของธรรมชาติธรรมดา

อุปสมบท ณ. วัดมหาธาตุ ยุวราชรังสฤษฎิ์
มีฉายาว่า พระสุทธรังษี

๗. วิริยะ (เพียร) ไม่เกียจคร้าน ทำกิจสม่ำเสมอ ไม่ทำ ๆ หยุด ๆ
๘. สันโดษ (ยินดีในสิ่งที่ตนมีอยู่นั้นอย่างเสมอต้นเสมอปลาย)
๙. สติ (มีความยั้งใจดี เป็นผู้รอบคอบ ไม่มักง่าย)
๑๐. ปัญญา (รู้ตามความเป็นจริง คือ รู้อย่างชัดเจนจริง ๆ)
ทั้ง ๑๐ อย่างนี้เป็นที่พึ่งแห่งตนได้โดยแท้

การอุปสมบทในสมัยนี้

ถ้ามิใช่บวชเพื่อตามรอยพระอรหันต์ โดยหวังนิพพานเป็นอุดมคติ การบวชนั้นก็ทำกันไปเพื่อฝึกตนเป็นผู้ดี หรือ เพื่ออยู่เย็น ฯลฯ

"**ผู้ดี**" คือ คนที่เป็นมนุษย์แล้ว รักษาความสะอาด รักษามรรยาท เป็นผู้มีระเบียบแบบแผนงาม เป็นผู้ประณีตในการรักษาตน เคหะสถาน และสมบัติของตนและของสาธารณะ ในส่วนสำคัญนั้น คือ เป็นผู้มีไมตรีจิตต่อตนและสัตว์อื่นทั่วไป **ฯลฯ** สรุปลงโดยย่อว่า "**ผู้ดี**" คือผู้ที่มีความอายในการทำ ความชั่วความหยาบ (เรียกตามภาษาพื้น ๆ ว่า ไม่เป็นคนหน้าด้าน) และรู้จักเกรงใจคน

"**ผู้ดี**" "ผู้มีทรัพย์" "ผู้มีอำนาจ ทั้ง ๓ นี้ มิใช่ว่าจะต้องเป็นคนคนเดียวกันเสมอไป

---

๓ เมษายน ๒๔๘๓ **วิชชา ๓ หรือ ญาณ ๓** ในทางของพระพุทธศาสนา ดังนี้

๔ ๆ ๔ ๑, ปุพเพนิวาสานุสสติญาณ (รู้จักระลึกชาติได้)

๑๑ เรื่องนี้หมายความว่า พระพุทธองค์ พระบรมศาสดาของเราทรงทราบชัดในแนวทางที่สัตว์ได้เกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไป เกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไป ฯลฯ ตั้งแต่ในสมัยที่คนยังมิได้เป็นมนุษย์ ในสมัยที่ยังเป็นจิตแรกเกิดตามธรรมชาติ เป็นสัตว์โลกอันไร้เดียงสา เช่น แมลงเม่า พอลืมตาขึ้นเห็น "**จุดเด่น**" คือ ความสว่าง ก็เข้าหาทันทีซึ่งเวทนาในการถูกเผาไหม้ รู้สึกแสบร้อนยิ่งนักนั้น เป็นบทเรียนบทแรกให้จิตใจของ

สัตว์โลกถูกครอบคลุมอยู่ภายใต้ความหวาดภัย และยิ่งได้เกิดมาหลาย ๆ ชาติ ซึ่งแต่ละชาติย่อมมีทุกข์อันใหญ่ทั้งนั้น นิสสัย สันดานจึงเอิบอาบด้วยความรู้สึกกลัว การกิน ความเกียจคร้านและกามราคะ ก็ถือโอกาสย้อมจิตใจของสัตว์โลกมาทั้งนั้น จวบจนถึงปัจจุบันชาติ ยิ่งเกิดมากชาติ ความรู้ก็ยิ่งมากขึ้น ปัญญาจึงมากขึ้นด้วย ทั้งนี้ เพราะมีพื้นมาแต่เดิม ซึ่งเขาเรียกกันว่า "**วาสนา**" ครั้นละจากชาตินั้น ต้องไปเป็นสัมภเวสีนาน ๆ เมื่อเกิดใหม่ลืมความเดิมเสีย ไม่สามารถจะจำเหตุการณ์ที่ได้ผ่านมาแล้วแต่ชาติก่อนได้ ซึ่งเป็นธรรมดาของความจำที่จะต้องลืมจนได้เมื่อนาน ๆ เข้า แต่ก็เป็นธรรมดาอีกเหมือนกันที่ว่า บุคคลใดเคยเรียนรู้อะไรมาแล้วแต่เดิมบ้าง หากลืมไปเสียเพราะมิได้สังวัธยายมานาน ครั้นมาตั้งหน้าเรียนใหม่ การเรียนก็จะไม่ช้าเหมือนคนที่ไม่มีรากฐานมาเดิม สัตว์ที่เกิดหลายชาติเข้า จึงมีความรู้ มีปัญญายิ่งขึ้นเป็นส่วนมาก เมื่อมีปัญญายิ่งขึ้นก็มีความประณีตยิ่งขึ้น เมื่อจิตใจประณีตยิ่งขึ้น จึงได้ถือกำเนิดในจำพวกสัตว์ ที่มีความประณีตตามควรแก่ธรรมชาติ จวบจนได้มาถือกำเนิดในความเป็นมนุษย์นี่แหละ เป็นยอดของบรรดารูปธรรมที่มีชีวิตชีวาที่ประณีต ไม่มีอะไรประณีตกว่า นับว่าเป็นยอดของสัตว์ทั้งปวง เปรียบเหมือนต้นไม้ที่เจริญเติบโตถึงที่สุดแล้ว ย่อมเป็นธรรมดาที่จะต้องสูงอยู่เพียงแค่นั้น จนกว่าจะตายไปที่สุด อนึ่ง เปรียบเหมือนรูปกายของคนที่เจริญเติบโตขึ้นตามวันจนถึงที่สุดแล้ว ก็เป็นธรรมดาที่จะยุติอยู่แค่นั้นไม่สูงต่อไปอีก หรือไม่ต่ำลงมาอีกได้ ดังนี้

๒. **จุตูปปาตญาณ** (รู้จักกำหนดจุติและเกิด)

คือ รู้ว่าสัตว์โลกตายอยู่และเกิดอยู่ เหมือนสิ่งทั้งหลายในโลกที่หมุนเวียนไปไม่มีที่สิ้นสุด จนกว่าจะถึงคราวถึงสมัยที่รู้แจ้งความจริงและเกิดความหน่ายในการเวียนเกิด เมื่อเช่นนั้นจึงหยุดเสียได้ด้วยทางอย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น ถ้าพระพุทธศาสนาปรากฏอยู่ในโลก ก็อาศัยดำเนินรอยตาม มิฉะนั้นก็ค้นหาทางเอาเอง ฯลฯ ผู้ที่ถึงคราวถึงสมัยที่ควรแก่พระนิพพานนี้เปรียบได้กับผลมะม่วงที่เข้าไคลกัน แม้จะเก็บบ่มก็สุกได้ หรือมิฉะนั้นก็คงจะสุกไปในที่สุด

นี้แล คือ **การตาย หรือ การแปรไป** และ **การเกิด** ของคน

๓. **อาสวักขยญาณ** (รู้จักทำอาสวะให้สิ้น)

คือ เมื่อรู้ท่าทีของชีวิตที่เวียนไปในโลกแจ่มแจ้งแล้ว รู้ชัดว่า การมีชีวิตไปในโลกตามธรรมดาให้พ้นจากความทุกข์ได้ ต้องเป็นข้าทาสของความกลัว การกิน ความเกียจคร้าน และกามราคะ เช่นนี้แล้วจึงได้คิดหาทางหนีทุกข์ ในที่สุดจึงเห็นทางว่า ความอยากอร่อยนี้หรือกามราคะนี้เองเป็นเชือกเส้นใหญ่ที่ผูกพันไว้แน่นหนา อันความกลัวนั้นพอรู้จักธรรมชาติธรรมดาตามที่เป็นจริงเสียเท่านั้นก็บรรเทาลงได้มาก ส่วนความเกียจคร้านเล่า มโนมยิทธิ อาจทำลายเสียได้โดยง่าย การกินนั้นเป็นธรรมดาที่จะต้องกิน แต่ถ้าจะกินเพื่อทรงกายไว้เพียงเท่านี้ก็ไม่ยากเย็นอะไรนักหนา ตราบใดที่มีสัตว์อยู่ในโลก สุนัขหรือแมวยังไม่อดตาย การกินเพื่ออยู่สำหรับมนุษย์ที่มีคุณค่าสำคัญแก่โลกก็ไม่เป็นสิ่งที่เหลือบ่ากว่าแรงเลยในอันที่จะหามากิน และถ้าว่าถึงความจริงอันเป็นจุดสุดท้าย เมื่อเห็นจริงแจ่มแจ้งในความทุกข์ของชีวิตที่ทรงอยู่และเป็นไป รู้จักธรรมชาติธรรมดาตามความเป็นจริง รู้ว่าจิตใจของคนเรานี้หัดให้เคยชินอย่างใดก็ได้ เช่นว่าซากศพมีกลิ่นเหม็นคนยังหัดเป็นสัปเหร่อกันได้ ปลาร้า หรือ เนย มีกลิ่นเหม็นของคนแต่ละพวกก็ยังหัดกินกันได้ ฉะนั้น เมื่อได้สร้างกำลังใจหรือที่เรียกว่า มโนมยิทธิ สำเร็จแล้วเขาก็อาจเอาชนะในเรื่องกลัวกิน เกียจคร้าน และ กามราคะ ได้สิ้น ในขณะนี้เขาผู้นั้น ก็เป็นอิสสระเป็นไทยแก่ตน มีจิตผ่องใสอยู่ทุกขณะในยามปกติ แต่ในยามที่เกิดเหตุการณ์ พิเศษ เช่นเขาถูกจับถ่วงน้ำหรือถูกเชือดเนื้อ หรือโดยประการอื่นใดที่ทำให้เกิด ทุกขเวทนาแรงกล้า ในโอกาสนี้ถ้าเขาไม่สามารถเข้านิโรธเสียได้ทันทีทันควันทุกขเวทนาก็จะเผาลาญอยู่จนกว่าจะสิ้นเหตุ ผลสุดท้ายก็คือ ถ้ามีชีวิตอยู่ไปในโลกโดยอิสระเสรี และสามารถหลับได้ทุก ๆ ขณะจิตโดยว่องไวเชี่ยวชาญ (เป็นการหลับสนิทพิเศษซึ่งไม่มีใครอาจปลุกให้ตื่นโดยประการใด ๆ ได้เลย เว้นไว้แต่เจ้าตัวจะกำหนดการตื่นเอาเองตามชอบใจหรือจะไม่ตื่นเสียเลยตลอดกัลป์ก็ได้) การมีชีวิตเป็นไปอย่างนี้ ก็เหมือนกับมีชีวิตไปเปล่า ๆ ทำการสิ่งใดก็ไม่มีเวรสนองแก่ตนแล้ว ซึ่งก็เหมือนกับไม่ได้ทำอะไร และก็

ไม่เห็นจะต้องทำอะไรต่อไปอีกเลย เพราะชนะหมดแล้ว (อย่างไรก็ตาม ความรู้เท่าที่เล่ามาแล้วนั้นยังขาดบกพร่องเพราะยังไม่รู้ความจริงชัด เท่าที่ได้เขียนลงไว้นี้ ส่วนใหญ่เป็นเพียงสมมติฐาน)

หลังพุทธศักราช ๒๕๐๕ เป็นปีที่ข้าพเจ้าได้รับความรู้เรื่องอนุสยะ ปริยุฏฐานะและวิติกกมะชัดเจน รู้ว่า ศีล สมาธิ ปัญญา เท่านั้นที่จะขจัด วิติกกมะ ปริยุฏฐานะและอนุสยะได้โดยเด็ดขาด ศีลระงับวิติกกมะ (กิเลสอย่างหยาบ) สมาธิระงับปริยุฏฐานะ (กิเลสอย่างกลาง) และปัญญาเท่านั้นที่จะทำให้อนุสยะ (กิเลสอย่างละเอียด) หายไปได้อย่างเด็ดขาด นี่คือการรู้จักรู้วิธีทำให้อาสวะสิ้นไป

---

๗ พฤษภาคม ๒๔๘๓ ตอนเย็นฝนตกลงมา ๒ ครั้งใหญ่ ๆ เย็นสบายดี พอตกค่ำ

๑ เวลาประมาณ ๒๑ น. แลเห็นคนฉายไฟแวม ๆ อยู่ริมแม่น้ำหลาย

๓๗๖ คน ได้ความว่าเด็ก ๆ พากันไปจับอีเห็น หรือลูกอีเห็นที่ต้นตะเคียนริมท่าน้ำ จึงสำรวจดูเด็กที่อยู่ในความอุปถัมภ์ เห็นหายไปหลายคน ได้สั่งให้เรียกประชุมทันทีทันใด เมื่อเด็กมาพร้อมกันแล้วได้อธิบายชี้แจงให้เห็นว่า การไปช่วยชื่นชมยินดีด้วยบุคคลที่กำลังตั้งหน้าพรากเอาลูกเขามาจากพ่อและแม่เอามาฆ่านั้น เป็นการกระทำที่ชั่ว เป็นเรื่องสร้างกำลังจิตใจของตนให้กร้าว ซึ่งกำลังจิตใจที่กร้าวนั้น มีปกติบังคับกิริยาอาการของคนให้กระด้างและหยาบ บุคคลใดมีกิริยากระด้างและหยาบ บุคคลนั้นก็ไม่เป็นที่รักและนับถือของสังคม ชีวิตของเขาก็จะต่ำต้อย

นึกถึงเรื่องอัตตา อนัตตา ขึ้นมาอีก ตามความเข้าใจของผู้เขียนนั้น ถ้าอัตตาหมายถึง อะไรอย่างหนึ่งที่เห็นไม่ได้ด้วยธรรมชาติของเรา และสิ่งนั้นเป็นที่รับรู้เรื่องราวทั้งหลายทั้งปวง ซึ่งในทางพุทธศาสนาเรียกกันว่าจิต ละก็ อัตตา นั้นต้องมีแน่ และอัตตานี้เองที่จุติและอุบัติ อัตตานี้เองที่มนุษย์พากันยึดเอาเป็นตัว "ฉัน" เสียจริง ๆ จัง ๆ แล้วก็พากันทำความชั่วและความดีต่าง ๆ เมื่ออัตตานี้ถูกยึดเหนี่ยวมันก็จำต้องอยู่ และอยู่ไปไม่มีที่สิ้นสุด ถ้าไม่ปล่อยเสีย พระอรหันต์ทั้งหลายท่านไม่ยึดเหนี่ยวเลยเมื่อมันจะมีเรื่องอย่างไรมา ท่านก็ว่า "ธรรมดาของมันอย่างนั้นเอง" เหมือนเรามีรูป

เรามีรูป กาย ซึ่งเมื่อแยกออกก็เป็นแขน ขา ลำตัว ฯลฯ แต่ละอย่างก็เป็นอิสสระ แต่ถ้ารวมเข้าก็เป็นคน ๆ หนึ่ง ถ้าปล่อยมันเสียแล้วที่ไหนจะตั้งรูปคนขึ้นได้

ต้นไม้ที่ปลูกอยู่ในโลก อันเป็นไปในโลกตามการตกแต่งของเจ้าของ เจ้าของนั้นก็จะดีใจหรือเสียใจ เมื่อต้นไม้นั้นงามหรือเฉา ทำไมเล่า ? ถ้าเจ้าของนั้นปล่อยใจเสียไม่ใยดี ไม่เกาะเกี่ยวด้วยต้นไม้นั้นด้วยความเป็นเจ้าของให้เขาถือว่าต้นไม้นั้นเป็นของใครก็ช่างมัน มันเกิดขึ้นในโลกอย่างนั้นเองเช่นนี้ เขาจะไม่สบายดีดอกหรือ เขาอาจจะตกแต่งหรือไม่ก็ได้ มันงาม อ้อ..มันถูกเหมาะของมัน มันเป็นอย่างนั้นเอง มันเฉา อ้อ...มันถูกไม่เหมาะมันเป็นอย่างนั้นเอง เมื่อต้นไม้นั้นทำลายลงแล้ว จะปลูกใหม่หรือไม่ก็สุดแต่เจ้าของเขาเอง ถ้าปลูกอีกก็ลำบากไปอีก

๑. คนที่เกิดมาในโลก มีจิตเป็นเสมือนนายท้ายเรือ ถ้าจิตไม่อาวรณ์ที่จะเกิดเป็นแน่แท้แล้วก็คงยังไม่เกิด แต่ก็ยังไม่แน่ลงไปจนกว่า

๒. จิตซึ่งมีองคาพยพของมัน แต่ละอวัยวะนั้นไม่ดึงดูดซึ่งกันและกันแล้ว จิตนั้นก็เป็นอันกระจายทรงออกไปเป็นเสมือนฝุ่นผง หรือปรมาณูที่แผ่สร้านไปในอากาศ และบัดนี้จึงเป็นอันแน่ว่า "เลิกกัน"

(ความเห็นที่ได้บันทึกไว้ข้างต้นนี้ ยังไม่ถูกต้องดีความจริงนั้นการรู้จักอนัตตาเท่าที่รู้จักตามตำรา หรือตามที่พิสูจน์ด้วยปัญญาความคิดสามัญยังเป็นการที่รู้จักเผิน ๆ เต็มที่ ไม่เป็นผลทำให้ละอัตตาได้ความรู้สึกว่า "ฉัน" นี่แหละเป็น "ฉัน" นี่แหละธรรม เป็นอนุสัย ซึ่งจะต้องล้างด้วยสมาธิ และปัญญาขั้นสูง)

มีคนเป็นอันมากพากันเข้าใจว่า. พระพุทธเจ้านั้นท่านย่อมทำมาหากินไม่ผิดกับพวกนักเล่นกล คือท่านแสดงฤทธิ์แข่งขันกับเดียรถีย์ ฯลฯ เป็นต้น ในเรื่องนี้ขอให้เรามาไล่เลียงดูเถิด เช่น

ถาม – แสดงฤทธิ์แข่งขันเอาชนะเดียรถีย์ทำไม ?

ตอบ – เพื่อให้คนเห็นว่า ฉันเก่งกว่า ดีกว่า

ถาม – ต้องการเก่งกว่า และดีกว่าคนอื่น ทำไม ?

..... อย่าตอบเลยขายหน้านัก ถ้าไม่เข้าใจจริง ๆ ให้เปิดอ่านดูข้างต้นนั้นเถิด

อีกเรื่องหนึ่ง คือเรื่องที่พระพุทธองค์ทรงเสวยวิมุตติสุข ๔๙ วัน หลังจากที่ได้ทรงตรัสรู้แล้ว นี่ถ้าพระพุทธองค์ทรงทราบได้ก็คงจะกล่าวอีกว่า "เอวํ ธมฺมา หิ ปาณิโน" แต่พระองค์ไม่มีทางจะทราบได้แล้ว พวกเราที่ได้รู้เรื่องว่า พระพุทธเจ้าได้ทรงอร่อยอยู่ ๔๙ วันนั้น ก็เดาๆ เอาว่า "แหม พระพุทธองค์ของเราคงจะซาบซ่าน เสียวกระสัน ขนลุกขนพอง..."

นี่แหละ น่ากลุ้มใจ

ทำไม? เวลา ๔๙ วันนั้น จะเป็นเวลาที่พระบรมศาสดาของเราทรงบำเพ็ญบุญเพื่อชนะและทดลองความชนะนั้น ไม่ได้หรือ?

คนที่รู้อยู่ว่าการติดยาเสพติด หรือของเสพติดนั้นเป็นความชั่วขณะที่เขารู้นั้นมิใช่เขาจะตัดได้ทันที ถ้าเขาติดอยู่ มันมีความจำเป็นที่เขาจะต้องเสียเวลาเอาชนะมันหลังจากที่ได้ "รู้" แล้วว่าไม่ดีนั้น

และ "**รู้**" นั้นก็คือ "รู้ว่าการกระทำหรือการปล่อยให้เป็นไปเช่นที่เป็นอยู่นั้นย่อมทำตนให้ลำบาก ยังมีทางที่ดีกว่านั้น **เป็นทางที่ทำได้** เมื่อทำเสร็จแล้วจักไม่ลำบาก"

คนทุกวันนี้โดยมากเขาก็รู้ไหนชั่ว ไหนดี (บาป,บุญ) แต่เขาไม่แน่ใจว่าความชั่ว ไฟ และเขายังไม่เห็น "**ทางที่ทำได้**" ซึ่งนำไปสู่ความพ้นทุกข์ เพราะฉะนั้นเขาจึงยังคงติด "**บ่วง**" และ "ยอมให้มันชาติหนึ่ง" อยู่ร่ำไป แม้ว่าคนบางคนจะมีโอกาสได้ "**ฟัง**" พระธรรมของพระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้าบ้าง เขาก็มิได้ยินคำตอบนั้น

ฝูงไก่ที่แลเห็นข้าวเปลือก หรือ หมูที่เห็นอาหารอยู่เบื้องหน้า ย่อมตะกายเข้าไปหาอาหารโดยมิได้ใส่ใจในอันตรายหรือไม้พองอันบุคคลคอยกีดกั้นอยู่ฉันใด คนคงไหลในกามสุขย่อมตะกายไปข้างหน้าอย่างมืดมนฉันนั้น เขาไม่ค่อยยอมเสียเวลาฟังหรือค้นคิดให้รู้จักธรรมชาติธรรมดา หากจะมีใครตักเตือนเขา หรือนำเอาพระธรรมของพระพุทธเจ้ามาบอกเขา อย่างดีที่สุดที่เขาเกรงใจ เขาก็อาจจะทำกิริยาเพียงหันมาพะยักพะเยิด แล้วก็รีบรุดเข้ากลุ่มชนที่ตะกายไปในโลก หายหน้าไป และบางทีก็กระเด็นกลับออกมาอีกสุดแต่วิบากกรรมอันเขาประกอบไว้จะให้เป็นไป

อยากจะให้พวกที่อยู่ในความมุปถัมภ์ได้เข้าใจธรรมชาติ ธรรมดาตามความเป็นจริง จนรู้จักทุกข์ของโลกเสียบ้าง ดู ๆ ไปก็ยากที่จะทำได้ พ่อแม่หรือผู้ปกครองเด็กเหล่านี้ เขามักเห่อที่จะให้เด็กได้รับประกาศนียบัตรชั้นมัธยมปีที่ ๖ ของกระทรวงศึกษาธิการยิ่งกว่าอื่น เขาเอามาฝากไว้ที่นี้ เพื่อให้มีที่อยู่ที่กินจะได้อาศัยเป็นกำลังไปเล่าเรียนเรียนวิชาที่โรงเรียนนายกวัฒนากร แล้วในที่สุดก็หวังว่าจะได้เข้าทำงานเป็นข้าราชการ "**มีหน้ามีตา**" บางคนเขาก็เอามาฝากไว้ด้วยหวังที่จะให้ได้อยู่ใกล้ ๆ กับครูของโรงเรียน "แล้วท่านคงจะช่วยเบ่งเลขคณิต วิชาต่าง ๆ และภาษาฝรั่งใช้เข้มแข็งกว่าคนอื่น"

เด็ก ๆ เองก็อ่อนแก่ความนึกคิด เด็ก ๆ เหล่านี้ย่อมเป็นเช่นนี้ เขาเกิดมาน้อยชาติเหลือเกิน **มาเกิดในป่าอย่างนี้ หากจะมีช้างเผือก ก็จะหายากนักทีเดียว**

เอาเถิด ตามมีตามได้ จะสั่งสอนพอให้เห็นทางเดินที่จะต้องถีบทะยานไปในโลกอย่างไม่ใช่ชนิดหลับตาเดินเสียทีเดียว

เด็ก ๆ ทั้งหลายเอย เจ้ามีวิชาความรู้มากก็ดีแล้ว นั่นย่อมเปรียบได้เหมือนหนึ่งควายที่อ้วนพีมีกำลัง ถ้าเจ้าขาดปัญญาเสียตัวเดียวเท่านั้น ก็จะต้องเที่ยวไถนาให้คนอื่นเขา ควายที่อ้วนพีมีกำลังนั้น เจ้าของนาเขาไม่รังเกียจดอก เขาย่อมปรนเปรอด้วยหญ้าน้ำบริบูรณ์ เสียแต่เขาไม่ให้กินข้าวในนาที่ตัวไถเท่านั้น และอีกอย่างหนึ่งนั้น คือควายที่มีเจ้าของเลี้ยงมักไม่มีความเป็นไทยแก่ตน ไม่มีอิสระเสรี ถ้าเจ้ามีสติปัญญา รู้จักคบหาบัณฑิต (แท้) รู้จักมงคลตามแนวทางของพระพุทธศาสนา และเข้าใจในสิงคาลกสูตรชัดเจน (คืออย่างน้อยต้องรู้จัก คิหีปฏิบัติ ซึ่งมีอยู่ในท้ายหนังสือนวโกวาท) รู้จักหาทรัพย์มาไว้ทำทุน (คือ สะสมเงินตราไว้ทีละเล็กละน้อย เอาไว้เป็นทุนสำหรับลงทุนเมื่อมีโอกาสจะได้กำไร เพราะตามปกติในชีวิตของคนเราคนหนึ่ง ๆ ที่ยืดไปในโลก จะมีโอกาสสักคราวหนึ่งหรือหลายคราวเป็นแน่ที่พอจะหยิบจับเอาเรื่องที่ผ่านมาทำตนให้เป็นเศรษฐีได้ หากคนโดยมากมิได้ใส่ใจที่จะหาทุนไว้ พอโอกาสผ่านมา ก็ได้แต่ร้องว่า "น่าเสียดายแท้ ๆ ถ้ามีทุนละก็เป็นรวยกันเทียวละ" บ่นกันอยู่อย่างนี้เปล่า ๆ ปลี้ ๆ เขาไม่เคยสะสมทุนไว้เลยอย่างน้อย ถ้าเขามีกำลังใจดี อุตส่าห์เก็บไว้วันละ ๑๐ สตางค์ หรือเดือนละ ๓ บาท

พอได้ปีหนึ่งเขาก็จะมีทุนถึง ๓๐ กว่าบาท ซึ่งทุนเท่านี้เปรียบได้เท่ากับเลี้ยงลูกไก่ตัวเมียไว้จนจะเป็นสาวแล้ว อีกไม่ช้ามันก็จะไข่ให้ได้ประโยชน์ หรือ เปรียบได้เท่ากับปลูกต้นไม้ไว้จนเกือบจะได้เก็บผลอยู่แล้ว หากคนเราไม่ทำตามแนวนี้ หรือพอทำไปได้หน่อยหนึ่งพอลูกไก่เป็นสาวก็เชือดคอกินเสีย ต้นไม้จวนให้ผลแล้วก็ฟันลงทำฟืน พากันทำอยู่อย่างนี้ที่ไหนจะได้มีวิมานอยู่กับเขาเล่า มีบางคนลงทุนอย่างเสี่ยงภัย ในที่สุดทุนนั้นก็หมดไปทั้งนี้ เพราะเขาไม่เห็นความสำคัญในการรักษาทรัพย์ เขาไม่รู้จักรักษาทรัพย์ เงินในกระเป๋ามันดิ้น และตัวเขาก็ใจร้อนใจเร็ว เขาไม่มองและไม่ทำให้แน่ชัดว่า แผ่นดินที่เขาจะก้าวลงนั้น มันเป็นอย่างไร ก้าวแรก ๆ นั้นสิสำคัญมาก ต้องดูที่แน่นหนาและมั่นคง) ถ้ารู้เพียงเท่านี้ เจ้าก็จะพอมีชีวิตไปในโลกได้อย่างไม่หนักจนถึงกับต้องทนทุกข์ทรมานสาหัสและฉกรรจ์ แม้จะยังไม่มีอิสสระเสรีแท้ทีเดียว ก็ยังเป็นไปได้อย่างพอทนอยู่ดอกเป็นขี้ข้าแต่เพียงภายในถ่ายเดียวค่อยยังชั่ว

ถ้าทรงชีพ (มีชีวิตอยู่) เป็นไปในโลก เปรียบเหมือนเดินทางไปตามเรื่องถ้าใครหลับตาเดินเขาก็ลำบาก ต้องเปะปะไป ต้องเจ็บต้องช้ำ ถ้าใครลืมตาเดิน เขาก็เดินได้อย่างสบาย แต่ก็แน่ละที่จะต้องเหน็ดเหนื่อยบ้าง เพราะเป็นธรรมดาของการเดินที่ต้องเหนื่อยเมื่อยล้าอย่างนี้เอง แต่กว่าจะลืมตาออกได้ก็กินเวลาหลายชาตินัก ถ้าหยุดได้ก็ยิ่งดี.

ท่องจำ

"อยากมีทรัพย์สมบัติเป็นหลักฐานต้องหาทุน จะสร้างทุนต้องสร้างกำลังใจ จงทบกำไรของทุนลงเป็นทุนจนครบ ๗ ปี แล้วจึงควรใช้จ่ายผลกำไรนั้น ไก่ไข่ออกมากินเสียหมด ถ้าแม่ไก่ตายลงจะเอาที่ไหนมากิน"

๑๓ กรกฎาคม ๒๔๘๓
๙
๗ ๆ ๘

ได้ยินท่านอุปัชฌาย์พูดถึง อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา เลยอยากจะจดลงไว้ตามความเข้าใจของเราเอง ดังนี้

อนิจจัง = ไม่เป็นอยู่อย่างเดิม หรือไม่คงที่อยู่ตลอดไป, **ทุกขัง** = ไม่สมใจหวัง ย่อมอึดอัด คับแค้นใจ, **อนัตตา** = ธรรมชาติธรรมดานั้น ที่แท้คือ สิ่งที่เกิดขึ้นเองเป็นไปเอง สรรพสิ่งทั้งหลายในความรู้จักของเรา ทั้งที่เห็นได้และไม่เห็นนั้น คือ มี

อะไร ๆ ที่ควรถือว่าเป็นอะไร ๆ ได้เลย มันเป็นเรื่องเปล่า ๆ วิญญูชนบางพวกกล่าวว่า รูปธรรมทั้งหลาย คือ การผสมส่วนของอีเลคตรอน โปรตอนและนิวตรอน ซึ่งถ้าจะระลึกนึกคิดไปจริง ๆ จัง ๆ ก็ตรงกัน คือ เหมือนกับไม่มีใคร ไม่มีอะไรในที่สุด

ถ้ารูปธรรมไม่ควรถือว่า นั่นสำคัญ นี่สำคัญ และสิ่งเหล่านั้นเท่ากับเปล่า ๆ นามธรรมที่อาศัยรูปธรรมเกิดขึ้นก็หมดไปตามกัน = เป็นอนัตตา สพฺเพ ธมฺมา อนตฺตา =ธรรม หรือ ธรรมชาติธรรมดาทั้งหลาย หรือ สิ่งที่เกิดขึ้นเองเป็นไปเองทั้งหลาย หรือ สรรพสิ่งทั้งหลายเป็นเท่ากับเปล่า ๆ หรือที่ภาษาตลาดเรียกกันว่า **ไม่เป็นเรื่องเป็นราว** ทั้งนั้น ไม่ควรไปยึดไปถือ แท้จริงมันไม่มีอะไรหรอก เปรียบเหมือนภาพฉายในจอภาพยนตร์ก็ได้ เห็นแล้วก็หายไป ๆ ร้อยภาพ พันภาพ หมื่นภาพ แสนภาพ มาต่อให้เห็นทยอย ๆ กันไป เลยเห็นเหมือนสิ่งนั้นสิ่งนี้เคลื่อนไหว ที่ก็เปล่า ๆ

เราเสียใจ ดีใจ โกรธ เกลียด เพราะเรามีอุปาทาน คือไปยึดถือด้วยใจ เช่น เราดูละครหรือภาพยนตร์ หรืออ่านนิยาย ถ้าเราปล่อยใจให้เคลิบเคลิ้มยึดถือเอาเป็นจริงเป็นจังเราก็เสียใจ ดีใจ โกรธ เกลียด ไปตามเรื่องเหล่านี้ ซึ่งที่แท้มันก็ไม่เป็นเรื่องจริงจัง เรื่องใดก็ตาม แม้จะเป็นเรื่องโศรกมากเพียงใด ถ้าเรามีสติสัมปะชัญญะ ไม่ยึดถือเอาเป็นจริงเป็นจัง ไม่ลอยใจไปตามกระแสที่ไหลไปเหล่านั้น เราก็ไม่ต้องพลอยสลดหรือเศร้าใจไปตามนั้น นั่นคือ เราไม่พลอยต้องเป็นทุกข์เดือดร้อน

เพราะฉะนั้น มนุษย์ที่มีสติสัมปชัญญะจึงเป็นผู้มีกำไร ถ้าเป็นผู้รู้ เขาก็ไม่ถือเอาเรื่องของชีวิตเป็นจริงเป็นจัง แต่อย่างไรก็ตามเมื่อนรชนต้องอยู่ร่วมกัน เขาก็ต้องรักษาระเบียบของสังคมอย่างเคร่งครัด ทั้งนี้ ก็เพื่อปกติสุขของตนเอง

๒๗ กรกฎาคม ๒๔๘๓ วันนี้ได้แสดงพระธรรมทั้ง เช้า และ เย็น ตอนเช้า
๘ แสดงเรื่องความเป็นอยู่ตามความเป็นจริงของสัตว์ โดยเฉพาะ
๗๖๘ ยิ่งได้แก่สัตว์ชนิดคน ใจความสำคัญมุ่งให้แลเห็นทุกข์ที่คอยอย่างครอบงำอยู่โดยทั่วไป เช่น เปรียบให้พึงถึงเรื่องนักโทษในตะรางเป็นต้น จะจดใจความเฉพาะข้อนี้โดยย่อ ดังนี้

นักโทษที่ถูกคุมขังอยู่ในตะรางย่อมเป็นที่เห็นกันอย่างชัดแจ้งว่า เป็นผู้มีทุกข์อย่างร้ายกาจ ขอให้เราพิจารณาดูว่า เขาทุกข์ด้วยเหตุอะไร ? ตอบว่า เขามีความทุกข์ เพราะเขาถูกจำกัดเขตให้อยู่ ๑ มีผู้คอยบังคับบัญชาให้จำต้องทำสิ่งที่ตนไม่พึงใจทำ ๑ (ทำการงาน) อยากได้สิ่งของอันใดไม่คอยได้ตามความปรารถนา ๑ ทั้ง ๓ ประการนี้ เป็นเหตุสำคัญ

ทีนี้เราย้อนกลับมาดูหมู่คนที่เป็นอยู่ในโลก เราจะเห็นได้ว่า

๑ ทรัพย์สมบัติของเขาทั้งหลายที่เขาสั่งสมไว้นั้น ได้เหนี่ยวรั้งจิตใจเขาไว้มิให้ไปไหนโดย เสรี เงิน ทอง ที่ดิน วัตถุ บำเรอกาม ฯลฯ ยิ่งกว่านั้นยังมี ญาติ พี่น้อง บุตร ภรรยา สามี และอื่น ๆ ฯลฯ แม้สิ่งทั้งหลายเหล่านั้นจะมิใช่กำแพงคุก มันก็เปรียบเหมือนหลักอันมั่นคง ที่มีสายใยอันแสนเหนียวล่ามสะเอวคนผู้ข้องอยู่เหล่านั้นไว้ไม่ให้ไปไกลกว่าเขตจำกัด ที่ร้ายกว่ากำแพงก็คือ สายใยนั้น ถ้าคนยิ่งดิ้นมันก็ยิ่งพันกันยุ่ง และเขตจำกัดก็ยิ่งแคบเข้าทุกที

๒ ที่เห็นได้ชัด ๆ ก็คือ คนเกิดมาชอบอยู่หรือเป็นธรรมดาที่ต้องอยู่ในหมู่ เพราะฉะนั้นจึงมีระเบียบแบบแผนบังคับให้ทำตามความเห็นชอบของผู้มีอำนาจ เช่น มีกฎ-หมายขนบธรรมเนียม ประเพณี ฯลฯ เป็นต้น คอยบังคับใจที่ยังมิได้ฝึกหัดให้เข้ารอบได้ ขอให้ทำตามนั้น ยกตัวอย่าง เช่น

ก) ใคร ๆ ก็ไม่อยากเสียภาษีให้รัฐบาล แต่ก็ต้องเสีย ถ้าไปถูกตรงเข้ากับที่กฎหมายบังคับไว้

ข) รัฐนิยมท่านว่าเลี้ยงไก่และทำสวนครัวกันเถิดเป็นการดี นี่ก็เป็นการบังคับทางใจ

ค) อยากจะนั่งพักเล่นในสวนสาธารณะสักหน่อย เผอิญ คนป่วยคนแก่ ผู้หญิงก็ตามต้องการเก้าอี้นั้นบ้าง เราก็ต้องหลีกให้ หรือเห็นสมณะเข้ามาในบ้านทั้ง ๆ ที่รู้อยู่ว่าแกเคยมาขอสตางค์ อยากจะไล่เสีย ก็ทำไม่ได้

ง) อยากได้เมียเขามาเป็นเมียเรา ก็ทำไม่ได้

(ข้อนี้ไม่เอาการกระทำของคนหน้าด้านมาเป็นเรื่องตัวอย่าง เพราะมีน้อยราย และโดยเฉพาะอย่างยิ่ง มิได้หมายถึงบ้านเมืองที่มีผู้หญิงน้อย)

และถ้ากล่าวถึงอำนาจบังคับของยักษ์ ๔ คน มีกลัว กิน เกียจคร้าน และกามราคะ (ความอยากอร่อย) แล้ว ก็ยิ่งจะเห็นเด่นขึ้นมาก

๓) คนเกิดมากขึ้นเพียงไร โลกก็แคบเข้าเพียงนั้น เมื่อความอยากอร่อยยังไม่ถดถอยลงได้คนก็ต้องการวัตถุกามมากขึ้น นี่เองที่ทำให้ พืช พรรณ ธัญญาหาร มัจฉะมังสาหารต้องถูกสร้างให้มากขึ้นทั้ง ๆ ที่โลกยิ่งแคบเข้า และวัตถุกามก็ได้ถูกสร้างขึ้นไม่ค่อยพอแก่ความปรารถนาของคน ทั้ง ๒ ประการนี้เป็นเหตุให้ผู้อยากได้สิ่งอันใดมักไม่ค่อยได้ตามความปรารถนา

พระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้าได้อุบัติขึ้นในโลก เมื่อยังมิได้เป็นพระอรหันต์และเห็นธรรม (ธรรมชาติธรรมดา) ข้อนี้แล้วทรงเมตตามนุษย์และคนทั้งหลาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งตนเองก่อน ครั้นได้ทรงทราบทางออกจากกองทุกข์และได้กระทำตนให้พ้นได้แล้ว จึงบอกทางนั้นแก่คนทั้งหลายที่ต้องการทิ้งความรู้อันสำคัญนี้ไว้ในโลก

เป็นความจริงที่บุคคลใดก็ตาม เมื่อนับหนึ่งถึงสิบแล้ว เขาก็จำต้องผ่านการนับ ๒,๓,๔,๕,๖,๗,๘,๙ ไปด้วย อนึ่ง บุคคลที่ไปจากพระนครถึงเชียงใหม่ ตามทางรถไฟ เขาย่อมผ่านสามเสน บางซื่อ ดอนเมือง อยุธยา ฯลฯ ไปเป็นลำดับโดยนัยเดียวกันนี้ พระบรมศาสดาพระสัมมาสัมพุทธเจ้าก็ได้ผ่านความเป็นมนุษย์ และ**ทางไปสวรรค์** ก่อนไปนิพพาน เหมือนกัน ดังจะเห็นได้จากคำสอนของพระองค์ทรงสอนสิง-คาลมาณพนั้น เมื่อจะพูดกันอย่างภาษาตลาดก็พูดได้ว่า **"พระพุทธเจ้ารู้ทางที่ทำตนให้มีทุกข์น้อยลงได้ สำหรับพวกที่ยังไม่อยากออกจากตะราง"**

ความจริงอีกอย่างหนึ่งก็คือ นักโทษที่อยู่ในตะรางนาน ๆ มักจะชินกับความทุกข์ยากทั้งปวงนั้นจนจะรู้สึกเป็นปกติธรรมดา นักโทษเหล่านี้มักมีมิตรสหายและได้สั่งสมสมบัติไว้ในตะรางนั้น เช่นปลูกพืชพรรณต่าง ๆ ไว้ จัดที่นั่งนอนพิเศษของตนไว้ มีช่องทาอาชีพพิเศษไว้ ฯลฯ เป็นต้น เพราะเหตุเหล่านี้เองที่ทำให้เหล่านักโทษนั้นมีความอาลัยอาวรณ์เมื่อตนจะออกจากตะราง

คำภาษาบาลีและความหมายของคำเหล่านั้น

คำในพระคัมภีร์	ความหมาย
พระธรรม	บทความที่เป็นคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า
ธรรมะ	ธรรมชาติธรรมดา ที่เกิดขึ้นเองเป็นไปเอง
สัทธา	ความสนใจ เช่น วิชาเรื่องโลกกลมและมันหมุนเวียนไปรอบดวงอาทิตย์บุคคลที่จะเรียนให้รู้แจ่มแจ้งได้ก็ต้องอาศัยความสนใจ คือเอาใจจ่อกับเรื่องที่จะเรียนนั้นเป็นเบื้องต้น
ศีล	ขนบธรรมเนียม ประเพณี รั้วสำหรับจำกัดกรรมของผู้ฝึกหัด (นักเรียน) เป็นเครื่องป้องกันอันตราย ๑ เป็นเครื่องฝึกหัดกาย วาจา ๑
กรรม (*การเคลือน*)	การกระทำของคนและเดรัจฉาน ทุกอย่างที่เคลื่อนย่อมแสดงกรรมให้ปรากฏ
สมถะ	ฝืนใจโดยอดเอาทนเอา (สมถะเป็นแบบฝึกหัดของนักเรียน)
สมาธิ	หัดหยุดการคิดอย่างฟุ้งและสร้านไป จิตอันสงบ สมาธิจิต
วิปัสสนา	การไตร่ตรองคิดค้นอย่างไม่สับสน การรื้อออกมาดูด้วยความคิด ให้เห็นชัด
ญาณ	รู้, การรู้ (วิญญาณตัวที่รู้ได้)
ญาณทัสนะปัญญา	การรู้อย่างแจ่มแจ้ง เช่น นักภูมิศาสตร์ย่อมรู้อยู่แก่ใจว่า ประเทศใหญ่ๆ ประเทศใดตั้งอยู่ที่ตรงไหนของโลก โดยไม่ต้องกางแผนที่ออกดู คนที่ เคยปวดฟัน ย่อม รู้อย่าง แจ่ม แก่ใจ เมื่อมีบุคคลอื่นมาชี้แจงถึงความปวดฟันว่า ความปวดฟันนั้นหนักหนาเพียงไร และเมื่อเราได้ฟังว่าคนที่เป็นคนปกติกินอาหาร เราย่อมรู้อย่างแจ่มว่าตามปกติ เขากินเข้าไปทางปาก ฯ ล ฯ
เวทนา	จิตเสวยอารมณ์ในขณะใด ขณะนั้นเราย่อมรู้อยู่ว่าสบายหรือไม่สบาย

	สุขหรือทุกข์ หรือเฉยๆ ไม่สุขไม่ทุกข์ ที่จิตรู้สึกดังกล่าวแล้ว นั้นคือมีเวทนา
ปัญญา	การเกิดความรู้แจ้งใจเมื่อได้รับความรู้อย่างแจ่มชัด ตามที่มันเป็นจริง
บุญ	ความดี
บาป	ความชั่ว
กุศล	การตัดสันดานชั่ว
อริยสัจจะ	ความจริงที่สุด ความจริงที่ตายตัว เช่น ที่พระพุทธเจ้าแสดงพระธรรมเทศนาเรื่องอริยสัจ ๔ ก็หมายความว่า "พระพุทธเจ้าได้ทรงชี้และแจ้งธรรมชาติธรรมดา ในเรื่องความจริงที่สุดหรือความจริงที่ตายตัวอันเป็นอยู่ และเป็นไปในจักรวาล โดยหัวข้อเรื่อง ๔ อย่าง คือ ทุกข์ ๑ เหตุที่ให้เกิดทุกข์ ๑ อาการอยู่อย่างไม่ต้องเสวยทุกข์ ๑ ทางหรือวิธีปฏิบัติให้ถึงอาการ อยู่อย่างไม่ต้องเสวยทุกข์ (พ้นทุกข์)๑
แสดงธรรม	แสดงหรือแจงออก เผยออก คลี่คลายออก ให้รู้จักธรรมชาติธรรมดา
ธรรมกามตา	ความสนใจในธรรมชาติธรรมดาทั้งทางรูปธรรมและนามธรรม อยากรู้ว่าทำไมต้นไม้จึงมีขึ้นมา ? ทำไมคนเราจึงต้องตาย ? เมื่อขณะแห่งความดีใจเกิดขึ้น ทำไมคนเราจึงเขม็งกล้ามเนื้อที่แก้มจนแลเห็นเป็นยิงฟัน ? และทำไมคนเราจึงต้องมีความดีใจและเสียใจเป็นสมบัติ ? ฯลฯ
มนุษย์	คนที่มีใจสูงแล้ว คนที่รู้ความสำคัญของขนบธรรมเนียม ประเพณีอย่างแจ่ม เป็นผู้มีหิริโอตตัปปะ ไม่อยากประพฤติผ่าฝืนระเบียบแบบแผนของสังคมที่ชอบด้วยธรรม ผู้รู้ด้วยเหตุผล ผู้มีมาตรฐาน ๔ ประการ คือ ๑. สัจจะ ๒. ทมะ ๓. ขันติ ๔. จาคะ
อาบัติ	ความเดือดร้อนกระวนกระวายใน ความรู้สึกของภิกษุ อันเป็นผลเนื่องมาจากการกระทำลงในสิ่งที่ไม่ควรทำ เช่นคำว่า "ปาราชิกาบัติ" (อาบัติปาราชิก) หมายความว่า "ความเดือดร้อนกระวนกระวายในใจที่แก้ไม่หาย ตลอดชีวิต

๓๐ กรกฎาคม ๒๔๘๓

๓ ฯ ๘ เมื่อคนที่เกิดมาย่อมมีเรื่องการกิน ความกลัว ความเกียจ-

๑๑ คร้าน กามราคะ ติดเป็นวาสนามาแล้วเช่นนี้ ในสมัยที่คนมีความฉลาดยิ่งขึ้นจึงเกิดระเบียบแบบแผนของสังคม เพื่อกำจัดการกระทำของคนที่อยู่ร่วมกันทั้งนี้ ก็เพื่อมิให้เกิดความเดือดร้อนแก่คนที่มีกำลังน้อย เราเรียกระเบียบแบบแผนเหล่านั้นโดยแยกให้เหมาะสมแก่กรณีว่า กฎหมาย ขนบธรรมเนียม ประเพณี ฯลฯ คนที่มีความคิดสูงแล้ว ย่อมเห็นความจำเป็นที่คนเราต้องประพฤติตามกำหนดกฎเกณฑ์เหล่านั้น มีบางอย่างที่ต้องใช้การอบรมให้จิตเคยชิน มิฉะนั้นอำนาจอันเนื่องมาแต่วาสนาอาจเหนี่ยวโน้มให้ประพฤติผ่าผืนก็ได้บางที เมื่อเราละเลย ขนบ ธรรมเนียม ฯลฯ เสียนาน ๆ แล้วอาจจะได้เห็นคนบางคนฉีกลูกของตนกินเสียเมื่อหิว แน่ละ ธรรมชาติธรรมดาย่อมก่ออาลัยอาวรณ์ขึ้นแก่จิตใจของคนและเดรัจฉานในสิ่งอันได้อยู่ใกล้ชิดและได้ทนุถนอมมานั้น แต่ความใกล้ชิดเพียงเวลาไม่นานเท่าใดนั้น เมื่อเปรียบเทียบกำลังกับการอบรมให้เห็นแก่กินมาในปุเรชาติแล้วย่อมมีกำลังด้อยกว่ากันมากนัก เพียงเทียบกำลังความอาลัยอาวรณ์กับการกินชาติต่อชาติเท่านั้นก็ยังน้อยกว่ากันมากเช่น ไก่ที่เราเลี้ยงมา หากจิตเรามิได้อบรมในทางพระพุทธศาสนาเราย่อมฆ่ากินเสียได้ ฯลฯ ดังนี้ ผู้รักษาขนบ ธรรมเนียม ประเพณี ของหมู่ตนไว้ได้ย่อมชื่อว่า "ผู้มีศีล"

นี่ เป็นเรื่องของระเบียบแบบแผนของสังคมแห่งคนแต่โดยย่อ .

การสมาคมกัน ถ้ารู้นิสัยของมิตรสหายแล้ว เราย่อมหาทางหลีกจากการบาดหมางได้ง่ายวิธีที่จะทราบนิสัยของมิตรสหายจากรากฐานของจิตใจแท้ ๆ ของเขาแล้วพึงหาโอกาสว่างอันสมควร ผูกปัญหาเป็นเรื่องโบราณให้เขาแก้ ถ้าเขาไม่ทราบความมุ่งหมายของเรา แล้วแก้ปัญหานั้น เราก็ย่อมทราบได้ตามนั้น จะยกตัวอย่างเช่น มีเหตุการณ์เกิดขึ้นเรื่องหนึ่ง ซึ่งเราต้องการคนที่มีนิสัยโอนอ่อนได้ตามกาละเทศะ (สุวโจ จสฺส มุทุ อนติมานี) ว่าง่าย ละมุนละไม (ไม่มีอติมานะ) เพื่อไกล่เกลี่ยประสานการแตกร้าวกันระหว่างหมู่คน แต่เราไม่ทราบนิสัยอันเป็นรากฐานแห่งจิตใจของคนที่เรามุ่งหมาย ให้เป็นคนกลางอย่างแน่ชัดก็พึงหาโอกาสอันสมควรเช่น ขณะอันสงบและคาดว่าจิตใจของเขาปลอดโปร่งดี

แล้วในขณะนั้นผูกปัญหาให้เขาลองแก้ เช่นว่า "บุคคลผู้มีปัญญาอันอาจเป็นประโยชน์แก่หมู่ชนต่อไปอีกได้ หากมีโจรใจร้ายจับเขามัดแล้วขู่ว่า ถ้าไม่ยอมออกจากบ้านนี้ไปอยู่บ้านอื่นแล้วจะฆ่าเสีย ซึ่งถ้าเขายอมออกจากบ้านเดิมเขาอาจได้รับความเย้ยหยัน เป็นการเสื่อมเสียอย่างน่าละอายมาก แต่ถ้าเขายอมออกจากบ้านเดิมแล้วก็เป็นอันรอดชีวิต แต่สิ้นเกียรติยศและทรัพย์สินโดยสิ้นเชิง โดยเรื่องเช่นนี้ผู้มีปัญญาอันเลิศนั้นถึงปฏิบัติสถานใดจึงจะเป็นการสมควร

ถ้าเขาเห็นสมควรในการอนุโลมตามคำโจร เราก็จะเห็นนิสัยได้ว่า คนที่เรามุ่งหมายนั้นมีจิตใจสมควรแก่การงาน แต่ทั้งนี้ในเบื้องต้น ขณะที่ออกปัญหาเราต้องทำทีประหนึ่งเราเห็นสมควรในทางอนุโลมตามคำโจรเสียก่อนที่เขาจะออกความเห็นใด ๆ เพราะบุคคลผู้ไม่ยอมแพ้อยู่ทุกขณะย่อมหาโอกาสเป็นฝ่ายตรงข้ามเสมอ แม้เพียงเห็นช่องทางพอหลีกไปได้มัว ๆ ก็ตาม เว้นไว้แต่เคยขยาดอยู่แล้วเท่านั้น ถ้าเขาตอบโดยแสดงเหตุผลด้วยในนั้นเองเราจะทราบว่าความคิดของเขายาวเพียงไร นี่เป็นเรื่องสอบนิสัยของคนในทางลับ ถ้าเขาอนุโลมทันควัน เขาเป็นคนช่างประจบ ไม่เลว

๕ สิงหาคม ๒๔๘๓
๒
๒ ๆ ๙

การอบรมคน ควรจะอบรมให้ชินในทางที่ไม่ผืนธรรมะ การกระทำจึงจะได้ผลดี การอบรมไปในทางผืนธรรมนั้น บางคราวแท้จริงจิตทั้งหลายอาจเป็นไปในทางที่ผืนจากธรรมของจิตไม่ การย้อมสีผ้าแต่เพียงครั้งเดียว ที่ไหนจะทนทานไปได้นาน จิตได้ถูกอบรมตามธรรมชาติธรรมดา (โดยธรรม) มาหลายต่อหลายชาติแล้ว เหมือนหนึ่งผ้าที่ถูกย้อมมาหลายหนโดยสีหนึ่ง ครั้นเอาสีอื่นมาย้อมทับแต่เพียงครั้งเดียว ไม่ช้าสีเดิมก็ปรากฏ แม้ทับด้วยสีดำ (ซึ่งความจริงไม่ใช่สี) ถ้าทับเพียงครั้งเดียวก็จะไม่ดำได้โดยสนิทเลย ผ้าเป็นรูปธรรม เราทำได้อีกอย่างหนึ่งโดยการย้อมปรมาณูของมัน เราทำได้ เพราะเราประกอบมันขึ้นได้ แต่จิตของคนเป็นนามธรรม ชีวิตของมันนานเกินกว่าที่เราจะตามย้อมได้ ถ้าเราไม่แจ้งใจในธรรม

แท้จริง คนเราจะอยู่เป็นสุขได้ ก็เพราะคนประพฤติปฏิบัติเข้าแนวธรรมชาติเดิม ทั้งนี้มิได้หมายความว่า จะต้องแก้ผ้าเดินกันเหมือนพวกเดรัจฉาน แต่หมายเพียงว่า ให้อบรมจิตใจกลับคือ ไปหาความดี เรามีความทุกข์ลำบากก็เพราะเราถูกย้อมสีเรื่อยมาจนจะกลายเป็นสีดำซึ่งเป็นสีสกปรกโดยที่ปนกันยุ่ง (ฉะนั้น สีดำหาควรได้นามว่าสีไม่) ในปัจจุบันนี้มีผู้ประพันธ์บางคนกล่าวว่า **"จิตมีธรรมชาติกลับกลอก"** แท้จริงธรรมชาติของจิตนั้นบริสุทธิ์ มันเกิดขึ้นมาเป็นนามธรรมที่ซื่อตรงเหลือเกิน แต่แล้วธรรมดาก็ย้อมปรมาณูของมันเรื่อยมาหลาย ๆ ชาติ จนสีของมันกลายไปดังที่ผู้ประพันธ์ได้กล่าวแล้ว ดังนั้น เขาอาจใช้คำว่า **ธรรมชาติ** โดยหมายถึงชาติหลัง ๆ หรือชาติที่จิตเจริญแล้วก็ได้ เขาเรียกคนที่ย้ายบ้านว่าเกิดใหม่ ขอให้เข้าใจดังนี้ เราก็จะอ่านคำกล่าวของเขาได้ความขึ้น (นี่มิใช่ความเข้าใจของเรา)

คนบางคนนึกว่า ธรรมชาติของจิตอุบัติขึ้นขณะเดียวกับที่รูปกายตั้งขึ้น ทำลายไปขณะที่คนสิ้นใจตาย รูปใหม่ก็มีจิตใหม่ ที่รู้อย่างนี้ผิดความเข้าใจของเรา

ใครจะเชื่ออย่างไรก็ตาม ถ้าการเชื่อนั้นทำให้เกิดบุญประโยชน์ได้ก็ไม่เสียหาย แต่ถ้าใครมีโอกาสหากได้พบหนังสือนี้ก็ขอให้ลองเชื่อว่า จิตมีชีวิตของมันยืดยาว แล้ววิปัสสนาไปตามแนวของวิชชา ๓ หรือ ญาณ ๓ ซึ่งได้เขียนไว้แล้วเมื่อวันที่ ๓ เมษายน พ.ศ. ๒๔๘๓ โดยทางนี้ ก็อาจหยั่งทราบได้ว่า สัตว์ที่เกิดขึ้นแล้วในโลก มีความกลัว การกิน ความเกียจคร้าน และกามราคะ ประจำสันดานภายหลังจากชาติแรก และทราบได้ถึงที่มาของกิเลสเหล่านั้น อาจทราบชัดว่า ธรรมชาติของจิตเป็นหรือมีสภาวะบริสุทธิ์มาแต่เดิม หากถูกย้อมให้สกปรกเรื่อยมาเพราะความไม่รู้ (อวิชชา) จึงหม่นหมองไปสิ้น และเพราะเหตุที่ปรมาณูของมันถูกเปลี่ยนสี ฉะนั้น การที่เราจะทำเพียงย้อมผิวหน้าเท่านั้นจึงไม่เป็นผล ผู้ใดประสงค์ความบริสุทธิ์ ก็จำต้องกระจายจิตนั้นออกแล้วขัดล้างปรมาณูเหล่านั้นจนสะอาด จึงจะได้ผลตามความต้องการ เท่าที่กล่าวนี้ได้กล่าวโดยรวบรัดความชี้แจงเปรียบเทียบให้เห็นบุญประโยชน์แต่ย่อ ๆ

ความเชื่อนั้น ทำให้เกิดผลได้ทั้งในทางที่เป็นบุญประโยชน์และโทษ แต่อย่างไรก็ตามในชั้นต้น เมื่ออยากได้ความรู้ก็ควรมีศรัทธา (ความสนใจ) เมื่อได้มีศรัทธาแล้วจะได้ตั้งใจฟังด้วยดี เมื่อได้ฟังแล้วพึงตรองดูจนเกิดญาณทัศนะ บัดนี้ เอาปัญญา (ความรู้ความเข้าใจอย่างแจ่มชัด เกิดความสว่างใจ) ก็เกิดขึ้น เมื่อปัญญาเกิดขึ้นแล้วการถือตามก็ย่อมเป็นไปเอง ดังนี้ ถ้าตรองตามแล้วไม่เห็นจริงตามนั้น ญาณทัศนะก็จะเกิดขึ้นเหมือนกัน ปัญญาเกิดขึ้น แล้วการไม่ถือตามก็จะเป็นไป

การอบรมคนมิให้เห็นแก่ตน เป็นเรื่องที่ทำได้ยาก เพราะมันเป็นเพียงการย้อมสีอ่อนลงบนผ้าที่มีสีแก่ แท้จริง ความต้องการของผู้นำก็เพียงที่จะให้เห็นอกเห็นใจคนอื่นบ้างเท่านั้น ผลที่ได้จากการอบรมตามแนวมิให้เห็นแก่ตนนี้ ย่อมไม่มั่นคง ยังมีทางที่จะทำได้อีกทางหนึ่งซึ่งก็จะต้องทำด้วยความลำบากเท่า ๆ กันเหมือนกัน แต่จะให้ผลมั่นคงกว่า คือการอบรมให้เห็นความสำคัญในอันที่จะบำรุงสุขให้มีในตน จะทำการสิ่งใดก็ให้นึกถึงตนเสมอ ฝังความเชื่อมั่นลงในจิตใจว่า หากตนจะมิได้รับความสุขแล้ว ยอมให้รูปกายนี้ทำลายเสียดีกว่าที่จะต้องได้รับการทรมานไปตลอดกาลอันนาน การเอาเปรียบคนอื่นนั้น ทำให้เขาเห็นความชั่วของตน เป็นเหตุให้คนทั้งหลายเกลียดชัง ทำหนัก ๆ เข้าก็จะติดนิสัย ต่อไปก็จะทำเช่นนั้นในที่ทุกสถาน เมื่อคนทั้งหลายเขาเห็นเขารู้ เขาก็เกลียดชังหนักเข้าก็จะหาที่พึ่งพามิได้ ย่อมได้รับความทุกข์ยากลำบากเดือดร้อนไม่มีที่สิ้นสุด ฯลฯ การอบรมตามแนวนี้เป็นการนำเข้าหาธรรมชาติธรรมดา ผลที่ได้รับก็จะมั่นคงกว่ามาก

นั่นแหละ ผู้ที่คิดแต่เพียงผิวก็อาจจะเห็นว่า "กระทำไปได้ยากกว่าจะได้ผลก็เนิ่นช้า" แต่ถ้าหากจะตรองดูให้นานสักหน่อย หรือมิฉะนั้น ชักเอารูปธรรมมาเทียบเคียงก็จะเห็นได้ว่า ยากหรือไม่ยากกว่ากัน เช่น ลองเอาไม้ปีกของว่าวจุฬาก็ดี ว่าวปักเป้าก็ดี ที่ได้ผูกไว้นานปี มีรูปอันโค้งงอ เมื่อแก้ออก มาดัดให้ตรง วิธีหนึ่ง ดังนี้ก็จะเห็นได้ถึงความจริง

ผู้ค้านอาจกล่าวว่า คนโดยมากไม่สามารถเข้าใจเรื่องการแยกจิตกับรูปกายออกเป็นคนละส่วน เมื่อเป็นเช่นนี้ เขาก็จะหลงรักอยู่เฉพาะรูปกายของเขา เมื่อภัยมีมา เขาอาจไม่นึกถึงการที่จิตใจจะได้รับการทรมานในภายหน้า มันห่วงแต่รูปกายอยู่ ไม่อาจสละ

รูปกายนั้นได้ ก็จะเสียการ ยกตัวอย่าง เช่น เมื่อมีศัตรูจู่โจมเข้ามาแย่งชิงทรัพย์ เจ้าของ ผู้ รักรูปกายของ เขา ก็จะเอาตัวหนี มิได้ นึกถึงความ ลำบากในอันที่จะต้อง เป็น ทาสหาทรัพย์ใหม่ในอนาคต ฯลฯ เป็นต้น ซึ่งทั้งนี้จะเป็นการทำให้บุตรภรรยา ญาติพี่น้องที่อยู่ร่วมกันพลอยลำบากไปด้วย

เรื่องนี้ ผู้ค้านยกเอา คนที่งมงายมาเป็นที่ตั้ง จริงอยู่ พวกเหล่านี้มีอยู่เป็นส่วนมากเหมือนเด็กที่ยังไม่มีความคิด ต้องอบรมสั่งสอนโดยการให้ท่องจำหรือทำให้ชินอยู่เสมอ ก็เมื่อเป็นเช่นนี้ การอบรมไปในแนวใด ๆ ก็คงเป็นผลทั้งสิ้น จะอบรมให้เหี้ยมโหดหรือมีเมตตาธรรมก็ย่อมทำได้ แม้การอบรมมิให้เห็นแก่ตน ให้สละชีพเพื่อหมู่คณะ ก็ต้องอาศัยให้ท่องจำให้ชิน เหมือนกัน ก็ไหน ๆ เราก็ต้องทำโดยการอบรมอย่างท่องจำและทำให้ชินแล้ว เราจะทำให้จำให้ชินในทางที่ตรงกันข้ามบ้าง คือ การอบรมให้เห็นแก่ตนให้มาก อย่ายอมให้ตนต้องได้รับการทรมาน หากมีภัยมาก็ควรจะต่อสู้เพื่อตนจนถึงที่สุด การได้รับความทรมานเป็นทุกข์อันใหญ่หลวงนัก ตายเสียดีกว่า ดังนี้จะไม่ได้หรือ ?

โดยทั่ว ๆ ไป เมื่อคนได้ถูกอบรมในทางมิได้เห็นแก่ตน พวกเชื่อง่ายก็ถือเอา พวกที่ตาบอดตาใสก็ใช้คารมเพื่ออวดตนแก่คนอื่นว่า ตนเองมิได้เห็นแก่ตน พวกที่ทุจริตก็ฉวยเอาคำว่า "อย่าเห็นแก่ตน" ออกหากิน ครั้นภัยมาถึงเข้าจริง ๆ จัง ๆ จนเหลือพวกที่ฝังใจเชื่อถือตามสักหนึ่งในแสนก็หายาก ในยามปกติก็จะต้องระมัดระวังมิให้พลั้งปากแสดงความจริงในใจออกมา มิฉะนั้นก็ต้องหัดโกหกเสีย ให้เคยปากทีเดียว

เมื่อคนได้ถูกอบรมในทางที่ให้เห็นแก่ตน ถ้าเขาจะเอาคำว่า "ฉันนี่แหละเห็นแก่ตน" ออกอวดคนอื่น ก็จะได้ผลเพียงคำตอบว่า "ก็ดีแล้ว แกก็สบายไปเอง" เท่านั้น และเมื่อได้ถูกชี้ให้เห็นว่า "การเอาใจผู้อื่นทำให้ตนสบายเพราะเขาย่อมเมตตา" ดังนี้ ไม่ช้าคนก็จะเห็นอกเห็นใจกัน มีความไม่เดือดร้อนลำเค็ญเป็นผล ฯ ล ฯ

"**ผู้นำ**" โดยคำนี้ เราอาจเข้าใจว่า ใครคนใดคนหนึ่งเดินไปข้างหน้า แต่ทั้งนี้ต้องไม่หมายความว่า คนอื่น ๆ ควรจะเอาอย่างโดยเดินไปข้างหน้านั้นบ้าง

เคารพ – การถือจุดที่หมายอันใดอันหนึ่งเป็นสิ่งสำคัญ เช่นว่า "จะฟัง โดยทำความเคารพในเรื่องนั้น" ก็มีความหมายว่า "จงฟังโดย ความตั้งใจ และใส่ใจอย่างที่เรื่องนั้นเป็นเรื่องสำคัญ" กับ "จง เคารพในท่าน" หมายความว่า "จงถือเอาท่านเป็นผู้ที่ตนจะต้อง ใส่ใจว่าท่านเป็นคนสำคัญ"

จงเชื่อถือ – เมื่อฟังแล้ว ได้ยินแล้ว บังคับให้ถือตาม

จงนับถือ – เมื่อฟังแล้ว ได้ยินแล้ว บังคับให้นับเสียก่อนเพื่อจะได้รู้จำนวน และขณะเดียวกันก็จะทราบได้ด้วยว่า สิ่งนั้นเป็นของดีหรือชั่ว เมื่อนับแล้วจึงถือ (คำนี้เป็นสมบัติของพระพุทธศาสนาโดย เฉพาะ)

ผัสสะ – การกระทบ ถูกต้อง

ตัณหา – ใจดิ้นไป รนไป เพื่อให้สมความอยาก

ภว, ภพ – สิ่งที่เป็นส่วนประกอบองคาพยพ สิ่งที่เอามาประกอบเข้าเป็นรูป ร่าง หรือเรื่องราวนั้น เช่น เป็นโลกจักรวาล, คน, อารมณ์ คำ ว่า "จิตตกภวังค์" หมายความว่า "ความนึกคิดเป็นเรื่องเป็น ราวขึ้นนั้นดับไป ใจตกอยู่ในอาการหยุดคิดไปขณะหนึ่ง"

๘ สิงหาคม ๒๔๘๓ คำว่า **"เคารพ"** มีคนเป็นอันมากมิได้เข้าใจซึ้ง หรือที่

๕ เรียกว่า รู้อัตถรสของคำนั้น ทั้งนี้ เป็นเพราะถือตาม ๆ กันมา

๕๖๙ โดยไม่นับเสียก่อนนั่นเอง ในที่สุดคำว่า เคารพ เกือบจะแปลว่า การทำมือโหย่งประกอบกันเข้าให้เป็นรูปดอกบัวแล้วยื่นให้แทนดอกบัวจริง ๆ หรือเราเรียกกันทุกวันนี้ว่า ยกมือไหว้ซึ่งดอกบัวในสมัยนี้เลยแฟบ ๆ แบน ๆ ไป เพราะถือโดยมิได้นับกัน ในบางคราวเราจะเห็นว่าผู้มีศักดิ์สูงมักตอบแทนผู้ต่ำกว่าด้วยดอกบัวซีกเดียว ซ้ำสั่นหรือสะบัดเสียด้วยซ้ำ เขาจะนึกบ้างหรือไม่หนอว่า ดอกบัวที่เหลือซีกเดียวนั้นถ้าสั่นและสะบัดหนักเข้า เกษรมันจะร่วงหล่นลงทุก ๆ คราว

คำว่า **"เคารพ"** นี้หมายความว่า ถือเป็นสำคัญในสิ่งใดสิ่งหนึ่ง หรือคนใดคนหนึ่ง หรือเรื่องใดเรื่องหนึ่ง เช่น การแสดงความเคารพต่อพระพุทธรูป ก็คือ การถือพระพุทธรูปเป็นสิ่งสำคัญ เป็นสิ่งที่จะต้องใส่ใจในการนั้น การแสดงความเคารพต่อบิดา-มารดา ครูบาอาจารย์ ก็คือ การถือท่านเหล่านั้นเป็นคนสำคัญ ที่ตนจะต้องเอาใจใส่ด้วยความตั้งใจเป็นอันดี การแสดงความเคารพต่อศาสนาก็คือ การถือคำสอนนั้นเป็นเรื่องสำคัญและสนใจอยู่ในคำสอนนั้น

บุคคลใดพยายามเข้าใจในคำว่า เคารพ จนได้ทราบซึ้งในอรรถรสของคำนี้แล้ว เขาย่อมได้ประโยชน์ เป็นผลของบุญของเขาเอง

การกระทำของคนส่วนมากทุกวันนี้ ในเรื่องความเคารพ เป็นการกระทำแทนกิริยาของความเกรงขาม เขาทำท่ากราบไหว้โดยมีจิตใจที่หวังเป็นที่สุดว่า ผู้ที่เขากราบไหว้นั้นจะไม่ทำให้เขาต้องได้รับความเดือดร้อน และโดยนัยนี้ เขาถือว่ากิริยาอาการที่แสดงนั้นคือการแสดงความเคารพมิฉะนั้น ก็เพื่อแลกเปลี่ยน

แท้จริง ความเคารพนี้มีรากฐานมาจากใจ เพียงกิริยาเท่านั้นไม่เชื่อว่าเป็นการแสดงความเคารพ ในทางไวยากรณ์คำว่า เคารพ ใช้เป็นคำกิริยาก็มี ความหมายเพียงว่า **สนใจในสิ่งใดสิ่งหนึ่งอย่างเด็ดเดี่ยว โดยที่เห็นว่าสิ่งนั้นเป็นสิ่งสำคัญ** โดยทั่ว ๆ ไปมักใช้คำคำนี้ คู่กันไปกับคำว่า **สักการะ** ซึ่งมีความหมายว่า **ถือเอาท่านเป็นใหญ่**

อริยบุคคล หรือเพียงวิญญูชนเขาไม่มีความทะเยอทะยานที่จะให้ใครมาทำความเคารพในตัวเขาอย่างที่สามัญชนเป็นอยู่ เขาเพียงแต่จะขอความเคารพจากคนอื่นให้มีต่อสิ่ง

ที่เขาได้แก่คนนั้นเท่านั้นทั้งนี้ ก็เพื่อว่าความเอื้อเฟื้อนั้นจะเกิดประโยชน์และเป็นคุณประโยชน์แก่ตัวผู้รับเอง เมื่อเขาถูกผู้ใดผู้หนึ่งสนใจ ตัวเขาเองจะได้รับประโยชน์จากการนั้นก็หามิได้ แต่ก็แน่ละที่ความเคารพนี้เป็นต้นเหตุให้เกิดความยกย่องสรรเสริญ และก็ตรงนี้เองที่แม้อริยบุคคลผู้ยังละกามมิได้ย่อมยังยินดีอยู่เหมือนกัน

ยังมีข้อยืนยันในความหมายของคำ ๆ นี้ ปรากฏในบาลีมีมาว่า "ภิกษุพึงรับทานอันทายกเขาถวายโดยเคารพ" ซึ่งทั้งนี้ย่อมหมายความว่า ให้ภิกษุผู้รับทานนั้น รับด้วยใจที่ตั้งไว้ว่าทานของเขาเป็นของสำคัญอยู่ แม้น้อยหรือมาก ดีหรือเลว เพียงใดก็ตาม (เฉพาะสิ่งที่สมควรแก่สมณะบริโภค) เป็นการป้องกันมิให้เกิดกิริยาดูถูกต่อทานบริจาคของทายกซึ่งอาจจะเป็นเหตุให้เกิดความไม่สบายใจแก่ทายกนั้นได้ทั้งนี้ ก็เพื่อป้องกันการเบียดเบียนทางใจ.

อนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ – ความรู้ชั้นยอดสุดที่ถูกต้องแท้ อันเป็นที่อาศัยไปสู่ความพ้นทุกข์ทั้งหลายไปทั้งปวงได้

ธรรมารมณ์ – อารมณ์ที่เป็นไปตามปกติของชนทั้งปวง มีทั้งพื่ซาบสร้านด้วยรสอร่อยทั้งหลาย และเสียดแทงใจ

อวิชชา – ความไม่รู้ ความไม่เดียงสา เหมือนเด็กอ่อนที่ไม่เคียงสาในเรื่องทั้งหลายเด็กเล็ก ๆ ก็ไม่เดียงสาในเรื่องการครองชีพ ฯ ผู้ใหญ่โดยมากไม่รู้จักอริยสัจ (ความจริงของโลกและชีวิต)

อภิญญา คุณสมบัติ ๖ อย่าง คือ.—

๑) แสดงฤทธิ์ได้ ๒) หูทิพย์

๓) รู้จักกำหนดใจผู้อื่น ๔) ระลึกชาติได้

๕) ตาทิพย์ ๖) รู้จักทำอาสวะให้สิ้น

แสดงฤทธิ์ได้นั้น คือ รู้จักธรรมชาติธรรมดาดี นำมาประกอบเป็นสิ่งที่บุคคลสามัญทำไม่ได้ เช่น เครื่องบิน วิทยุ ฯลฯ เป็นต้น กับตัวอย่างเช่น พระศรีวิชัยเมืองลำพูนสามารถเรียกร้องเอาคนนับหมื่นมาสร้างถนนขึ้นดอยสุเทพได้โดยไม่ต้องเสียเงินค่าสร้างเลย ฯ

๒๓ สิงหาคม ๒๔๘๓ เย็นวันนี้ปวดฟันต่อจากเมื่อวันพระที่แล้วมา นับ
๖ ฯ ๙
๕
เป็นการปวดต่อกันได้ เพราะตั้งแต่เริ่มปวดเมื่อวันที่ ๑๓ ค่ำ แล้วมาจนถึงวันนี้มีขาดตอนอยู่หน่อยเดียว คือเมื่อวันพระนั้น นับว่าค่อยบรรเทา วันแรม ๑ ค่ำ บรรเทามาก วันแรม ๒ ค่ำ ออกบิณฑบาตรได้ตามเดิม ต่อจากนั้นการขบเคี้ยวหาเหมือนเดิมไม่ ต้องคอยระวังมิให้กระทบกรามเล่มสุดทางด้านขวา มาเมื่อกลางวันนี้ค่อนข้างมีความประมาทอยู่สักหน่อยขณะฉันอาหาร อาหารกระทบเข้าค่อนข้างแรง เลยปวดเรื่อยมาจนเดี๋ยวนี้ อาศัยยาแอสไพรินระงับไว้พลางจึงลุกขึ้นมาเขียนได้

เมื่อตอนเวลาราว ๑๘ น. วันนี้ รู้สึกปวดมาก ได้ลองอมเกลือก็ไม่หาย อมอยู่กว่า ๒ ชั่วโมง รู้อยู่เหมือนกันว่า ยาแอสไพรินระงับได้ เพราะได้เคยใช้มา แต่ยังไม่พึงใจที่จะใช้ เพราะว่ายาแอสไพรินนี้ถ้าไม่จำเป็นจริง ๆ ก็ไม่ควรใช้พล่อย ๆ ยาแอสไพรินเป็นยาชนิดมีคุณมาก ย่อมเป็นธรรมดาที่มันให้โทษได้มาก

ได้ลองพยายามละอุปาทานจนถึงที่สุด เริ่มด้วยสมาธิ เพื่อเสวยอุเบกขาเวทนา แต่เป็นเพราะสมาธิของเรายังอ่อนมาก จึงตกภวังค์คร่ำไป โดยเฉพาะอย่างยิ่ง **ผัสสะ** มันถี่เหลือเกิน ความเจ็บปวดที่เกิดแก่ร่างกายทิ้งยาก เพราะมันเกิดใหม่และคอยเตือนไม่รู้จักสร่าง ไม่เหมือนเหตุการณ์ภายนอก ซึ่ง **ผัสสะ** ก็มีความถี่น้อยกว่า และเมื่อเราเกิดความรู้ตามจริงเสียแล้วว่า มันเหมือนลิเกละครเราก็ละได้โดยง่าย ทุกขเวทนาคอยเตือนอยู่ร่ำไป สมาธิอ่อน ๆ ที่ไหนจะตั้งอยู่ได้

ในที่สุด ก็ต้องอาศัยยาแอสไพริน เอาเถิด ขออาศัยเจ้าไปก่อน วันหนึ่งข้างหน้าเราจะต้องช่วยตัวเองให้ได้

๒๔ สิงหาคม ๒๔๘๓ ๗ ๆ ๙ ๖

เมื่อคืนนี้สติไม่ค่อยปกติ ทำให้การจดผิด ๆ พลาด ๆ ต้องแก้กันเลอะเทอะ เช้าวันนี้ต้องพัก มิได้ออกบิณฑบาตร เวลาประมาณ ๑๑.๐๐ น. นายเย็น ๆ ที่เป็นผู้เที่ยวขายหนังสือตามวัดและชอบสมาคมกับพระภิกษุ ได้แวะมาสนทนาอยู่จน ๑๕.๐๐ น. เศษ พอเขาจากไปแล้วจึงได้หันมาจับปากกาเขียนอยู่บัดนี้ อยากจะจดว่า ได้ย้ายที่อาศัยมาอยู่ ณ ศาลาการเปรียญ ตั้งแต่เมื่อต้นพรรษา จะเป็นวันอะไรก็ลืมแล้ว ย้ายมาอยู่ทางมุมด้านทิศตะวันตก ตอนท้ายอาสนะสงฆ์ใช้ผ้าจีวรเก่า ๆ เป็นผ้าบังตาทั้ง ๔ ด้าน เคราะห์ดีที่มาอยู่ตรงกับมุมที่หลังคาไม่รั่ว แต่ถ้าหากพายุใหญ่พัดมา หรือเกิดลมหวลขึ้น ภายในที่อาศัยก็เปียกได้บ้าง

มาอยู่วัดอัมพวัน ได้นายฟื้นสามีฯและภรรยาเป็นอุปฐาก ทั้งสองคนนี้เป็นคนใจดี และหลักฐานก็ค่อนข้างจะขึ้นหน้าตากว่าคนอื่น ๆ ในหมู่นี้ เขาไม่มีบุตรธิดา มีแต่หลานที่นำมาเลี้ยงไว้ตั้งแต่เล็ก ๆ ด้วยความมุ่งหมายที่จะอนุกูลแก่เรา เขาได้สั่งหลานชายอายุ ๑๓ ปีมาคอยรับใช้กิจการ และได้อุตส่าห์มาเยี่ยมเยียนไม่ค่อยขาด

วันธรรมสวนะมีคนมาประชุมกันพอสมควร ศาลาการเปรียญนี้ เป็นที่พักของผู้ที่มาทั้งชายและหญิงบางคนมาอยู่เพียงทำวัตรเย็นเสร็จแล้วก็กลับ บางคนมาอยู่ค้างคืน (เฉพาะชาย) แต่ที่ค้างนั้นน้อย

วันธรรมดาที่ศาลานี้สบายกว่าที่อาศัยแห่งอื่นในวัดนี้ เวลาไม่มีแขก ตามปกติเอาม่านลงทั้ง ๔ ด้าน พอบังวิสภาคารมณ์ทั้งหลายแล้วทำสมาธิ วิปัสสนา ได้นาน ๆ เพราะสงัดจากหมู่ แต่ก่อนนี้หน่อยหนึ่งยิ่งมีโอกาสมาย เพราะพอค่ำลงก็ขาดคนทีเดียว บัดนี้ มีเด็กมาอยู่ด้วยแล้วเลยพ่วงมาอีก ๓ คน ไม่ช้าจากที่ย้ายมาได้เท่าใด เครื่องวิทยุก็ตามมา แขกก็เพิ่มขึ้น อย่างนี้ เขาเรียกทั่ว ๆ ไปว่า "เจริญ"

ในวันธรรมสวนะ เวลาเช้าได้แสดงธรรมที่ในพระอุโบสถได้ตั้งแสดงเรื่องความสำคัญของพระศาสนาในวันแรก วันที่สองแสดงเรื่องชีวิตของคนและความเป็นจริงอันแท้ที่สุด วันที่สามแสดงเรื่องความจำเป็นที่ต้องมีระเบียบของสังคมและการอุปสมบทและความมุ่งหมายในการอุปสมบทของคนทุกวันนี้วันที่สี่เริ่มแสดงมงคลสูตรหมวดที่หนึ่ง วันที่ห้าคือเมื่อวันพระที่แล้วมาแสดงมงคลสูตรหมวดที่สอง ได้ตั้งใจไว้ว่าจะแสดงมงคลสูตรต่อไปจนถึงที่สุดในพรรษานี้ ส่วนเวลาเย็นได้แสดงธรรมที่ศาลาการเปรียญ ได้เริ่มแสดงในสิงคาลกสูตรเป็นต้นมา อาศัยแนวตามนวโกวาทบ้าง ตัดข้ามเอาบ้าง ตามสมควรแก่อัธยาศัยของผู้ฟัง เริ่มด้วยทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์วันละข้อ ๆ และได้พยายามชี้แจงให้เลิกเชื่อถือในสรณะที่ไร้สาระ เช่นผี สาง นางไม้ ฯลฯ เป็นต้น

อภิญญา (ต่อ) หูทิพย์ นั้นคือ ได้ยินอะไรก็รู้รสแท้ ๆ ของเรื่องนั้น ตามที่เป็นจริง เช่น นักดนตรีที่รู้จักศิลปของเสียงเพลง ย่อมรู้ได้ว่า ผู้ทำเพลงคนใดฝีมือดี คนใดฝีมือเลว แม้ผู้ทำเพลงทั้งคู่นั้นจะมีฝีมือไล่เลี่ยกัน หรือถ้าจะเปรียบอีกอย่างหนึ่งก็คือ ผู้มีหูทิพย์ เมื่อได้ยินคำว่าบ้าน เขาก็เข้าใจและรู้ว่าคำนั้นหมายถึงบ้าน และได้ยินคำว่า เรือน เขาก็เข้าใจและรู้ว่า คำนั้น หมายถึงเรือนผู้ไม่มีหูทิพย์ย่อมเข้าใจและรู้คลุม ๆ กันไปหมดเมื่อได้ยินเสียง เช่นดนตรีทั้งปวง เขาไม่สามารถแยกฟังเสียงทีละอย่าง ๆ ของเครื่องดนตรีที่เล่นผสมวงกันนั้นได้ หรือเขาไม่รู้รสอร่อยของเสียงและรสอันทำให้เสียดแทงของเสียงถ้าเสียงนั้นไม่กล่าวออกมาตรง ๆ หรือ เช่น เมื่อเขาได้ยินคำว่าบ้านเขาก็เข้าใจว่าเรือนหรือบ้านนั้นมีความหมายอย่างเดียวกัน อนึ่งผู้มีหูทิพย์นั้น เมื่อเพียงแต่ได้ฟังเสียงในบางคราวเขาก็อาจจะคาด

การณ์โดยเหตุผลจนรู้ไปถึงเรื่องอื่น ๆ ที่สืบเนื่องกันนั้นได้ รู้จักกำหนดใจผู้อื่น เรื่องนี้ เมื่อเรารู้รากฐานแห่งจิตใจของคนแล้วอาศัยคาดคะเนเอาโดยหูทิพย์บ้าง ตาทิพย์บ้าง ก็อาจทราบได้ แม้หมอดูชั้นที่ท่องเอาตามตำราอย่าง หลับหูหลับตา ยังพูดได้ถูกใจคนไม่ใช่น้อยเหมือนกัน ระลึกชาติได้ เรื่องนี้ได้เขียนไว้แล้วเมื่อวันที่ ๓ เมษายน ๒๔๘๓ พร้อมด้วยเรื่องรู้จักทำอาสวะให้สิ้นไป ตาทิพย์นั้นคือ รู้จักดูโดยญาณทัสนะ เช่น นายแพทย์ที่ชำนาญในทางตัดผ่าซึ่งได้เคยเรียนรู้การตัดผ่า ตลอดสรรพางค์กายแล้ว พอแลเห็นรูปคนซึ่งแม้จะห่อหุ้มไว้ด้วยดี เขาก็มองเห็นซึ่งเข้าไปได้ถึงตับถึงปอด ดังนี้

อนึ่ง ที่ว่าไว้ในเรื่องแสดงฤทธิ์ได้ว่า รู้จักธรรมชาติธรรมดาดีนั้น มิได้หมายถึงว่ารู้จักธรรมชาติธรรมดาทั้งปวง หมายเอาเฉพาะการรู้จักธรรมชาติของเรื่องนั้น ๆ เท่านั้น แต่นี่เป็นเพียงยกตัวอย่างมาแสดงพอให้รู้ได้เท่านั้น (ถ้ารู้ธรรมชาติธรรมดาได้สิ้นก็เป็นพระพุทธเจ้า)

พระโอวาทปาฏิโมกข์ ในภาษาบาลี

ขนฺตี ปรมํ ตโป ตีติกฺขา นิพฺพานํ ปรมํ วทนฺติ พุทฺธา

น หิ ปพฺพชิโต ปรูปฆาตี	สมโณ โหติ ปรํ วิเหฐยนฺโต
สพฺพปาปสฺส อกรณํ	กุสลสฺสูปสมฺปทา
สจิตฺตปริโยทปนํ	เอตํ พุทฺธาน สาสนํ
อนูปวาโท อนูปฆาโต	ปาฏิโมกฺเข จ สํวโร
มตฺตญฺญุตา จ ภตฺตสฺมึ	ปนฺตญฺจ สยนาสนํ
อธิจิตฺเต จ อาโยโค	เอตํ พุทฺธาน สาสนนฺติ ฯ

๓ ตุลาคม ๒๔๘๓ วันนี้กระทำสัตตาหะ ลาท่านอุปัชฌาย์มาวัด
๒
๕ ฯ ๑๑ อุดมธานี เนื่องในการป่วยเป็นโรคธาตุพิการ ซึ่งได้เป็นมาประมาณสองเดือนเศษแล้ว มีอาการเบื่ออาหาร ครั้นฝืนฉันลงไปก็มีอาการพะอืดพะอมรู้สึกประหนึ่งว่าจะอาเจียรแต่ก็ไม่อาเจียร พิพักพิพ่วนอยู่ทุกวันที่พยายามฝืนใจฉันอาหารลงไป ที่ฉันลงไปได้ตอนหลังนี้มีประมาณวันหนึ่ง ๆ ไม่เกินครึ่งจาน ทั้งนี้ นับรวมทั้งกล้วยบ้าง น้ำนมผสมชา กาแฟบ้าง จนร่างกายทรุดโทรม ผอม และไม่มีกำลัง เดินทางเพียงระยะ ๑๐ เส้นก็เหนื่อยผิดปกติ หูอื้อ นัยตาพร่า-ฟาง ขณะที่จดหมายเหตุอยู่นี้ก็มึนงงเหมือนเมายา

ลงเรือบ่ายที่หน้าวัดอัมพวันเวลาประมาณ ๑๖.๐๐ น. ถึงจังหวัดเวลาประมาณ ๒๐.๐๐ น. บรรดาศิษย์ที่รู้ข่าวล่วงหน้าได้นำเรือพายมารับการมาคราวนี้ได้ถือโอกาสนำ ด.ช. เจริญ เอี่ยมสอาด หลานชายนายฟื้น ฯ มาฝากเข้าเรียน ร.ร. บาลี นายกวัฒนากรด้วย ถึงวัดดงเวลาเกือบ ๒๑ .๐๐ น. พักวัดดง

๔ ตุลาคม ๒๔๘๓ เวลาเช้า ๖.๐๐ น. เศษ ไปหาท่านอาจารย์พระ
๓
๖ ฯ ๑๑ ปลัดเชย เพื่อขอความกรุณาให้ท่านช่วยรักษา ท่านได้ตรวจและให้ยาหม้อกับยาผงมาลองรับประทาน ตอนบ่ายได้ไปหาหลวงพ่อใหญ่ การฝาก ด.ช. เจริญ เข้าเรียนก็ไม่มีการขัดข้องแต่ประการใด

๘ ตุลาคม ๒๔๘๓ เวลาบ่ายลงเรือพายจากวัดดง เดินทางกลับวัดอัมพวัน
๗
๓ ฯ ๑๑ รู้สึกอ่อนระโหยอยู่ดังเดิม แต่ได้ยามาฉันหลายขนาน ท่านอาจารย์พระปลัดเชย ตรวจว่าเป็นโรคกระษัยข้น ขณะนี้กำลังบดยาทำเป็นผงอยู่ที่วัดดง เมื่อเสร็จแล้วท่านพระอุปัชฌาย์ที่นั่นจะได้กรุณาฝากมาให้.

มานะ – ความรู้สึกอยู่ว่าตนเป็นผู้มีภูมิชั้น หรือฐานะแค่นั้น แค่นี้

ประพฤติธรรม – ประพฤติเข้าหาธรรมชาติธรรมดา ฝืนเพื่อเข้าหาธรรมชาติเดิมซึ่งบริสุทธิ์การฝืนนี้เปรียบเหมือน การฟอกล้างมลทินที่ย้อมจิตมาตลอดกาลอันนาน

สัตตาวาส – ภพซึ่งเป็นที่อยู่แห่งสัตว์ทั้งหลาย ท่านแจกไว้ ๙ ภพ คือ

๑. สัตว์เหล่าหนึ่ง มีกายต่างกัน มีสัญญาต่างกัน นี่คือ สัตว์ชนิดคนและเดรัจฉาน ฯลฯ

๒. สัตว์เหล่านั้นมีกายต่างกัน มีสัญญาอย่างเดียวกัน นี่คือ สัตว์ชนิดสุนัข ม้า ฯลฯ

๓. สัตว์เหล่าหนึ่ง มีกายอย่างเดียวกัน มีสัญญาต่างกัน นี่คือ สัตว์ชนิดคนซึ่งต่างกันโดยความคิด ที่สั้นและยาวกว่ากัน เช่น คนที่เป็นสักแต่ว่ารูปเป็นคน คนที่เป็นมนุษย์แล้ว คนที่เป็นพระอริยเจ้า ฯลฯ

๔. สัตว์เหล่าหนึ่ง มีกายอย่างเดียวกัน มีสัญญาอย่างเดียวกัน นี่คือ คนหรือเดรัจฉาน ที่มีความนึกคิดยาวเท่าเทียมกัน

๕. สัตว์เหล่าหนึ่ง ไม่มีสัญญา ไม่เสวยเวทนา นี่คือ พวกพืช

๖. สัตว์เหล่าหนึ่ง ผู้เข้าถึงชั้นอากาสานัญจายตนะ นี่คือ ผู้เข้าฌาน ดับความนึกถึงอื่น ๆ หมด นึกถึงแต่ว่า "อากาศ" ในที่สุดก็รู้สึกเหมือนว่าทั้งโลกนี้มีแต่อากาศ

๗. สัตว์เหล่าหนึ่ง ผู้เข้าถึงชั้นวิญญาณัญจายตนะ นี่คือ ผู้เข้าฌาน ดับความนึกถึงอื่น ๆ หมด นอกจากจะนึกรู้สึกอยู่แค่ความรู้สึก

๘. สัตว์เหล่าหนึ่ง ผู้เข้าถึงชั้นอากิญจัญญายตนะ นี่คือ ผู้เข้าฌาน ดับความนึกถึงอื่น ๆ หมด คงนึกเฉพาะว่า ไม่มีอะไรเลยในที่ทุกหนทุกแห่ง แม้รูปกายตนเอง ในที่สุดก็รู้สึกว่าตึง ๆ เหมือนมีอะไรเหนี่ยวอยู่นิดเดียวเท่านั้น นอกจากนี้ก็ไม่มี

อะไรในความรู้สึกเลย (ตั้งแต่ข้อนี้เป็นต้นไปผู้เขียนยังไม่กล้ายืนยันว่าจะตรงตามความหมาย ที่จริงแท้ของผู้บัญญัติคำพูดนั้นหรือไม่)

๙. สัตว์เหล่าหนึ่ง ผู้เข้าถึงชั้นเนวสัญญานาสัญญายตนะ ข้อนี้ยังไม่สามารถจะอธิบายได้ แต่ตามตำราท่านว่ามีความรู้สึกเหมือนหลับสนิทผิดกันแน่ เพียงที่ว่า จะตื่นเมื่อใดก็ได้ แต่ถ้าจะไม่ตื่นแล้ว ใครจะปลุกด้วยวิธีรุนแรงเพียงใดก็ไม่รู้สึก

วิญญา – คือสิ่งอันไม่มีรูปกาย เป็นธาตุชนิดหนึ่งที่มีอยู่ในสิ่งที่มีชีวิตเป็นสิ่งที่ทำให้ "ความรู้สึก" มีขึ้นในสัตว์และพืช วิญญาณ เปรียบเหมือนเปลวไฟที่เกิดบนไส้เทียน เกิดเรื่อย ดับเรื่อย เกิดได้เพราะมีอาหาร ขาดอาหารเมื่อไรก็หมดสิ้นไปเหมือนกัน ที่ใดมีเครื่องรู้ ซึ่งเป็นเหตุให้ชีวิตินทรีย์ทำกิจได้ ที่นั้นก็มีวิญญาณ

นามรูป - คือสิ่งที่มีรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ (ขันธ์ ๕) นั่นคือ รูปที่มีนาม นามคือสิ่งที่ไม่มีรูป เช่น ๑. **เวทนา** สิ่งที่หรือสภาพที่รู้ได้ว่า พอใจ ไม่พอใจ เฉย ๆ ๒. **สัญญา** สิ่งหรือสภาพที่จำไว้ได้ คนเรานั้นถ้าไม่มีสัญญา จะเป็นผู้ที่ไม่รู้จักอะไรเลย เพราะบอกให้กี่ครั้งก็ลืมเสียทุกที ๓. **สังขาร** สิ่งทั้งที่เป็นรูปหรือนาม เมื่อมิได้อยู่โดยเอกเทศ เรียกว่า สังขารทั้งนั้นใน ขันธ์ ๕ นี้ สังขารหมายเอานามธรรมได้แก่ จิต ซึ่งประกอบด้วย ผัสสะ เวทนา สัญญา เจตนา ชีวิตินทรีย์ มนสิการ เอกัคคตา ฯลฯ ๕. **วิญญาณ** โดยสรุปหรือพูดให้ฟังง่ายขึ้นก็ว่า สิ่งที่มีชีวิต

มีโอกาสส่องดูรูปกายที่กระจกเงา เห็นแล้วแทบจำตัวเองไม่ได้ ผมเหมือนเจ๊กขายก๋วยเตี๋ยวหาบที่เราเคยข้อนว่าที่กรุงเทพ ฯ บ่อย ๆ เมื่อผู้เขียนยังอยู่กรุงเทพ ฯ และยังมิได้อุปสมบท อย่างไรก็ดีพระธรรมของพระบรมศาสดาได้ช่วยไว้อย่างมากมายในเรื่องความทุกข์ร้อนเกี่ยวกับการอาพาธในครั้งนี้ ความทุกข์ความเดือดร้อนเนื่องในการห่วงใยชีวิตไม่มี ฉะนั้น จึงเป็นเหตุให้มิต้องดิ้นรน ซึ่งเป็นช่องทางให้ความทุกข์ความเดือดร้อนมาสู่ เราย่อมรู้อยู่ว่าธรรมดาของรูปกายย่อมเป็นเช่นนั้น ๆ เอง เหตุเพราะเราเองเป็นผู้รักษาไม่ดีพอ ป้องกันไม่ดีพอ จึงอาพาธลง เวทนาเกิดขึ้นให้ทุกข์อย่างใดก็แก้ไขอย่างนั้น เท่าที่จะทำได้โดยไม่ลำบากนัก ครั้นจะดิ้นรนหนัก ก็จะลำบากหนักขึ้น และความจริงนั้น เราก็คงจะดิ้นรนไป เหมือนปลาที่ตกใจ กระโดดขึ้นมาดิ้นอยู่บนบก เท่านั้นเอง เพราะเหตุว่า ในโลกนี้ยังไม่มีหมอวิเศษซึ่งทรงวิทยาคุณแก่กล้าพอที่จะรักษาโรคให้หายได้ทุกรายไป เราเป็นห่วงเวทนายิ่งกว่าชีวิต เหตุนี้จึงทำให้เราปฏิบัติกิจเพื่อได้นิโรธสมาบัติอยู่ทุกวันนี้ ชีวิตของเรานั้นไม่น่าจะต้องห่วงใยอะไรเลย หากยืดยาวเพียงไรก็ลำบากมากเพียงนั้น เราต้องแบกภาวะทั้งปวงไว้ทุกวัน ๆ ทุกเวลานาที ครั้นเหนื่อยหนักเข้าก็มีความอร่อยมากล้วคอล่อไว้ แม้อย่างนี้ยังไม่มีใครที่อยากจะนอนหลับให้สบายเสียตลอดอนันตกาล ต่างก็แก้ตัวกันไปต่าง ๆ ที่แท้ก็เพราะมืดมัวมองไม่เห็นความจริงของโลก เมาอยู่ในรสอร่อยที่ตนตะกายคว้าไขว่อยู่ทุกขณะจิต เหตุนี้แหละที่ทำให้สัตว์ทั้งหลายไม่อยากตาย เราสิ อยากจะหลับเสียให้สบายใจ ไม่อยากจะตื่นขึ้นมาแบกซี่โครงไว้อีกต่อไป แต่คนโดยมากเขาจะเห็นชอบตามเราก็หาไม่ เขาไม่เกรงกลัวต่อการที่จะต้องมาเป็นขี้ข้าด้วยเขายังหวังว่าในโลกนี้ คงจะมีทางใดทางหนึ่งที่อาจทำให้เขาได้อร่อยโดยไม่ต้องลำบาก หรือมิฉะนั้นก็ยังมีบางพวกที่ไม่เกรงความลำบาก เดือดร้อนเพราะความอยากอร่อยมันท่วมท้นจิตใจจนตาลายไปหมด

สัตว์ทุกชนิดที่เกิดมาในโลก ต่างก็มุ่งหาความสบายด้วยกันทั้งนั้น ไม่ว่ามหาบุรุษหรือคนต่ำคนสูงในชั้นวรรณะใด ๆ ทั้งสิ้น ที่ตะเกียกตะกายกันขึ้นไปจนเป็นจ้าวโลก หาอำนาจวาสนาบารมีหรืออะไร ๆ ที่ใหญ่ยิ่ง ดังที่เขานิยมกันตามทางโลกีย์ และเรียกกันอย่างนั้นก็เพราะต้องการความสบายเท่านั้นเอง แต่ที่แท้เขาได้รับผลสมความมุ่ง-

หวังหรือ ? ความสูงของตำแหน่งยศมากขึ้นเพียงใด เขาก็ต้องทำงานหนักขึ้นเพียงนั้น ยิ่งสูงมากก็ยิ่งจะต้องได้รับความกลุ้มใจมากขึ้น ๆ แต่ความอร่อยที่เขาได้รับก็จำต้องเพิ่มตามไปด้วยเหมือนกัน เพราะความอร่อยนั้นเป็นเสมือนยาหอมสำหรับหยอดคอล่อใจฉะนั้น จึงต้องได้ดุลยภาพกับโรคไว้เสมอ เปรียบอีกอย่างหนึ่งก็เสมือนหนึ่ง เฆี่ยนทีหนึ่งแล้วให้ขนมกิน ถ้าเฆี่ยนแรงก็ให้ขนมมากขึ้นหน่อย เป็นเรื่องที่แน่เหลือเกินว่า สัตว์ทุกชนิดต่างก็มุ่งหาความสบายด้วยกันทั้งนั้น เมื่อเกิดมาแล้วต่างก็ตะเกียกตะกายจับฉวยเอาสิ่งที่ตนเห็นว่า จะช่วยทำให้ตนสบายได้ คนเป็นอันมากได้พากันหยิบเอาไฟไปถือไว้ทั้งนี้ ก็เพราะความโง่ของเขาเหล่านั้น ในประเทศสยาม หรือที่เรียกว่า ประเทศไทยกันทุกวันนี้ มีแก้วอันสุกสว่างส่องทางไปหาความสบายได้ดี ๆ แต่คนตาบอดนั้นจะได้เห็นก็หาไม่ คนไทยนั้นต่างก็ว่า เขานับถือพระพุทธศาสนา แต่เรื่องนี้เป็นเรื่องจริงจังหรือนั้น? อย่าลืมว่า พุทธมามกะที่แท้นั้นเขาเป็นคนสนใจที่จะความฉลาดกันทั้งนั้น และความฉลาดนี้เองเป็นสิ่งที่จะทำให้สบายได้ตามฐานะของความฉลาดที่ตนมีอยู่ คนไทยโดยส่วนมากนั้น เขาสนใจที่จะหาความฉลาดกันหรือ หรือว่า เขารู้สึกตัวอยู่ว่าเขาเป็นคนฉลาดอยู่แล้วเกือบทั่วไป ถ้าเขาฉลาดจริง เขาก็คงสบายกันอยู่ทั่วกันแล้ว

ความจริงมีอยู่ว่า "**ผู้มีปัญญามากย่อมสบายมากผู้มีปัญญาน้อยย่อมสบายน้อย**"

ตามที่ได้อาศัยพระธรรมของพระบรมศาสดาและความไตร่ตรอง โดยตนจนแจ่มแจ้งแล้วคงได้ความว่า ความมีปัญญานั้น เป็นสิ่งที่อาจสร้างให้เกิดขึ้นได้ โดยอาศัยสร้างตนให้ดีเป็นเบื้องต้น ถือเอา**นาถกรณธรรม**เป็นข้อประพฤติ **นาถกรณธรรม** แปลว่า "ธรรมอันทำให้เกิดธรรมซึ่งเป็นที่พึ่งได้ขึ้น" ข้อประพฤตินี้มีอยู่ ๑๐ ข้อ คือ

๑. **ศีล** รักษาขนบธรรมเนียมประเพณีที่ดีของสังคม

๒. **พาหุสัจจะ** ศึกษาให้มาก

๓. **กัลยาณมิตตตา** มีเพื่อน (คบเพื่อน) ที่ดีงาม

๔. **โสวจัสสตา** มีความนิ่มนวลไม่กระด้างในมารยาทแห่งตน

๕. **กิกรณีเยสุ ทักขตา** ใส่ใจในกิจธุระของเพื่อนตามสมควร

๖. **ธัมมกามตา** ใคร่ในการศึกษาธรรมชาติธรรมดา

๗. **วิริยะ** มีความเพียรไม่ทำ ๆ หยุด ๆ

๘. **สันโดษ** ยินดีในสิ่งที่มีอยู่ คือให้รู้จักรักษาสิ่งที่มีอยู่ให้ถาวร เช่น เมื่อได้ความรู้อย่างใดไว้แล้ว ก็ให้ยินดีในความรู้นั้นอยู่ตลอดไป ไม่พึงทำความรู้นั้นให้เสื่อมเสียไป

๙. **สติ** อย่าเหม่อหรือเพลิน พยายามทำความรู้ตัวไว้ให้มากที่สุดที่จะทำได้ อย่าเมา (สติ = เท่ากับเครื่องยั้งคิด)

๑๐. **ปัญญา** เมื่อได้รู้อะไรแล้ว พึงคิดค้นหาเหตุผลความเป็นอยู่ของสิ่งนั้นเรื่องนั้นให้แจ่มแจ้งแก่ใจ เมื่อค้นให้รู้จนถึงรากฐานของเรื่องนั้นได้แล้ว ความแจ้งแจ่มกระจ่างแก่ใจในเรื่องนั้น หรือที่เรียกปัญญา ก็จะเกิดขึ้นเอง

พละ ๕ คือ กำลัง ๕ อย่าง ต่อไปนี้จะเป็นแรงสนับสนุนอย่างแข็งขัน คือ

๑) **สัทธา** – ความสนใจ คือให้เกิดความสนใจในสิ่งที่ได้เห็น ได้ยิน ได้ฟัง นั้นเป็นเบื้องต้นถ้าขาดความสนใจเสียแล้วเรื่องที่ปรากฏขึ้นพอจะได้ความรู้ก็ย่อมผ่านไปเปล่า เมื่อไม่ได้ความรู้ก็ไม่ได้ปัญญาในเรื่องนั้น นับว่าเสียทีไปคราวหนึ่ง (จำไว้ว่าสัทธามิใช่แปลว่าความเชื่อ)

๒) **วิริยะ** – ความเพียร

๓) **สติ** – ไม่เหม่อ ไม่เพลิน ไม่เมาเพราะมีสติเรื่องยั้งใจ

๔) **สมาธิ** – ทำใจให้สงบ ไม่ฟุ้งสร้านซึ่งถ้าฟุ้งสร้านไป จะเป็นเหตุให้ความคิดขาดด้วนไม่ติดต่อกัน หรือปนเปยุ่งไปในเรื่องอื่น ๆ ถ้าเป็นผู้ฟุ้งสร้านก็จะคิดอะไรไม่ยาว ถ้าเป็นเรื่องใหญ่เรื่องสำคัญก็จะคิดให้แจ่มแจ้งไม่ได้เลย เพราะขณะที่คิดเรื่องหนึ่งอยู่ เรื่องอื่นก็เข้ามาต่อไปเสียแล้ว กว่าจะได้สติสัมปชัญญะยั้งได้เรื่องก็ขาดด้วนลงไปแล้ว

๕) **ปัญญา**- คิดค้นไล่เรียงในเรื่องที่คิดจนแจ่มแจ้งแก่ใจจนเห็นชัดเจนแล้วว่า เรื่องนั้นจะเป็นอย่างอื่นไปไม่ได้แน่ แต่ทั้งนี้ต้องไล่เรียงโดยมีเหตุมีผล แม้จะยึดตำราเป็นเครื่องประกอบก็ต้องยึดตำราเฉพาะที่มีเหตุผลเป็นที่เชื่อถือได้ว่าตรงตามความเป็นจริงแล้ว และการค้นคิดนี้ก็ต้องอาศัยความรอบคอบถี่ถ้วนเป็นประการสำคัญด้วย

ข้อประพฤติตามที่ได้กล่าวแล้วข้างต้นนั้น เป็นเหตุให้เกิดปัญญาในเรื่องราวต่าง ๆได้ เมื่อเกิดปัญญาในเรื่องต่าง ๆ หลายเรื่องหรือที่เรียกว่า มีปัญญามาก หากไม่ค้นคิดหาทางที่จะใช้ปัญญานั้นให้เกิดประโยชน์แก่ตน คือไม่รู้จักใช้ปัญญาทำให้ตนสบายได้ก็ยังไม่เรียกว่า ถึงความเป็นผู้มีความฉลาดได้ เพราะฉะนั้นเมื่อได้ปัญญาแล้วพึงคิดค้นหาทางทำตนให้มีความฉลาด รู้แจ้งในสัปปุริสธรรม ๗ อย่างคือ

๑. **ธัมมัญญุตา** — รู้แจ้งในธรรมชาติธรรมดา

๒. **อัตถัญญุตา** — รู้แจ่มแจ้งตลอดรากฐานของเรื่องต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น

๓. **อัตตัญญุตา** — รู้จักตนว่าอยู่ในคนชั้นไหน เป็น คนชั้นคนธรรพ์ เทพ หรือ พรหม ฯลฯ แล้วประพฤติตนให้ถูกต้องตามบทบาทหน้าที่ของตน

๔. **มัตตัญญุตา** — รู้จักประมาณในการอาชีพและรู้จักประมาณในการใช้จ่ายทรัพย์บำรุงตนแต่พอควร

๕. **กาลัญญุตา** — รู้จักกาลเวลาอันสมควรที่จะประกอบกิจคือ รู้จักว่าเวลาใดสมควรที่จะทำการอย่างใดจึงจะเหมาะสม

๖. **ปริสัญญุตา** — รู้จักการประพฤติปฏิบัติให้เหมาะแก่สังคมและที่ประชุมต่าง ๆ คือ รู้ว่าคนหมู่นี้เขามีขนบธรรมเนียมประเพณีอย่างใด เมื่อเข้าไปในหมู่นั้นจะได้ประพฤติมิให้ขัดกับเขา

๗. **ปุคคลัญญุตา** – รู้จักบุคคลว่า ผู้นี้เป็นคนอย่างใดผู้นี้เป็นคนในฐานะไหน ผู้นี้เป็นคนดี ผู้นี้เป็นคนชั่ว เมื่อรู้แจ้งแจ่มสัปปุริสธรรมนี้ แล้วก็อาจที่จะใช้ปัญญาให้เกิดประโยชน์แก่ตนได้โดยประพฤติปฏิบัติ ไปตามแนวทางสมควรและเหมาะเจาะแก่รูปเรื่อง ที่เกิดขึ้น

ตรวจบริเวณที่ตั้ง ฝายแม่แตง จ. เชียงใหม่

ตรวจทางเกวียนตัดท่อลอดคลองส่งน้ำฝั่งขวาห้วยโป่ง จ. สกลนคร

สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเอง เมื่อก่อนที่ได้ตรัสรู้ ก็ได้ทรงบำเพ็ญพระองค์เพื่อหาความฉลาดในการตัดสินความชั่ว ดังที่ปรากฏในคำตรัสของพระองค์แก่สุภัททะ มีมาในบาลี มหาปรินิพพานสูตรมหาวัคค์ ทีฆนิกาย ดังนี้ "ดูก่อนสุภัททะ เรามีอายุได้สามสิบห่อนหนึ่งโดยวัย ได้ออกบรรพชา แสวงหาว่าอะไรเป็นกุศล อะไรเป็นอกุศล ดังนี้ (คัดจากหนังสือพุทธประวัติจากพระโอฏฐ์แปลโดย อ.ป. แห่ง คณะธรรมทาน) ยังมีอีกหลายแห่งที่พระองค์ได้ทรงตรัสถึงการแสวงหาความฉลาดในการตัดสันดานชั่ว เช่น ได้ตรัสแก่โพธิราชกุมารว่า "เรานั้น ครั้นบวชอย่างนี้แล้ว แสวงหาอยู่ว่าอะไรเป็นกุศล..."

ความฉลาดในการตัดสันดานชั่วเป็นสิ่งสำคัญมาก ผู้ที่อยากรอดพ้นจากความทุกข์ความลำบากพึงแสวงหาความฉลาดนั้นให้ได้ หลักคำสอนของพระบรมศาสดาซึ่งเป็นหัวข้อใหญ่ ๆ ๓ ข้อมีไว้ว่าดังนี้

การไม่ทำบาปทั้งปวง ๑, การยังกุศล การตัดสันดานชั่วให้ถึงพร้อม ๑, การยังจิตของตนให้ผ่องใส ๑, ๓ อย่างนี้เป็นคำสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย ฉะนั้น บุคคลผู้แสวงหาทางเพื่อช่วยตนให้รอดพ้นจากความทุกข์ลำบาก พึงค้นคว้าแสวงหาความฉลาดให้เกิดมีในตนให้ได้ อย่าประมาทว่าตนมีปัญญามาก รู้เรื่องต่าง ๆ มามากมายแล้ว เก่งกว่า ดีกว่า ผู้อื่นเป็นอันมากแล้ว ที่แท้คนมีปัญญามาก ถ้าไม่ฉลาดในการตัดสันดานชั่วก็เพียงเป็นคนเจ้าปัญญาเท่านั้น ถ้าเผอิญไปมีปัญญาทางอื่น ๆ เสียหมด นอกจากไปรู้แจ่มแจ้งในเรื่องบาปเรื่องบุญ ก็จะเป็นคนโกงไปได้ง่าย ๆ ซึ่งในที่สุดก็จะไปสู่อบาย (คือไม่สบาย) ได้รับความทุกข์ เดือดร้อน คับแค้นใจ อันเป็นผลมาแต่เหตุชั่วนั้นโดยแท้ (คนโกงคือคนที่ทำการไม่ตรงไปตรงมา) คนฉลาดย่อมรู้เรื่องบาป (ความชั่ว) เรื่องบุญ (ความดี) และผลหรืออานิสงส์ของบาปและบุญโดยแจ้งชัด เขาย่อมรู้อยู่ว่า การทำชั่วนั้นเปรียบเสมือนจับไฟ ย่อมได้รับผลร้อนทุกคราวไป ฉะนั้น เขาจึงไม่ทำบาปทั้งปวงด้วยวิธีตัดสันดานชั่วเสีย

คุณจรูญ ทำสมาธิทุกแห่ง ที่เป็นสังเวชนียสถาน
ประเทศอินเดีย

วาจาครั้งสุดท้ายของพระพุทธเจ้า

(พระสมณโคดม)

"ภิกษุทั้งหลาย บัดนี้ เราจักเตือนพวกเธอทั้งหลายว่า สังขารทั้งหลายมีความเสื่อมไปเป็นธรรมดา พวกเธอทั้งหลายจงยังประโยชน์ตนและท่านให้ถึงพร้อม ด้วยความไม่ประมาทเถิด นี่เป็นวาจาครั้งสุดท้ายของพระตถาคต"

๒๓ ธันวาคม ๒๔๘๓ เผอิญได้อ่านพบหนังสือที่ผู้มีชื่อคนหนึ่งเขียนไว้ว่า

๒ ฯ ๑
๙

"บุคคลชนิดที่มีจิตใจต่ำมักคิดเสียว่า คนทุกคนกระทำอะไรเพื่อประโยชน์ของตน"

ในหนังสือเล่มนั้นเขาจะยังได้อ้างไว้เป็นพยานอีกว่า "พระบรมศาสดาจารย์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าของเรา ซึ่งทรงแสดงต่อโลกว่า **การอยู่ดี-กินดี ในส่วนพระองค์ท่านเองนั้น ท่านไม่ทรงเอาพระทัยใส่** หากแต่ทรงใส่พระทัยถึงกิเลสอันหนาแน่นของมนุษยชาติ จึงมีพระประสงค์ในอันที่จะช่วยมนุษย์สละกิเลสร้ายต่าง ๆ **เพื่อให้ชาวโลกทั้งหลายได้อยู่ดี กินดีกันทั่วหน้า** นอกจากนี้เขายังได้ยกตัวอย่างบุคคลที่มีชื่อเสียงอีกหลายคน แสดงไว้เป็นพยานว่า บุคคลเหล่านั้น **ทำงานเพื่อคนอื่นโดยมิได้เห็นแก่ตัวเลย ฯ**

การเขียนของท่านผู้นี้ มีจุดประสงค์มุ่งจะปลุกให้คนทำประโยชน์เพื่อผู้อื่นเท่านั้นมิได้ใส่ใจที่จะพิจารณาแต่สวนความจริงของจิตใจคนให้ชัดแจ้ง เขาไม่รู้จักพระพุทธเจ้าที่แท้ของเราเลยขอให้สังเกตข้อเขียนของเขาที่ว่าพระพุทธองค์มิได้เอาพระทัยใส่ในการอยู่ดีกินดี ของพระองค์ท่าน แต่กลับเอาเรื่องที่พระองค์ท่านมิได้เอาพระทัยใส่นั้นให้คนอื่นไปและความเรียงของเขาต่อจากนั้นยังได้ความอีกว่า ศาสนาอื่น ๆ นั้น ประมุขแห่งศาสนาต่างก็ทรงมุ่งหวังแนวเดียวกันหรือไม่ผิด -- จากพระพุทธศาสนา

อันความจริงนั้น จะมีก็เพียงพระอรหันต์ผู้สิ้นกรรมที่ทำประโยชน์ให้เกิดขึ้น

โดยมิได้หวังจะเก็บเกี่ยวผลทั้งในทางตรงและทางอ้อม คนโดยมากอาจเข้าใจไม่ได้ในเรื่องนี้ บางคนหรือแม้แต่ข้าพเจ้าเอง เมื่อครั้งยังไม่ทราบซึ้งในเรื่องสิ้นกรรมดี ยังได้ยกตัวอย่างการกระทำลงโดยไม่หวังผลตอบแทนว่า เหมือนเราเดินไปพบขอทานในที่มืด ซึ่งในที่นั้นเราไม่อาจจำหน้ากันได้ เรามีไมตรีจิตคิดสงสาร ก็เลยควักสตางค์ให้ไป เป็นการให้ไปหรือทำลงโดยมิได้หวังที่จะให้เกิดผลตอบแทนแก่เราแต่อย่างใด อย่างนี้เรียกว่าอย่างใด การกระทำที่ไม่เรียกว่าเป็น "กรรม"

แต่นี่ยังไม่ถูกต้องตรงตามความจริงเลย พึงพิจารณาให้ชัดว่า เราเกิดความเมตตาขึ้น เราทำลงเพื่อให้สมแก่ความอยากของใจ การเป็นไปเช่นนี้ เรียกไม่ได้ **"ไม่มีกรรม"** ฯ

แต่ในบางคราว เราทำลงโดยกิริยาเป็นไปเพราะความเคยชินประการหนึ่งกิริยาเป็นไป**ตามธรรมดา**ประการหนึ่ง ไม่ใช่ฝืนทำไม่ใช่แสร้งทำ นี่แหละไม่ใช่กรรม

งานที่คนเห็นกันว่า ใครผู้ใดผู้หนึ่งได้ทำขึ้นด้วยไม่หวังประโยชน์ตนนั้น ถ้าผู้ทำมิใช่พระอรหันต์แล้ว จะมีหรือ? เราเป็นปุถุชนยังไม่สิ้นกรรม เราทำสิ่งใด เราก็มีเจตนาที่จะเก็บเกี่ยวผลทุกที

ข้อสงสัยอาจเกิดขึ้นว่าถ้าเช่นนั้น คนใหญ่ ๆ โต ๆ ที่เราเห็นเขาทำประโยชน์อันยิ่งใหญ่ให้เกิดแก่บ้านเมือง แก่ชาติ และ ฯลฯ โดยเขาเองก็มิได้มุ่งหมายสุขใส่ตนนั้น ไม่มีหรือ?

ข้อนี้ขอตอบว่า ถ้าผู้นั้นมิใช่พระอรหันต์ละก็ เขาจะไม่มุ่งสุขเพื่อตน เป็นไม่มี อันคำว่าสุข คำนี้ ได้แก่ผลที่เกิดจาก**ความสมหวัง** การกระทำของคนเหล่านั้นอาจเป็นไปเพราะเหตุการณ์บังคับ หน้าที่บังคับ ซึ่งถ้าจะว่าถึงรากฐานก็คือ ความกลัว การกิน ความเกียจคร้าน และกามราคะนั่นเอง ได้บังคับให้เขาจำต้องทำไปตามฐานะที่เขยิบขึ้นหรือต่ำลงตามกรรมของเขา

อาจจะเป็นได้ว่า คนเจ้าปัญญาที่ไม่ฉลาดบางคนก็อาจทำงานใหญ่ ๆ ให้สำเร็จได้ซึ่งโดยที่เท้าความมัวเมาที่เป็นสิ่งไม่ดีนั่นเอง เป็นเครื่องยุหนุนให้เกิดกำลังใจ

อนึ่ง เราจะเอากิริยาของพระอรหันต์มาเทียบกับกรรมของปุถุชน ความจะลงกันไม่ได้เลย แต่ถ้าใครเห็นไปว่า พระอรหันต์กับตัวเราผู้เป็นปุถุชนไม่ต่างกันเลยในเรื่องอยากอร่อยอยากสบาย หากแต่พระอรหันต์ท่านอดทนเก่งละก็ จะพูดกันในเรื่องนี้ให้เข้าใจกันได้เห็นจะช้านัก จึงขอยุติไว้เท่านี้

(คำที่ว่า "กิริยาเป็นไปตามธรรมดา" นั้น ในที่นี้ หมายถึงกิริยาอันเป็นไปตามความจำเป็นจริง ๆ ของวัตถุธรรมชาติที่เกิดอยู่ในโลกซึ่งจะต้องมีกิริยาของมัน เช่น กิน เพื่อระงับความหิวและเพื่อความตั้งอยู่แห่งรูปกายที่ยังไม่ถึงกาลอันควรแก่การแตกทำลาย มิใช่กินโดยเห็นแก่ความอร่อยของรส อยู่มิใช่อยู่เป็นทาสของความกลัว การกินความเกียจคร้าน และรสอร่อยทาง ตา หู จมูก ลิ้น ประสาทกายและการนึกสมบัติบ้า แต่เป็น การอยู่ตามปกติ เป็นการอยู่อย่างมีอิสสระด้วยประการทั้งปวง ประกอบด้วยความรู้สึกตัวไม่ใช่เหม่อ หรือเพลิน หรือเมา หรือหลับ ฯลฯ เป็นต้น)

เท่าที่ได้เขียนเรื่องนี้ก็เพื่อที่จะเตือนบรรดาศิษย์ เพียงในวงอันแคบนี้ให้จำใส่ใจไว้ว่า เราอาจได้พบตำราหรือความเห็นของท่านผู้มีชื่อเสียงดีกล่าวอ้างถึงเรื่องต่าง ๆ ตำราหรือความเห็นเหล่านั้น อาจแนะให้รู้ตรงตามความเป็นจริงก็ได้ถึง อย่างไรก็ตาม แม้จะตรงหรือไม่ตรงตามความเป็นจริง เราก็ควรสนใจไว้ก่อนเป็นดี แต่อย่าเพิ่งถือเอาตามนั้น จนกว่าจะได้ไตร่ตรองเห็นชัดแจ้งจนเกิดปัญญาแล้ว จึงควรเชื่อและถือเอาเฉพาะที่ตรงตามความเป็นจริงเท่านั้น เรื่องที่อ้างถึงข้างต้นนั้นเป็นความเรียงของท่านผู้มีความรู้สูงผู้หนึ่งในประเทศไทย แม้กระนั้นก็ยังไม่ตรงตามความเป็นจริงโดยตลอดได้

โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การสอนของข้าพเจ้าก็หนักไปในทางช่วยตนให้พ้นทุกข์ จึงมีเรื่องที่แนะนำให้ประพฤติเพื่อประโยชน์ตนก่อน ตามแนวที่พระบรมศาสดาได้ทรงกล่าวสอนเป็นวาจาครั้งสุดท้าย ถ้าหากบรรดาศิษย์เผอิญได้อ่านเรื่องที่กล่าวว่า "บุคคลชนิดที่มีจิตใจต่ำมักคิดเสียว่า คนทุกคนทำอะไรเพื่อประโยชน์ตนเอง" แล้วถือเอาว่าอาจารย์ตนเป็นคนมีจิตใจต่ำ ก็จะเป็นทางให้เกิดความลังเลในการเรียนของเขา และที่สำคัญที่สุดก็คือเขาเหล่านั้นจะเป็นคนไม่ฉลาดได้

ข้าพเจ้าได้พบพระพุทธภาษิตที่มาในธรรมบทขุททกนิกาย มีว่า

อตฺตทตฺถํ ปรตฺเถน พหุนาปิ น หาปเย

อตฺตทตฺถมภิญฺญาย สทตฺถปฺปสุโต สิยา ฯ

แปลความว่า "ไม่ควรพร่าประโยชน์ของตนเพราะประโยชน์ของผู้อื่น แม้ (ประโยชน์นั้นจะ) มาก รู้จักประโยชน์ตนแล้ว พึงขวนขวายในประโยชน์ของตน"

แต่อย่างไรก็ดี พระบรมศาสดามิได้ทรงคัดค้านการกระทำเพื่อประโยชน์ตน หากการกระทำนั้นเป็นผลให้ผู้อื่นได้รับประโยชน์ด้วย และการประกอบประโยชน์ตนก็จะต้องไม่เป็นที่กระทบกระเทือนให้ประโยชน์ของผู้อื่นต้องเสียหาย

คนทุกวันนี้ โดยมากมักเข้าใจว่า พระพุทธเจ้ามีความรู้สึก นึก คิด เท่ากับคนทั่ว ๆ ไป ที่เขานับถือว่าเป็นนักปราชญ์ และเพราะเหตุนี้เขาจึงไม่สามารถที่จะเข้าใจในพระธรรม ที่เป็นของดีวิเศษอันอาจทำประโยชน์อย่างยิ่งให้เกิดแก่เขาได้ ทั้งนี้ก็เพราะเขาไม่เดินให้รอบขอบของพระพุทธศาสนา

การแสดงธรรมวันนี้ เป็นการแสดงธรรมเพื่อชักจูงผู้ที่เชื่อถือศาสนาคริสต์ ให้รู้จักพระพุทธศาสนา ซึ่งเนื้อความที่จะแสดงย่อมเกี่ยวกับศาสนาฝ่ายคริสต์ ได้เห็นเป็นความจำเป็นอยู่บ้าง เพราะในระหว่างพวกเราด้วยกัน ในตำบลนี้ ไม่ค่อยมีพระภิกษุที่รู้เรื่องศาสนาคริสต์กันดีนัก

ได้แสดงให้เห็นว่า พระพุทธศาสนาทุกวันนี้ กับคริสตศาสนา ไม่ผิดแผกกันมากนัก เพราะต่างก็หลงเชื่อกันอยู่ในเรื่องอิทธิปาฏิหารย์โดยไม่คำนึงถึงเหตุผลด้วยกันทั้งคู่ คริสตศาสนามีพระยะโฮวา เป็นเจ้าซึ่งสามารถบันดาลฤทธิ์ได้ตลอดอนันตกาลเพียงไร พุทธศาสนาทุกวันนี้ ก็มีพระพุทธเจ้า และพระอรหันต์กับทั้งมนต์คาถาต่าง ๆ สามารถบันดาลฤทธิ์ได้ตลอดอนันตกาลเพียงนั้น แต่อย่างไรก็ตามคำสอนของฝ่ายพระพุทธเจ้าที่มีกันอยู่ทุกวันนี้ก็ยังนับว่าละเอียดรอบคอบดีกว่า ของคริสตศาสนามากมาย

ในตอนท้ายของการแสดงธรรมวันนี้ ได้แสดงให้เห็นว่า ยังมีพุทธศาสนา อีกอย่างหนึ่งเป็นศาสนาที่สอนให้คนหาทางทำตนให้สบาย โดย

๑. สำหรับคนในขั้นที่ยังมีความนึกคิดไม่ยาว พอที่จะค้นคิดให้เกิดความฉลาดได้ **พึงประพฤติตนไม่ทำความชั่ว** (ซึ่งได้มีคำชี้แจงไว้ในหมวดพระธรรมนั้นแล้ว) ทั้งปวงพึงประพฤติตามคำสั่งสอนในบทที่ว่าด้วย (ก) สัมมาวาจา (ข) สัมมากัมมันตะ (ค) สัมมาอาชีวะ นั้น

๒. สำหรับคนในขั้นที่มีความนึกคิดยาวพอสมควรแก่การงานแล้ว **พึงทำความฉลาดให้เกิดขึ้นโดยบริบูรณ์** (ซึ่งได้มีคำชี้แจงไว้ในพระธรรมหมวดที่ว่าด้วย (ก) สัมมาทิฏฐิ (ข) สัมมาสังกัปปะ (ค) สัมมาสมาธิ นั้น) ทั้งนี้ เพื่อให้รู้แจ้งความจริงแท้เท่านั้น

๓. สำหรับคนในขั้นที่รู้แจ้งความจริงแท้ทั้งปวงแล้ว และอยากจะรอดพ้นจากความทุกข์โดยสิ้นเชิง อยากมีความอิสสระเสรี มีความเป็นไทยโดยประการทั้งปวงแล้ว **พึงยังจิตของตนให้ผ่องใส** ซึ่งได้มีคำชี้แจงไว้ในพระธรรมหมวดที่ว่าด้วย (ก) สัมมาวายามะ (ข) สัมมาสติ (ค) สัมมาสมาธิ นั้น

มรรค ๘ คือ ๑. นึกรู้อยู่ ๒. คิด ๓. พูด ๔. ทำ ๕. ดำรงชีวิต ๖. พยายาม ๗.ควบคุมตน ๘. สมาธิ

วิริยะ – เพียร คือ ทำแต่ต้นไปจนตลอดโดยไม่ละทิ้งเพราะท้อใจหรือเกียจคร้าน แต่ทั้งนี้มิได้หมายความว่า แม้สุดวิสัยหรือยังไม่สมไม่เหมาะกาลเวลา ก็ยังจะต้องขืนทำไป ซึ่งการขืนทำไปในกาลเวลาอันไม่สมควรเช่นนั้น ย่อมนำมาซึ่งความไม่สำเร็จผลโดยสมบูรณ์ได้โดยง่าย หรือจะกล่าวให้กระชับเข้าจะได้ความดังนี้ คือ "ความไม่ทอดทิ้ง การงาน เพราะเกียจคร้านหรือเพราะท้อใจไม่ทำ ๆ หยุด ๆ"

กรรม – การกระทำ การทำ หมายถึงกิริยาที่แสดงออก ซึ่งเมื่อมีผลสมใจก็เป็นสุข และถ้ามีผลไม่สมใจก็เป็นทุกข์ ในความหมายเมื่อใช้เป็นคำเฉพาะในอภิธรรม **กรรม** คำนี้ แปลว่า "การเคลื่อน"

อย่างไรก็ตาม เราได้รับการทะนุบำรุงจากท่านนี้ แล้วโดยท่านทายก เหล่านั้นต่าง ก็หวังได้รับกุศล ผลแห่งความดีที่ เขาทั้งหลายได้ กระทำลง และเราก็ได้ตั้งใจอยู่ทุกโอกาสที่จะให้เขาเหล่านั้นได้มีกุศล

แต่....อนิจจาเอ๋ย ! วาสนาอุปาทาน และนิสสัยอุปาทานของเขามันฝังแน่นอยู่ในเรื่องอิทธิปาฏิหาริย์กันอย่างแทบถอนไม่ขึ้น เราพบเขาทีไร ก็พบพร้อมกับสัญญาเดิมของเขาห้อมล้อมอยู่แน่นหนา เมื่อเป็นเช่นนี้ เราจะตอบแทนเขาได้เพียงไรหนอ

๖ มีนาคม ๒๔๘๓
๙
๕ ฯ ๔

มีอุปมาบางเรื่องที่แจ้งใจขึ้นมา อยากจะจดไว้ หากว่าจะมีผู้มาพบเห็น เกลือกจะเป็นคุณประโยชน์แก่เขาบ้าง

คนที่ได้เคยไปสู่สถานีรถไฟใหญ่ ๆ เช่น กรุงเทพฯ เป็นต้น คงจะได้เห็นมีห้องขายตั๋วที่ห้องขายตั๋วนี้ มีเจ้าพนักงานประจำทำงานอยู่เสมอ พอได้เวลาของเขา เขาก็เปิดช่องขายตั๋ว มีคนมุงซื้อตั๋วกันแน่น

ที่สถานีกรุงเทพ ฯ นั้นนับว่าแน่นกว่าที่อื่น ๆ เมื่อครั้งเรายังหนุ่ม ช่องขายตั๋วที่นี่เขาใช้เจ้าพนักงานอย่างมากเพียง ๓ คน ห้องก็เป็นห้องเล็ก ๆ มีช่องขายตั๋ว ๓ ช่อง ช่องหนึ่ง ๆ ซื้อตั๋วไปได้ตลอดทุกสถานี เวลารถไฟจะออกต่างก็แย่งกันซื้อตั๋ว เสียงผู้ซื้อร้องบอกสถานีที่ตนต้องการจะไปอยู่เอ็ดอึง ที่ปากช่องขายตั๋วมีมือกำเงินชูเสนออยู่สลอนพร้อมกับเสียงเอ็ดอึงนี้ ยังมีเสียงเครื่องตีตราตั๋วดังตึง ๆ อยู่เป็นระยะ ๆ

ถ้าเราเป็นคนขายตั๋ว เราจะกลุ้มใจสักเพียงไร เสียงที่อึงคนึงของบรรดาผู้ที่หวังแต่จะให้สำเร็จประโยชน์ของเขา "กรุงเก่าครับ...กรุงเก่าครับ" "บ้านภาชี บ้านภาชี"

"บ้านม้า บ้านม้า" "พระแก้ว พระแก้ว" "มาบพระจันทร์ มาบพระจันทร์" "สตางค์นี่ขอเปลี่ยนครับ" "ผมให้แล้วนี่ครับ" "ของผมยังไม่ได้" "ผมมาก่อน" "บ้านภาชี" และบางทีก็จะได้ยินผรุสวาทอีกด้วย

ขอให้คิดดู มันน่ากลุ้มใจสักเพียงไร

ทีนี้ ขอให้หวนกลับมานึกถึงสภาพความเป็นอยู่ของคนชีวิตที่เป็นไปทุก ๆ ขณะ ก็ไม่ผิดอะไรกับเรื่องที่เราต้องมีภาวะเหมือนคนขายตั๋ว เสียงที่เสนออยู่รอบข้าง รูปที่เสนออยู่รอบข้างจะไม่ฟังก็ต้องได้ยิน จะไม่ดูก็เห็นอยู่นั่นเอง จะอุดหูหรือหลับตาก็คงได้ยินและเห็นอยู่ร่ำไป ทุก ๆ นาทีที่ผ่านไป รูปและเสียงที่เสนอ ยังรสและกลิ่นและสัมผัส มีการนั่งบนฟูกอันอ่อน หรือกระดานที่แข็ง และสกปรกหรือสะอาด นั้นอีก เล่า หลาย ๆ นาทีรวมกันเป็นชั่วโมง หลาย ๆ ชั่วโมงรวมกันเป็นวัน และแล้วจิตก็เหนื่อยอ่อนไปด้วยการที่ต้องตรากตรำอยู่ท่ามกลางความวุ่นวายเหล่านั้น ในที่สุด ก็ทนต่อไปไม่ไหว ถึงแก่สลบสิ้นสมปฤดีไปเป็นพัก ๆ ครั้นพอได้สติกลับฟื้นคืนตัวได้ ก็ถูกทรมานต่อไปใหม่

วันแล้ววันเล่า เราก็ต้องถูกทรมานอยู่อย่างนี้อีก และด้วยความไม่รู้ชัดในเหตุ เราต่างก็พากันบ่นว่า "กลุ้มจริง กลุ้มจริง"

ก็ใครเล่า นอกจากพระอรหันต์ในพระบวรพุทธศาสนาอันอุดมและวิญญูชนผู้ได้ถึง ความสำเร็จ เท่า เทียมกันนั้น จะไม่กลุ้มใจ เราต้องอยู่ ท่าม กลาง ความไม่ อยู่ นิ่ง (อนิจจัง) มันก็ต้องกลุ้ม

มันมีเรื่องที่น่าขันอยู่ก็คือ พวกที่ไม่อยากกลุ้มนั่นเอง ที่ถีบทยานไปพาเอาความไม่อยู่นิ่ง หรือที่เรียกว่า ความกระวนกระวายมาแก้กลุ้มกันเป็นส่วนมาก

โลกหนอ! โลกของอารยชนผู้เจริญ!

๑๘ มีนาคม ๒๔๘๔
๒ ๆ ๕
๕

ได้เริ่มตีความหมายในบทพุทธคุณ ธรรมคุณ สังฆคุณมาหลายวันแล้ว ทำได้ตลอดและปลอดโปรงดีจนถึงบทสังฆคุณมาติดอยู่ตรงบทว่า จตฺตาริ ปุริสยุคานิ อฏฺฐ ปุริสปุคฺคลา แท้จริง ก็ได้เคยพบในตำราต่าง ๆ ที่ท่านทั้งหลายได้แก้ไขไว้เหมือนกัน แต่เมื่อฟัง ๆ แล้วไตร่ตรองดู รู้สึกว่าไม่ปลอดโปร่งใจที่จะเข้าใจอย่างนั้น ที่ท่านแก้ไว้กับคำที่แปลจากบาลีไม่ตรงกัน จตฺตาริ ปุริสยุคานิ ท่านแปลว่า คู่แห่งบุรุษสี่ แต่คำไขท่านไขในทำนองว่า บุรุษผู้มีภูมิธรรม ๔ คู่ คู่ใดคู่หนึ่ง และเมื่อแปลบทที่ว่า อฏฺฐ ปุริสปุคฺคลา ท่านก็ว่า ได้แก่ จตฺตาริ ปุริสยุคานิ นั่นเอง เป็นแต่แยกออกแต่ละขณะจิตของบุรุษพวกนั้น

คำว่า **"คู่แห่งบุรุษ"** น่าจะมีความหมายว่า คู่ของสัตว์ชนิดซึ่งควรจะได้แก่ชาย หญิงและถ้าเป็นเช่นนี้จริง บทที่ว่า จตฺตาริ ปุริสยุคานิ ก็น่าจะมีความหมายว่า **"ชาย–หญิง"** ๔ และเมื่อค้นหาดูตามตำราเท่าที่มีอยู่ เห็นว่าคงจะเป็นพวก ภิกขุ ภิกขุนี อุบาสกอุบาสิกา ผู้เป็นอริยวงศ์นั่นเองส่วนบทว่าอฏฺฐ ปุคฺคลา นั้น น่าจะได้แก่บุคคล ๘ จำพวก คือบุคคลที่อยู่ในชั้นภูมิที่กำลังปฏิบัติเพื่อไปสู่ผล เช่น ผู้ที่ปฏิบัติอยู่ในโสดาบัต-ติมรรค สกิทาคามิมรรค อนาคามิมรรค และอรหัตตมรรค กับบุคคลที่อยู่ในชั้นภูมิโสดา สกิทาคา อนาคา และอรหันต์นั่นเอง.

๑๑ เมษายน ๒๔๘๔ อุปสมบทมาได้ ๕ พรรษา รู้สึกว่าได้รับความรู้ตาม
๑๕ ความจริงมากมาย ได้รู้จักชีวิต รู้จักธรรมชาติธรรมดา รู้จัก
๖๒๕ ทางดำเนินชีวิต ทั้งที่จะไปสู่สบายภูมิและอบายภูมิ พระพุทธเจ้า
พระมหาสมณโคดม พระบรมศาสดา เป็นผู้มีพระคุณแก่เรายิ่งใหญ่เกินกว่าที่จะหาอะไรมาเทียบเทียมได้ ถ้าไม่ได้อาศัยพระธรรมของท่านแล้ว บ้านนี้เราก็คงจะต้องจมน้ำอยู่ไม่มีวันสิ้นสุด เมื่อมารำลึกถึงชีวิตที่ล่วงไปแล้วแต่กาลก่อนโน้นชีวิตในวันหนุ่ม เป็นชีวิตที่ดำเนินไปตามแต่จะเป็นไปแท้ ๆ ทีเดียว จะกิน เดิน นั่ง นอน พูด ฯลฯ ก็ทำไปตาม ๆ คนอื่นเขาทั้งสิ้น ตะกายไปในสายน้ำที่ไหลเชี่ยว จำเพาะเคราะห์ดี มาคว้าได้สายชูชีพที่น้ำขึ้นพอพ้นน้ำ มีอิสสระเสรีที่จะหายใจได้ เห็นได้ ฟังได้ยิน เรามาได้ถึงเพียงนี้ก็เพราะพระมหากรุณาธิคุณของพระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้า เราเห็นอยู่นี้ รู้อยู่อย่างนี้ ไม่ต้องมีใครมาบังคับให้กตัญญูก็เป็นการกตัญญูอยู่ในตัวเอง พระธรรมของพระองค์เป็นเครื่องช่วยให้พ้นทุกข์ได้จริงแท้เหลือเกิน ก่อนนั้นเรามีชีวิตที่ชุ่มอยู่ด้วยความหวังพึ่งผู้อื่นทั้งสิ้น ชีวิตเช่นนั้นมันเป็นชีวิตของทาส ทำไมจะไม่ทุกข์ ไม่เดือดร้อน และความจริงเล่า คนเราเมื่อสิ้นบิดามารดาเสียแล้ว ที่พึ่งปุถุชนอื่นนอกจากบิดามารดาเป็นอันไม่มี ทุก ๆ คนที่ทำกรรม เขาหวังสิ่งตอบแทนของเขาทั้งนั้น ไม่ทางตรงก็ทางอ้อมพระพุทธ-องค์ได้ทรงสอนให้รู้จักธรรมชาติธรรมดาทั้งปวง แล้วแนะให้ดำเนินชีวิตอิสสระ ทำตนให้เป็นที่พึ่งของผู้อื่น ให้ผู้อื่นเขาพึ่งเรา ไม่ใช่เราพึ่งเขา เมื่อเราเป็นเพชร มีศักดิ์ มีสง่าราศีด้วยความรู้ที่จะช่วยผู้อื่นได้มีแสงสว่างที่ส่องให้คนทั้งหลายเห็นความสำคัญที่เขาต้องการเห็นได้ ชีวิตก็จะเป็น อิสสระและเพียงเท่านี้ก็จะได้สุขในขั้นโลกียสุขแล้วคนทั้งหลายทั้งปวงเขาจะถนอมเพชร ของเขาเอง เขาจะรองรับไว้ด้วยเรือนทอง ส่วนเพชรนั้นจะต้องคิดพึ่งคนก็หาไม่ แต่ทั้งนี้ต้องเป็นเพชรแท้ ไม่ใช่เพชรเทียม.

๑๙ เมษายน ๒๔๘๔ ยิ่งทำวิปั่สสนามากเข้าเพียงไร ความเข้าใจในเรื่องต่าง ๆ
๗ ๖ ๕
๘ ที่ตั้งขึ้นก็ยิ่งแน่น และลึกเข้า และความรู้ใหม่ก็ปรากฏ ละเอียด และสุขุมกว่าเดิมยิ่งขึ้น มาถึงกระทั่งบัดนี้ ความห่วงใยหรืออุปาทานในเรื่องทำลายขันธ์แล้วไปเกิดในรูปกายของบิดามารดาคนใหม่ ก็ดับไปอีก รู้ว่ามันเป็นเพราะใจยึดเหนี่ยวแล้วฝันกันไปเท่านั้นเอง เชื่อแน่ใจว่ามีนรกใต้ดิน มีสวรรค์ในอากาศ เมื่อตายแล้วก็ไปนรกไปสวรรค์ดังที่เชื่อไว้นั้น ยมบาลของใครของมัน หน้าตารูปร่างหาเหมือนกันไม่ สถานที่นรก สวรรค์ ก็ไม่เหมือนกันเพราะนรก–สวรรค์ของใครก็ของคนนั้น สุดแต่ใครจะแน่ใจว่านรก–สวรรค์ ของใครรูปร่างจะเป็นอย่างไร

อันที่จริง เรื่องตายแล้วจะเกิดหรือไม่เกิด ไม่น่าจะต้องห่วงใยหรือปักใจเชื่ออย่างใดลงไปเลย มันเป็นเรื่องหนักสมองและเกะกะ ไม่เป็นเรื่องที่น่าจะเอามานึกคิดให้เสียเวลา เพราะนึกคิดไปเพียงไรก็จะหาเหตุผลที่แน่ชัด มาพิสูจน์กันจริงจังไม่ได้ถึงได้ก็ไม่เห็นเป็นประโยชน์ใหญ่หลวงอะไรสำหรับชีวิต

การตาย การเกิด การเป็นอยู่ ในปัจจุบันนี้ต่างหากที่เราน่าจะใส่ใจ น่าจะไตร่ตรองให้เห็นธรรมชาติธรรมดาของการเกิดการเป็นอยู่ การตายในปัจจุบัน คือในระหว่างที่รู้ตัวและจำความได้ตลอดมาจนบัดนี้ ระหว่างเวลาในระยะนี้มันเป็นสายยืดยาว มาเกิดเรื่องต่าง ๆ มาแล้ว หลายร้อย หลายพัน หลายหมื่น หลายแสนเรื่อง เรื่องหนึ่ง ๆ ก็นับได้ว่าเป็นชาติหนึ่งๆ จบเรื่องนั้น เมื่อใดก็จบชาตินั้น แล้วก็สร้างชาติใหม่ต่อไปอีก เกิด เป็นอยู่ ดับไป เกิดเป็นอยู่ดับไปดังนี้เรื่อย ๆ มาโดย ตลอด บางชาติก็มีสายสัมพันธ์เกี่ยวมาแต่ชาติก่อน บางชาติก็ทุกข์มาก บางชาติสุขมาก แต่ว่าทุก ๆ ชาติย่อมมีทั้งทุกข์และสุข นี่เป็นชีวิตในซึ่งมีภูมิที่เป็น ขั้นที่เรียกกันว่าโลกีย์ทุกข์ หรือเรียกว่าอบายภูมิ ๔ ภูมิด้วยกันใครตกอยู่ในภูมิเหล่านี้ภูมิใดภูมิหนึ่งก็จะได้รับความทุกข์มาก ภูมิเหล่านี้ คือ

๑. นิรยะ หรือ นรก ได้แก่ คุก ตะราง เรือนจำ

๒. ติรัจฉานโยนิ หรือกำเนิดเดียรฉาน ได้แก่การอยู่ในตระกูลไพร่

๓. ปิติวิสัย หรือ ภูมิแห่งเปรต ได้แก่การไร้หลักฐานอาชีพ ที่ชอบเที่ยวเร่ร่อนไปมีความเป็นอยู่ด้วยการขอเขากิน

๔. อสุรกาย หรือ พวกอสุระ ได้แก่การเป็นนักเลงเสเพล เกเร มีโรงเหล้า โรงยาฝิ่นและบ้านหรือซ่องของผู้หญิงขายประเวณีเป็นที่อาศัย

และมีภูมิที่เป็นสุข หรือเรียกว่า สวรรค์ ๖ ภูมิด้วยกัน (อันที่จริง "สวรรค์" คำนี้จะเรียกว่า "สบายภูมิ" ก็ไม่ผิด และจะได้เข้าคู่กันกับ "อบายภูมิ" จำง่ายดีด้วย เพราะมีคำว่า "บาย" เป็นคำยืน เอา สะ ใส่เข้าข้างหน้าเป็น สบาย เอา สะ ใส่เข้าข้างหน้า เป็น อบาย, สบายมีความหมายในทางสุข, อบาย มีความหมายตรงกันข้ามกับสบาย ฯลฯ)

ในอบายภูมิ ๖ ภูมินี้ ใครตกอยู่ในภูมิใดภูมิหนึ่งก็จะได้รับความสุขมาก ภูมิเหล่านี้ คือ

๑. **ชั้นจาตุมหาราชิก** ได้แก่ภูมิของข้าราชการตั้งแต่ ชั้นหัวหน้าแผนกขึ้นไป ถ้าไม่ถึงชั้นหัวหน้าแผนกก็ได้ชื่อว่าเป็นบริวาร ได้แก่พวก ยักษ์-กรรมกร, คนธรรพ์-เสมียน พนักงาน, กุมภัณฑ์-? นาค-?

๒. **ชั้นดาวดึงส์** ได้แก่ภูมิของข้าราชการฝ่ายทหารตั้งแต่ชั้นนายทหารสัญญาบัตรขึ้นไป เทวดาในชั้นนี้ต้องเรียนรู้ยุทธวิธี เพราะปรากฏว่ามีสงครามกันทุกปีหรือบ่อยๆ จึงเป็นหน้าที่ของเทวดา ในชั้นนี้ที่ต้องเรียนรู้วิธีรบ

๓. **ชั้นยามะ** ได้แก่ภูมิของบุคคลที่มีอาชีพอิสสระ ตั้งแต่ชั้นที่ตั้งตัวมีหลักฐานเป็นปึกแผ่นแล้วขึ้นไป

๔. **ชั้นดุสิต** ได้แก่ภูมิของพระบรมวงศานุวงศ์ ตั้งแต่ชั้นหม่อมเจ้าขึ้นไป

๕. **ชั้นนิมมานรดี** ได้แก่ภูมิของบุคคลที่เข้าไปสู่งานมโหฬารต่าง ๆ เช่น งานฉลองพระนคร งานฉลองวันชาติ งานฉลองรัฐธรรมนูญ ฯลฯ เป็นต้น บรรดาตึกรามและสรรพสิ่งก่อสร้างที่งดงามเหล่านั้นเป็นของนิมิตรขึ้นภายในเวลาอันรวดเร็วทั้งสิ้น พอหมดงาน แล้วสิ่งนิมิตรเหล่านั้น ก็ อันตรธานหายไป ขณะมีงาน สถานที่ เหล่านั้น ก็วิจิตรโอฬาร อบอวลไปด้วยเสียงดนตรีอันไพเราะกังวานไกลออกไปจนนอกแดนสวรรค์ กลางคืนก็สว่างไสวดุจกลางวัน สวรรค์นั้นก็เต็มไปด้วยสิ่งที่ชื่นชูใจให้ปีติ มีเทพบุตรเทพธิดาที่อรชรอ้อนแอ้นสวยสดงดงาม คนแก่ชราในที่นั้นไม่มีเลย

๖. **ชั้นปรนิมมิตวสวัสดี** ได้แก่ภูมิของบุคคลผู้เป็นพระราชา และมหาจักรพรรดิ์ หรือผู้เป็นยอดแห่งกรรมของหมู่คนที่เป็นอิสสระแต่ละหมู่ซึ่งเป็นหมู่ใหญ่ ๆ

สรุปความลงได้ว่า ในทางโลกีย์ เรามีภูมิของสบาย ๖ ภูมิ เป็นอันครบภูมิต่าง ๆ ที่ชาวโลกได้รับทุกข์รับสุขกันตามที่ตนได้ทำไว้

เมื่อรู้เช่นนี้แล้ว เราก็อาจรู้จัก เปรต อสูร ยักษ์ คนธรรพ์ เทพ ฯลฯ ได้ทุก ๆ คนที่อยู่ในสวรรค์ก็เป็นเทพยดา รุกขเทวา ได้แก่เจ้าพนักงานป่าไม้ ภุมเทวา ได้แก่นายอำเภอ พระอินทร์ ได้แก่เจ้าเมือง พระพรหม ได้แก่สมณะผู้ทรงศีลบริสุทธิ์ พระนารายณ์ ได้แก่ผู้ปกครองแผ่นดิน พระอิศวร ได้แก่พระมหากษัตริย์ ฯลฯ เช่นนี้เอง

ในสายชีวิตอันยาวยืดนี้ เราเกิด เป็นอยู่ ดับไป เกิด เป็น อยู่ ดับไป ไม่รู้กี่ร้อยกี่พันชาติ เป็นทุกข์เป็นสุขก็เพราะเราทำเองทั้งสิ้น เกิดเรื่องหนึ่งก็คือสร้างชาติขึ้นชาติหนึ่ง สร้างไว้ดีแต่ตอนต้นเรื่อยมา คือ **ปุพเพ กตปุญญตา** ผลที่เกิดก็ดี มีผลเป็นสุขมาก สร้างไว้ชั่วก็ได้รับผลเป็นทุกข์มาก ใครอยู่ในชั้นภูมิใด พระพุทธเจ้าก็ได้ทรงชี้แจงข้อวัตต์ปฏิบัติของชั้นภูมินั้นไว้ถ้วนถี่แล้ว เรียกว่า ธรรมของบุคคลในชั้นนั้นมีมนุษยธรรม เทวธรรม ฯลฯ เป็นต้น เทวดาไม่ประพฤติธรรมของเทวดาก็จะต้องจุติ ผู้ใดยังไม่มีมนุษยธรรม ผู้นั้นก็ยังมิได้เป็นมนุษย์

เหล่านี้เองเป็นสายของชีวิตในทางโลกีย์ จะดีหรือชั่วก็เพราะตนทำเอง

ความจริงของเรื่องการอุปสมบทในพระพุทธศาสนานี้ แต่เดิมมาคงจะเป็นไปไม่เหมือนทุกวันนี้ ทุกวันนี้เราจะได้เห็นสัทธิงวิหาริกที่มีพรรษา ๑-๒-๓ อยู่ห่างกับอุปัช-ฌาย์ถึงต่างจังหวัดกันก็มี เมื่อเช่นนี้สัทธิงวิหาริกจะถือนิสัยอุปัชฌาย์ได้อย่างไร ? ฉะนั้นเราจึงได้เห็นว่าสัทธิงวิหาริกในสมัยนี้ มีนิสัยเหมือนอุปัชฌาย์ตนน้อยคนเหลือเกิน แต่เพราะการอุปสมบทในสมัยนี้ เขาทำกันพอเป็นพิธี เพียงเพื่อรักษาแบบแผนของศาสนาให้คงอยู่เท่าที่จะทรงไว้ได้เท่านั้นเอง จึงได้รับผลเพียงสมควรแก่เหตุเท่าที่ทำนั้น

แท้จริง คนแต่ก่อนเมื่อเขาต้องการชีวิตที่ผาสุก เขาก็เที่ยวหาอาจารย์ที่สามารถจะเป็นผู้อบรมเขาให้ไปถึงที่หมายได้ เขาจะต้องเลือกหาอาจารย์ที่สามารถเลี้ยงชีวิตตนเองให้ผาสุกได้ และโดยนัยแห่งการทำชีวิตให้ผาสุกนั้นก็ต้องขึ้นอยู่แก่การมีนิสัยดีเป็นสำคัญ

ถึงแม้หากว่า ผู้เป็นศิษย์จะไม่ทราบว่า ชีวิตที่ผาสุกขึ้นอยู่แก่การที่ตนจะต้องมีนิสัยดี เพราะข้อนี้เป็นการยากที่ผู้อ่อนแก่ความรู้ความคิดจะรู้ถึงได้ ตัวอาจารย์เองก็จะต้องบอกต้องชี้แจงให้ศิษย์ของตนทราบ แล้วหาทางให้ศิษย์ของตนได้รับนิสัยอันดีนั้นติดตัวไป

ดูเหมือนว่า จะเป็นธรรมดาที่บุคคลผู้อ่อนความรู้ในการดำเนินชีวิต จะต้องมีชีวิตที่ไม่ราบรื่น และเมื่อเขามีความอัดอั้นใจ เขาก็ต้องไขว่คว้าหาทางรอดจากความทุกข์ ในเวลานี้เองที่เขาจะต้องหาผู้แนะนำอบรม เขาอาจจะกระเจิดกระเจิงไปในโลก เพื่อหาทางอย่างใดอย่างหนึ่งที่สามารถทำให้เขาพ้นจากความทุกข์ จนกระทั่งได้พบตัวอย่างที่เขาเห็นว่า เขาอาจจะยึดเอาเป็นสรณะของเขาได้ เขาจึงเข้าไปศึกษาเอาความรู้ความประพฤตินั้น

พระบรมศาสดาของเรา ก่อนที่ได้ตรัสรู้อนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ พระองค์ก็ได้ประสบชีวิตที่ไม่ราบรื่น เหตุนั้นจึงได้เสด็จออกบรรพชา ได้พบอาจารย์ที่พระองค์ได้คาดหมายว่า คงจะเป็นผู้แนะนำอบรมให้ได้พบทางดำเนินชีวิตที่ผาสุขได้ พระองค์จึงฝากตัวเข้าไปเป็นศิษย์ ได้ทำอย่างนี้อยู่สองครั้ง หากแต่ความรู้ของอาจารย์ทั้งสองสำนักนั้นยังไม่สูงพยที่จะทำให้ชีวิตถึงซึ่งความผาสุขโดยตลอดได้ พระองค์จึงจำต้องลาออกจากสำนักทั้งสองแห่งนั้น และในที่สุดพระองค์จึงได้พบทางดำเนินชีวิตที่ยอดเยี่ยมที่สุด โดยการค้นหาเอาเอง

พยายามจะเขียนให้ได้ความเรื่องที่ว่า "นิสัยของคนติดต่อกันได้อย่างไร และการบรรพชาอุปสมบทแต่เดิม ๆ มานั้นมีจุดมุ่งหมายอะไร เท่านี้แหละ เขียนวกไปวนมา จนไม่รู้ว่าจะลำดับเรื่องให้ดีได้อย่างไร ทั้งนี้ ก็เพราะจิตใจไม่สมบูรณ์ สมาธิล้มเหลว เนื่องมาแต่อาพาธประการหนึ่งกับงานฟื้นฟูพระศาสนา ที่ได้รับธุระท่านอุบัชฌาย์ที่นี่ว่าจะช่วยท่านหาทาง อีกประการหนึ่ง ยังเรื่องอื่น ๆ เกี่ยวกับการปกครองภายในวัดซึ่งเป็นเรื่องจุกจิกเกี่ยวกับเด็ก ๆ ที่มาอยู่ในความอุปถัมภ์ทั้งหมดนี้ทำให้สมาธิอ่อน ๆ ของเราล้มเหลวลงได้ ตั้งต้นเขียนเรื่องนี้ตั้งแต่วันที่ ๘ มาจนถึงวันที่ ๒๖ จับเขียนแล้วก็วางทิ้ง เพราะเขียนไม่ไป จับเขียนอีก จนกระทั่งเดี๋ยวนี้ก็ยังจะต้องวางทิ้งอีก

สมาธิอ่อน ๆ ที่ไม่พยายามบำรุง ท่านว่าไม่รู้จักยินดีในสิ่งที่มีอยู่ เรียกว่าไม่สันโดษย่อมเป็นโทษได้ เห็นปานฉะนี้.

๓๑ พฤษภาคม ๒๔๘๔
๖
๗ ๆ ๗

ธรรมดาของคนที่เกิดมา ย่อมถือนิสัยบิดามารดามาก่อนใคร ๆ เหตุนั้นในทางพระพุทธศาสนาท่านจึงว่า บิดามารดา เป็นบุรพาจารย์ คือ เป็นอาจารย์คนแรก ได้อยู่กับบิดามารดาสนิทชิดเชื้อเพียงใด ก็ยิ่งได้นิสัยของท่านยิ่งขึ้นเพียงนั้น เป็นธรรมดาของสัตว์ในโลกที่ย่อมต้องมีครูมีอาจารย์พระบรมศาสดาของเรายังได้รับว่า พระองค์ทรงนับเอาธรรม คือ ธรรมชาติธรรมดา เป็นที่นับถือ และนี่ก็เพราะพระองค์ตรัสรู้ได้โดยมีธรรมชาติธรรมดาเป็นเครื่องเทียบเพียงให้ความจริงแท้ทั้งปวงได้ นับได้เท่ากับธรรมทั้งปวงเป็นครู ธรรมชาติธรรมดาทั้งหลายได้อยู่ใกล้ชิดกับพระองค์ในเวลาเรียน เมื่อทารกจริญขึ้นจนรู้เดียงสาแล้ว แต่นั้นมานิสัยของผู้ใหญ่หรือผู้ที่เด่นในหมู่ก็เข้าฝั่งจิตใจเรื่อย ๆ สิ่งใดเด่น สิ่งนั้นย่อมจูงความสนใจ เช่น รอยขาดที่ผ้านุ่งแห่งเดียว ย่อมชักชวนสายตายิ่งกว่าที่เป็นผืนดี ๆ ในผืนเดียวกันนั้น เมื่อตาแลเห็น หูได้ยิน จมูกได้กลิ่น ลิ้นรู้รส กายได้สัมผัส ใจรู้เรื่อง **สิ่งเหล่านี้ก็มักจดเอาสิ่งที่เด่นในหมู่ย้อมจิต ย้อมหนักเข้าก็หนาแน่นหนักเข้า อุปมาได้คล้ายกับเส้นด้ายที่ถูกย้อมสี**

เด็กที่ถึงแม้จะได้อยู่กับบิดามารดา ถ้าหากบิดามารดามิใช่คนเด่นในหมู่ และเด็กนั้นไม่ค่อยได้สนิทชิดกับบิดามารดานัก ก็ไม่อาจที่จะได้นิสสัยบิดามารดา ที่ว่า เด่นนี้หมายถึงความเด่นในความรู้สึกของเด็ก มิใช่เด่นในความรู้สึกของคนอื่น ๆ แต่อย่างไรก็ตาม เด็กนั้นย่อมได้นิสสัยบิดามารดาไว้บ้างแล้ว ไม่มากก็น้อย โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อก่อนที่จะออกจากอกไปไกล ๆ ได้

เมื่อโตขึ้นพอจะไปอยู่ห่างบิดามารดา เพื่อหาความรู้ได้ เด็กก็จะต้องถูกส่งไปหาครู อาจารย์ ในสมัยพุทธกาลนั้น โรงเรียนเหมือนทุกวันนี้คงยังไม่มี ฉะนั้นการส่งเด็กไปโรงเรียนในตอนเช้าแล้วกลับบ้านในตอนเย็น คงจะไม่ยาก เด็กคงจะถูกส่งไปอยู่กับอาจารย์เสียเลยทีเดียว โดยเหตุนี้เด็กจึงไปถือนิสสัย อาจารย์แต่นั้นมา ถ้าอาจารย์มีกิริยาวาจาและการปกครองดี เด็กก็ดีตาม ถ้าอาจารย์ชั่ว เด็กก็ชั่วตาม กิริยาอาการของอาจารย์

ย้อมจิตใจเด็กอยู่ทุก ๆ วัน ถ้าการปกครองดี เด็กได้อยู่ใกล้ชิดอาจารย์อยู่เสมอ ๆ ถ้าจะย้อมติดได้มากเข้า ในที่สุดกิริยาอาการของอาจารย์นั้นก็จะจับจิตจับใจเด็ก **จนเด็กนั้นมีกิริยาอาการเหมือนอาจารย์** และนี่แหละ ที่เรียกว่า **เป็นการให้นิสสัยกัน** ผู้ให้นิสสัยนั้น ท่านเรียกว่า **นิสสยาจารย์**

ท่านผู้เป็นอาจารย์ปกครองควบคุมให้นิสสัยนั้น บางท่านได้ให้ความรู้ทางหนังสือตำรับตำราโดยตนเอง แต่บางท่านก็หาได้สอนด้วยตนเองไม่ ได้ฝากศิษย์ของตนให้ผู้รู้อื่นสอนแทน ผู้เป็น **อาจารย์ที่สองนี้ เป็นแต่เพียงกระทำการบอกสอน** จึงได้นามว่า **กรรมวาจาจารย์**

ท่านผู้เป็นกรรมวาจาจารย์ก็อาจที่จะมอบให้ผู้รู้อื่นอีก เป็นผู้สอนตามแนวการสอนที่ได้วางไว้ อาจารย์ที่สามนี้เป็นแต่เพียง **เล่าสอนตามแนวการสอนของกรรมวาจาจารย์** จึงได้นาม **อนุสาวนาจารย์.**

๖ มิถุนายน ๒๔๘๔
๑๒
๖ ๅ ๗

ในการก่อนโน้น พระภิกษุผู้มีความรู้ความสามารถดี ๆ คงจะมีศิษย์เข้ามาอยู่ในสำนักของท่านมาก ศิษย์เหล่านี้จะได้รับนิสัยและความรู้ไปจากท่าน ศิษย์ส่วนมากอาจจะได้เป็นมนุษย์ขึ้นโดยได้รับความรู้ความเข้าใจจากที่ได้ยินได้ฟังอยู่บ่อย ๆ บางคนอาจมีความรู้จนถึงเป็นผู้เห็นภัยและทุกข์อันมีอยู่ในทางโลกีย์ และเห็นนิพพานเป็นที่รอดจากทุกข์ภัยทั้งหลายได้ จึงขยต่ออาจารย์ตนเพื่อเข้าอุปสมบทในพระพุทธศาสนา ผู้เป็นนิสสยาจารย์นั้นเองเป็นผู้พิจารณาว่า ศิษย์ของตนที่เข้ามาขออุปสมบทจะเป็นผู้สมควรได้รับเพียงการบรรพชาเท่านั้นก่อนหรือ ? หรือสมควรแก่การอุปสมบทเป็นพระภิกษุแล้ว เมื่อการสมควรอย่างใดท่านก็จัดไปตามที่ท่านเห็นชอบ หากว่าท่านเห็นเพียงแต่ควรจะให้บรรพชาเสียระยะหนึ่งก่อน ท่านก็จัดการให้ศิษย์ของท่านได้รับการบรรพชาซึ่งเป็นการกระทำได้โดยท่านเองเพราะผู้ที่ได้รับบรรพชานั้นยังหาได้รับสิทธิพิเศษใดเสมอด้วยภิกษุไม่ ในสมัยนั้นยังนับกัน

เป็นเพียงพลเมืองสามัญคนหนึ่ง หากแต่มีเครื่องหมายเป็นที่รู้กันอยู่ว่า ท่านผู้นั้นกำลังฝึกหัดอบรมตนเพื่อเดินทางเข้าสู่ภาวะแห่งการเป็นภิกษุในพระพุทธศาสนา ยังเป็นเพียงพลเมืองสามัญคนหนึ่งเท่านั้น มิได้รับสิทธิพิเศษอย่างใด นอกเหนือไปจากพลเมืองสามัญ ฉะนั้น การบรรพชาจึงเป็นอันทำได้เป็นการภายใน

แต่ ถ้าท่าน ผู้ เป็น อาจารย์ เห็นสมควรที่จะให้ ศิษย์ ของท่านได้รับการอุปสมบท และเพราะว่าความเป็นภิกษุนั้นผู้เป็นภิกษุเป็นผู้ได้รับสิทธิพิเศษจากฝ่ายอาณาจักร กับมีสิทธิเข้าร่วมสังวาสด้วยสงฆ์หมู่ใหญ่ จึงจำต้องทำกันเป็นการใหญ่ ให้ถูกต้องตามพิธีที่ได้วางไว้โดยความเห็นชอบของคณะสงฆ์ ในการนี้ ท่านผู้เป็นนิสสยาจารย์ หรือที่เรียกว่า **พระอุปัชฌายะ** จะได้นำศิษย์ของท่านไปยังที่ประชุมสงฆ์ ซึ่งท่านได้นัดประชุมขึ้นท่านกรรมวาจาจารย์ และอนุสาวนาจารย์ของผู้ขออุปสมบทก็ควรจะปรากฏตน ณ ที่ประชุมนั้นด้วย เป็นการพร้อม เพรียงสมควรแก่งานพิธีที่นับว่าสำคัญ เมื่อพร้อมกันดี แล้ว และเป็นโอกาสอันดีแล้ว ผู้ใคร่บรรพชาอุปสมบทจึงร้องขอต่อสงฆ์เองว่า ตนใคร่จะบวชในพระพุทธศาสนา เป็นการแสดงให้แน่ชัดต่อหน้าสงฆ์ว่าตนมิได้ถูกบังคับ และขอ เข้าเป็นสมณะด้วยความเต็มใจเอง ต่อจากนี้จะต้องมีการไต่สวนถึงอันตรายิกธรรม คือข้อที่มีบัญญัติไว้ว่า ถ้าเป็นอย่างนั้น หรือไม่เป็นอย่างนั้น ห้ามมิให้สงฆ์รับเข้าเป็นสมาชิก เช่นว่า "ถ้าเป็นผู้ที่มีเรื่องร้ายติดตัวอยู่" หรือ "ยังมิได้เป็นมนุษย์" เป็นต้น จะรับเข้าเป็นสมาชิกไม่ได้ กรรมวาจาจารย์จะเป็นผู้ไต่สวนในความรับผิดชอบของพระอุปัชฌาย์ต่อหน้าที่ประชุมสงฆ์ เมื่อการไต่สวนได้เสร็จสิ้นลงแล้วท่านพระกรรมวาจาจารย์ หรือท่านพระอนุสาวนาจารย์ ก็จะได้สวดประกาศในที่ประชุม คือเสนอญัติ ขอให้สงฆ์รับและอนุมัติให้ผู้ขอบวชเป็นภิกษุในพระพุทธศาสนา ซึ่งมีสัญญากันอยู่ว่า ถ้าได้เสนอขึ้น ๑ ครั้งแล้วทวนถามเพื่อขออนุมัติ ๒ ครั้ง กับสวดประกาศมติของสงฆ์อีก ๑ ครั้ง รวมเป็น ๔ ครั้งเรียกว่า ญัติติจตุตถกัมม์ เสร็จแล้ว และเมื่อไม่มีใครค้านก็เป็นอันถือว่า สงฆ์ได้อนุมัติตามบัญญัติที่เสนอนั้นสมบูรณ์แล้ว ผู้ขอบวชเป็นอันได้เป็นพระภิกษุ

ทั้งนี้ เป็นแต่เพียงสรุปเรื่องลงย่อ ๆ พอเป็นทางค้นคิดหาความจริงเท่านั้น

โทสะ (โกรธ) - ความเครียดของอารมณ์ ๆ เป็นอารมณ์ร้ายที่สุดในบรรดาความรู้สึกทั้งหลายที่เกิดแก่จิตใจ ฯลฯ

โมหะ (หลง) - อารมณ์ที่ตั้งอยู่อย่างไม่สำนึกถึงความถูกและความผิด

นรก - คุก ตะราง เรือนจำ สถานที่ลงโทษคนทำผิดกฎหมายของบ้านเมือง

ดิรัจฉานโยนิ - มีเพียงความนึกเหมือนสัตว์ที่มีท้องลงดิน คือ

๑. มีความสะทกสะท้านหวาดภัยติดอยู่เสมอ ไม่องอาจได้ หรือมีความประหม่าหวั่นเกรงอยู่เสมอ

๒. มีความนึกอยู่แต่จะกินอาหาร มีเรื่องกินอาหารเป็นใหญ่

๓. มีความเกียจคร้าน พออิ่มแล้วก็คิดแต่จะหาความสบายโดยไม่คำนึงถึงอะไรอื่น หรือ เมื่อธรรมชาติธรรมดาไม่บังคับจริง ๆ แล้วเป็นไม่ทำอะไรหมด โดยที่ตนไม่รู้เหตุรู้ผลว่า สิ่งใดเป็นอยางไรโดยแท้จริง ๆ

๔. ดำริแต่จะให้ได้ความสนุก ความอร่อยโดยไม่คำนึงถึงการควรและไม่ควร คนที่มีความนึกรู้อยู่ดังที่เรียกว่า ดิรัจฉานโยนิเช่นนี้ย่อมไม่มีความเจริญมักตกแก่คนในตระกูลไพร่

ปิตติวิสัย – มีวิสัยเป็นเปรต คือ เป็นผู้ไร้หลักฐานมีอาชีพขอส่วนความดีที่คนอื่นเขาทำไว้เพื่อเลี้ยงชีวิต เช่น พวกขอทาน ทั้งที่เป็นยาจก โดยตรงและโดยอ้อม ยาจกเหล่านี้มีทั้งผู้ที่มีความรู้ต่ำและความรู้สูง ฯลฯ

อสูรกาย, อสูร – พวกขี้ขลาด เรื่องนี้ได้กล่าวไว้แล้วในหน้า ๖๙ ของหนังสือนี้ คือได้แก่พวกนักเลงเกเร เสเพล มีอาชีพในการรับจ้างทำร้ายคนปล้นทรัพย์ ฉกชิง วิ่งราว และเป็นผู้ควบคุมหญิงค้าเมถุนธรรม ฯลฯ

พรหม – ผู้มีพรหมวิหาร ๔ คือ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา

นารายน์, วิษณุ – พระเจ้าแผ่นดิน กษัตริย์ จักรพรรดิ์

อิศวร, ศิวะ – มหาอุปราช ผู้ทำการเมืองแทนกษัตริย์ นายกรัฐมนตรี

อินทร์ – ข้าหลวง ผู้ไปทำงานแทนพระอิศวรในภูมิภาคต่าง ๆ

ยม – ผู้พิพากษา

เทพ – ผู้มีวิมานเป็นที่อยู่ เช่น ข้าราชการฝ่ายทหารและพลเรือนชั้นสัญญาบัตรนับตั้งแต่ชั้นหัวหน้าแผนกเป็นต้นไป หรือ ผู้ที่มีอาชีพอิสสระที่มีฐานะดีจนมีวิมานเป็นที่อยู่ของตนแล้ว ผู้ที่ได้รับความนับถือว่า มีหิริ โอตตัปปะ ฯ

วิทยาธร – นักศึกษา ผู้หาวิชา (พิทยาธร-พวกครู)

สัมภเวสี – ผู้ที่กำลังตั้งตัว ผู้เที่ยวหาการงานทำ

คนธรรพ์ – ผู้มีฐานะและหน้าที่การอาชีพในเชิงศิลปกรรม ช่างเขียน ในการใช้ความรู้ความคิด

กุมภัณฑ์ – ผู้มีฐานะและหน้าที่การอาชีพเป็นช่างการฝีมือต่าง ๆ

นาค – ผู้มีฐานะและหน้าที่การอาชีพทางน้ำ ด้วยแรงกายของตน ฯลฯ

ยักษ์ – คนแข็งแรงที่ทำงานหนัก ได้แก่กรรมกร หรือ ชนกรรมาชีพ

๒๓ มิถุนายน ๒๔๘๔
๒ ฯ ๗
๑๔

แม้อริยบุคคลผู้เป็นโสดาบัน จะยังไม่พ้นความอยากสนุกและอยากอร่อยก็ตาม พระโสดาบันนั้น ย่อมไม่อาลัยอาวรณ์ในชีวิตตนเลย พระโสดาบันไม่กลัวความตาย แต่ยังไม่พ้นอาวรณ์เรื่องเวทนา แม้ฉะนั้นพระโสดาบันก็ยังมีใจกล้าแข็งผิดจากสามัญชนมาก มีมโนมยิทธิที่สามารถและทนทานต่อการทรมานได้ดีกว่าทุก ๆ คราวที่เกิดเวทนาไม่ว่าสุขหรือทุกข์ เวทนานั้นจะเป็นกรรมฐานให้ได้รู้ความจริงของชีวิตยิ่งขึ้น ๆ และในเรื่องนี้เองที่ทำให้พระโสดาบันมีแต่วันจะเจริญขึ้นเสมอ พระโสดาบันย่อมรู้จักบุญและบาปโดยแจ่มแจ้ง รู้จักผลของการทำบุญคือทำความดีว่าจะเกิดผลที่ไม่ทำให้เดือดร้อน และรู้จักผลของการทำบาปคือทำความชั่ว ว่าจะเกิดผลที่ทำให้ร้อนใจและกาย แม้ฉะนั้น ในบางคราวพระโสดาบันยังอาจจะทำความชั่วได้บ้าง เพราะความอยากสนุกและอยากอร่อย

ยังไม่สิ้นไป อุปมาเหมือนคนติดหมากและบุหรี่ แม้จะรู้จักโทษของมันได้ดีเพียงไรก็ยังละมันให้เด็ดขาดลงไปไม่ได้ ทั้งนี้ก็เพราะใจยังไม่ถึงขั้นเด็ดขาด จิตใจของพระโสดาบันนั้น เปรียบเหมือนผ้าสกปรกที่กำลังถูกฟอกซักเท่านั้นเอง จะให้สะอาดบริสุทธิ์ทีเดียวยังไม่ได้ แต่ก็เป็นที่แน่ได้ว่า พระโสดาบันย่อมไม่ทำความชั่วอันร้ายกาจจนผิดประเพณีและกฎหมายบ้านเมือง ส่วนความชั่วที่อาจทำขึ้นนั้นก็เป็นแต่เพียงอาจละเลยธรรมเนียมได้บ้างเท่านั้น เช่น โสดาบันที่เป็นผู้ครองเรือน ก็ต้องป้องกันรักษาทรัพย์สมบัติ และในการนี้จำต้องมีการต่อสู้กันบ้างเป็นธรรมดา ซึ่งในบางโอกาสระหว่างการต่อสู้นั้น อาจเป็นเหตุให้รักษาธรรมเนียมปกติอยู่ไม่ได้ ฯลฯ ส่วนพระโสดาบันที่เป็นพระภิกษุ ก็อาจประพฤติผิดพระวินัยได้บ้าง เช่น ผิดในอภิสมาจาร ซึ่งเป็นสิกขาบทนอกพระปาฏิโมกข์นั้น พระโสดาบันย่อมระวังอยู่อย่างกวดขัน จะมีอยู่ก็คือข้อปฏิบัติในหมวดเสขิยะและปาฏิเทส-นียะ ที่อาจละเลยเสียได้บ้างในบางคราว ฯลฯ รวมความลงได้ว่า โสดาบันยังอาจทำความชั่วได้บ้างแต่มิใช่ความชั่วร้าย.

หมู่นี้ได้ยินกล่าวถึงเรื่องวัฒนธรรมกันหนาหูขึ้น คนไทยกำลังใฝ่ใจในเรื่องวัฒนธรรมเป็นการดีเหลือเกิน วันหนึ่งข้างหน้าเขาคงได้รู้จักความหมายของวัฒนธรรมที่แท้จริงได้ ขณะนี้ยังเป็นแต่เพียงรู้จักเงาของวัฒนธรรมกันเท่านั้น ขอให้พยายามค้นคว้ากันจริง ๆ จัง ๆ เถิด วัฒนธรรมจะเป็นเครื่องนำความเบาใจมาสู่ผู้รู้จักวัฒนธรรม

ที่แท้นั้น วัฒนธรรม ก็คือ ความเจริญเป็นลำดับ ๆ ไปนั่นเอง เจริญขึ้นไปก็หนีพ้นไปจากความเป็นเดรัจฉาน ซึ่งเป็นรากฐานของชีวิตจิตใจสัตว์ในโลกนี้

อุปาทินนกสังขาร – รูปกาย หรือ รูปเรื่องที่รวมเป็นก้อนขึ้น มีแรงยึดเหนี่ยวไปสู่จุดศูนย์ไส้

อนุปาทินนกสังขาร – รูปกาย หรือ รูปเรื่อง ที่รวมเป็นก้อนขึ้น เป็นกลุ่มขึ้น แต่ไม่มีแรงดึงไปสู่จุดศูนย์ไส้

ใจของผู้ที่มิใช่พระอรหันต์ในพระพุทธศาสนาเป็นอุปาทินนกสังขาร (มีแรงดึง) ใจของผู้ที่เป็นพระอรหันต์ในพระพุทธศาสนา เป็นอนุปาทินนกสังขาร (ไม่มีแรงดึง) อุปาทินนกสังขารมีความมุ่งหมายในตัวของมันให้คงรูปและให้เจริญ ถ้าไม่สมหวังก็ทุกข์ อนุปาทินนกสังขาร ไม่มีความมุ่งหมายในตัวของมันให้คงรูป และให้เจริญ จึงไม่มีทุกข์ ไม่มีสุข.

อุปจารสมาธิ – สมาธิที่ยังมิใช่นิ่งแท้ เช่น สมาธิเมื่อทำวิปัสสนา ฯลฯ

อัปปนาสมาธิ – สมาธิที่ใจนิ่งแท้ เช่นสมาธิเมื่อจิตเป็น เอกัคคตา

อาสวะ, กิเลส – อาสวะ กับ กิเลส ต่างกันอย่างนี้คือ อุปมาผ้าที่ถูกย้อมสีเป็นตัวอย่างของจิตใจที่ถูกย้อมด้วยความชั่ว สีนั้นได้แก่กิเลส อาการที่ถูกหุ้มอยู่ด้วยสีนั้นได้แก่ อาสวะ

สมมติเทพ – เป็นเทพโดยอำนาจทางใดทางหนึ่งหรือหลายทาง ที่เกิดจากผู้อื่นสร้างให้เป็นเทพขึ้น

อุปปัตติเทพ – เป็นเทพโดยอำนาจตนเองสร้างบารมีมา

วิสุทธิเทพ - เป็นเทพตั้งแต่เริ่มเป็นจนชีวิตดับ ไม่มีทางเปลี่ยนไปได้ เช่น เป็นผู้ทรงไว้ซึ่งเทวธรรม (หิริ โอตตัปปะ)

มงคล - การกระทำ อันถือกันว่า เมื่อกระทำลงย่อมมีผลดี สิ่งอันถือกันว่า เมื่อมีไว้ ย่อมนำความดีมาสู่ ฯลฯ

อริยสัจจ - ความจริงที่เที่ยงแท้ วิชชาที่มีทิฏฐิ (ทฤษฎี) อันถูกต้อง วิชชาอันพิสูจน์ให้เห็นความจริงได้เสมอ มีทฤษฎี มีกฎ

พระไตรปิฎก - ตะกร้า ๓ ใบ อันประเสริฐ หมายถึงตะกร้า (ตู้) ใส่คัมภีร์พระสูตร พระวินัย และพระปรมัตถ์ (ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา ๑ กฎหมาย ๑, วิชาชั้นยอด ๑)

๑๒ กรกฎาคม ๒๔๘๔
๗ ๆ ๘
๔

บัดนี้เป็นพรรษาที่ ๖ นับแต่เราได้อุปสมบทมาในพระพุทธศาสนา ได้เคยมีผู้สนใจไต่ถามหลายครั้งหลายหนนักว่า ทำไมจึงบวชอยู่ได้นานนัก พวกเทวดาที่ชอบพอกันมักถามปัญหานี้ ท่านเหล่านั้นบางองค์ได้กล่าวว่า "ข้าพเจ้าเข้าใจมาว่า ภิกษุสมัยนี้เกือบร้อยเปอร์เซ็นต์ ทนบวชอยู่ได้เพราะยังไม่มีทางเหมาะที่จะออกไปทำมาหากิน และต่างก็มองหาช่องทางคอยท่าทีที่จะออกไปทำมาหากินทางฆราวาสกันทั้งนั้น เหมาะท่าเมื่อใดเป็นออกเมื่อนั้น"

คำกล่าวเช่นนี้ ทำให้เรารู้ใจท่านผู้กล่าวได้ว่า ท่านนับถือพระภิกษุทุกวันนี้เท่ากับคนเหลือเดน และพร้อมกับความรู้สึกในใจอย่างนี้ ท่านเหล่านั้นช่างกราบไหว้พวกเหลือเดนได้อย่างงดงามเหลือเกิน

เออ นี่เรากำลังนึกขันอยู่หรือไง ?

และที่แท้ พระภิกษุโดยมากในสมัยนี้ก็เป็นอย่างว่านั้นจริง ๆ แทบทุกคนกำลังบ้าความอร่อย ถ้าความอร่อยมันดันถึงขีดระเบิดเมื่อใด ก็ระเบิดกันเมื่อนั้น

ความอร่อยประกอบเป็นรูปขึ้นจากความยากความลำบาก เพราะฉะนั้น ความยากความลำบากจึงมีอยู่เกลื่อนกล่น ในเมื่อความอร่อยมีอยู่ประปรายทั่วไป มันเป็นเหมือนดอกไม้ที่ดาระดาษอยู่ท่ามกลางต้นและใบของมัน

ถ้าปุถุชนทั้งหลายกระทำให้ดอกไม้เกิดขึ้นโดยไม่ให้มีต้นและใบ เกิดก่อนสำเร็จได้ละก็ เขาก็อาจจะหาความอร่อยที่ปราศจากความลำบากได้ แต่ทุกวันนี้วิทยาศาสตร์ฝ่ายวัตถุเจริญขึ้นมาก เขาอาจประดิษฐ์ให้เป็นดอกไม้ขึ้นมาโดยการประดิษฐ์ก็ได้ แต่ท่านเอ๋ย! นั่นมันเป็นเพียงดอกไม้ปลอมดอกนะท่าน

บัดนี้ ขอให้เรากลับไปพิจารณาถึงต้นเรื่องกันใหม่ อะไรเป็นเหตุให้คนคงอยู่ในความเป็นภิกษุตามวินัยของพระพุทธศาสนาไม่ได้ ตอบว่า "ความอยากอร่อยมันถึงขีดระเบิด" (ซึ่งเป็นคำตอบที่วิญญูชนทุกคนจะต้องตอบอย่างนี้ ถ้านอกจากนี้ไป นับว่าเป็นคำแก้ตัวทั้งสิ้น)

ถาม พระธรรมพระวินัยของพระพุทธศาสนานั้นบังคับบีบคั้นมิให้คนได้อร่อยหรือ ?

ตอบ มิใช่เช่นนั้น

ถาม ถ้ากระนั้นทำไมผู้อยากอร่อยมากเข้าจึงคงอยู่ในความเป็นภิกษุไม่ได้ ?

ตอบ เพราะเขาไม่รู้จักความอร่อยยิ่งที่มีอยู่ในเมื่อปฏิบัติตามพระธรรมที่แท้

ถาม อุดมคติของพระพุทธศาสนา คือการถึงซึ่งความอร่อยยิ่งหรือ ?

ตอบ มิใช่เช่นนั้น

ถาม ถ้ากระนั้น **ความอร่อยยิ่ง** ที่มีอยู่ในพระธรรมนั้น เราถึงได้ในตอนไหน ?

ตอบ เราจะถึงความยิ่งนั้นได้ในตอน เดินทาง ไปสู่อุดมคติ

ถาม ทำไมคนบางคนจึงบวชอยู่ได้นาน ๆ

ตอบ บางคนบวชอยู่เพราะจำเป็นจะต้องอยู่ บางคนบวชอยู่เพราะติดการบวชเท่าที่เป็นอยู่นั้นเหมือนติดยาฝิ่น แต่บางคนบวชอยู่เพราะติดความอร่อยในการเดินทางไปสู่อุดมคติของพระศาสนา ส่วนคนอีกจำพวกหนึ่งนั้นท่านบวชอยู่เพราะท่านสิ้นกรรมแล้ว ท่านมิใช่เพียงอริยบุคคลที่สูงในทางโลกีย์ซึ่งยังมีพรหมวิหาร แต่ท่านนั้นเป็นธรรมชาติที่ดีแท้ ท่านเป็นก้อนธรรมชาติที่มีแต่คุณประโยชน์ ต่อสรรพสัตว์ทั้งปวง เฉพาะท่านเองท่านอยู่จบพรหมจรรย์ มีพรหมจรรย์อันสิ้นแล้ว ในความรู้สึกนึกคิดของท่าน เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา ฯลฯ

อนิจจา คนทั้งหลายจะเข้าใจเรื่องนี้ได้เพียงไรหนอ !

ดูแบบงานน้ำก่ำ สกลนคร

ในภาพนี้คือ คุณรังสี สิริรังษี – คุณ จรูญ แสงงำพาล
บนคันอ่างเก็บน้ำ กษัตริย์สุนทร บรบือ มหาสารคาม ทั้งสองท่าน ต่างสิ้นชีวิตแล้ว

กฎ ๑. ผู้มีเมตตาจะมีใจสนับสนุนผู้ต่อสู้ฝ่ายที่เป็นรอง ซึ่งถ้าฝ่ายได้เปรียบ มิใช่ฝ่ายตน

๒. ผู้ที่เคยได้รับความทุกข์ทางใจมาแล้วในอดีตมากเพียงใด ย่อมมีเมตตามากเพียงนั้น (ทุกข์ทางใจในที่นี้หมายเอาโสกะปริเทวะทุกขโทมนัสสุปายาส)

๓. ความต้องการสนุกอร่อยเป็นความรู้สึกเฉพาะตน และเป็นปฏิภาคกับความประณีตของใจ

คำว่า "**ยุตติธรรม**" นี้ คงหมายเอาความของการเป็นดุลยภาพแก่กันในระหว่างของสองสิ่ง แต่ทั้งนี้ต้องเป็นสิ่งที่ตรงกันข้าม เช่น โจทย์–จำเลย, ดำ–ขาว, สุข–ทุกข์ ทั้งสองฝ่ายย่อมมีน้ำหนักเท่ากัน หรือถ้าคิดถึงค่า ก็ต้องให้มีค่าเท่ากัน จึงจะเรียกกันว่า ยุตติธรรม เที่ยงตรง ฯลฯ

ถ้าเราถือความหมายของคำว่ายุตติธรรมเหมือนดังว่ามานั้น จริงละก็เราอาจเข้าใจกันได้บ้างว่า คนเราไม่ชอบความยุตติธรรมเสมอไป เพราะคนทั้งปวงย่อมไม่ชอบให้มีความทุกข์เกิดแก่ตน ทั้ง ๆ ที่ชอบให้มีความสุขเกิดแก่ตนเป็นอย่างที่สุด.

๑๘ กรกฎาคม ๒๔๘๔
๖ ๆ ๘
๑๐

การอยู่ของเรา ทำให้คน ภายนอก เห็นดุจดัง ว่าอยู่เปล่า อยู่โดยมิต้องทำอะไร ดูเป็นที่น่าอิจฉา แต่ที่แท้นั้นเราต้องทำงานหนักแทบทุกวัน เว้นไว้แต่เมื่ออาพาธ เราไม่เชื่อเลยว่า คนที่ยังไม่ถึงที่สุดจะมีใครที่ไม่ต้องทำอะไร ทุกคนที่มิใช่พระ-อรหันต์ ต้องทำงานกันทั้งนั้น ต่างกันแต่ว่า บางคนทำมากด้วยกำลังกาย บางคนทำมากด้วยกำลังวาจา บางคนทำมากด้วยกำลังใจ คนที่ทำงานนั้นเขาต่างก็ยังมีหวังในผลที่จะได้รับกันอยู่ทุกคน ความหวังที่จะได้ให้ผลเป็นเหตุให้คนทำงาน ผลที่เกิดขึ้นนั้นชอบใจก็เกิดสุข ไม่ชอบใจก็ทุกข์ การงานนั้น ในบาลีท่านจำแนกไว้ ๓ หมวด ๆ ละ ๔ คือ

หมวดที่ ๑

ให้ผลตามคราว (เมื่อใด)

๑. *ทิฏฐธรรมเวทนียกรรม* — การงานที่ให้ผลเมื่อทำอยู่นั้นทันที เช่น เมื่อตัดออก ผลคือขาด

๒. *อุปัชชเวทนียกรรม* — การงานที่ให้ผลเมื่อทำแล้ว เช่น เมื่อเรือนสร้างแล้ว ผลคือการอยู่

๓. *อปราปรเวทนียกรรม* — การงานที่ให้ผลใน เมื่อมีโอกาส เช่น การทำไว้ใช้ในคราวจำเป็น

๔. *อโหสิกรรม* — การงานที่ให้ผลเมื่อทำลายขันธ์ ๕ แล้ว (คือเมื่อตายแล้ว)

หมวดที่ ๒

ให้ผลตามกิจ (อะไร)

๕. *ชนกกรรม* — การงานที่ผลเป็นเรื่องใหม่ขึ้นเรื่องหนึ่ง

๖. *อุปัตถัมภกกรรม* — การงานที่ให้ผลสนับสนุนเรื่อง ที่เกิดแล้วก่อน ซึ่งกำลังเป็นอยู่

๗. *อุปปีฬกกรรม* — การงานที่ให้ ผล พลิก เรื่องที่ เป็น อยู่ แล้ว ให้ เกิด ผลเป็นอย่างอื่น

๘. *อุปฆาตกกรรม* — การงานที่ให้ผล ทำลายเรื่องที่เป็นอยู่แล้วให้พินาศ

หมวดที่ ๓

ให้ผลตามลำดับ (เพียงใด)

๙. *ครุกรรม* — การงานที่ให้ผล จากการกระทำด้วยความพากเพียร

๑๐. *พหุลกรรม* — การงานที่ให้ผล จากการกระทำด้วยความคุ้นเคยกับงาน

๑๑. *อาสันนกรรม* — การงานที่ให้ผล จากการกระทำด้วยเวลากระทันหัน

๑๒. *กตัตตากรรม* — การ งาน ที่ ให้ ผล จาก การ กระทำ อย่าง แค่นทำ เพราะไม่ยินดีทำ

เท่าที่ได้เขียนมาแล้วข้างบนนี้ มิใช่ผลจากการงานที่เราต้องทำอย่างหนักดอก หรือ? เราทำได้เพียงนี้ทั้ง ๆ ที่เรามิได้มีความรู้ชำนาญในภาษาบาลี บางทีก็อาจจะมีคนรู้บาลีค้านเอาบ้างแต่อย่างไรก็ตาม เรามิได้ทำไว้ให้คนค้าน เราทำไว้ให้คนสนใจค้นหาความจริงเรื่องพระพุทธศาสนาอ่าน ด้วยหวังว่า บางทีจะเป็นประโยชน์แก่เขาเหล่านั้นบ้าง การไขความหมายของเรา ไม่ตรงกับที่ท่านสมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส ได้ทรงไว้หลายแห่งหลายตอนด้วยกัน แต่ทั้งนี้มิใช่ว่าเรามิได้สำนึกในพระกรุณาของพระองค์ท่านที่ได้ทรงแปลพระธรรมจากภาษาบาลีมาเป็นภาษาที่เราเข้าใจได้ เราไม่เลวถึงเพียงนั้น การกระทำของเรานี้ ว่าที่แท้ก็ได้กระทำไปตรงตามความมุ่งหวังของ สมเด็จพระ-มหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรสนั่นเอง เพราะพระองค์ท่านได้ทรงเขียนกระตุ้นเตือนให้สนใจค้นคว้าหาความจริงของพุทธศาสนาไว้หลายแห่งหลายตอน และบัดนี้ เราก็ได้กระทำตามพระประสงค์นั้นแล้ว

การไขความหมายนี้ เรามิใช่ผู้ชำนาญในอักษรศาสตร์ จึงไม่สามารถที่จะแยกอักษรออกแสดงความหมาย ได้อาศัยแก่กำลังสมาธิวิปัสสนาเป็นพื้น ประกอบกับได้อาศัยภาษาไทยที่สมเด็จพระมหาสมณเจ้าทรงนิพนธ์ไว้ จึงเขียนไว้ดังปรากฏมาแต่ต้นนั้น

เราทำงานหนัก แต่งานอย่างนี้เรามีฉันทะ จึงไม่เบื่อที่จะทำ อุปมาดังผู้เล่นกีฬาต่าง ๆ เช่น นักฟุตบอลล์ เล่นฟุตบอลล์ นักเลงไพ่เล่นไพ่ นักเลงตะกร้อเล่นตะกร้อ ฯลฯ เป็นต้น เขาเหล่านั้นไม่เบื่อในงานของเขา เพราะเขามีฉันทะในงานของเขาฉันใด ก็ฉันนั้น เราไม่เบื่องานของเรา เพราะเรามีฉันทะในงานนี้

งานค้นหาความจริงของพระพุทธศาสนาในสมัยนี้ดีจริง ๆ สนุกด้วย เป็นประ-โยชน์แก่ตนด้วย และอาจจะเป็นประโยชน์แก่ผู้อื่นอีกด้วย เราว่า เราชอบกว่าเล่นกีฬาอื่นๆ

๑๙ กรกฎาคม ๒๔๘๔ นายลมุล สุจริต ศิษย์ของเราผู้พายเรือไปทำการบิณฑ
๗ ๆ ๘ บาตรแทน ได้ทำเรือล่มลงที่หมู่บ้านแถบวัดโพธิ์ไทร เมื่อเขาได้
๑๑ ถูกถามว่า "อะไรเป็นเหตุให้เรือล่ม ?" เขาตอบว่า "เพราะใบพายไปติดในกอหนาม" เราถามซ้ำอีกว่า "เพราะใบพายไปติดหนาม หรือ เรือจึงล่ม ?" เขาก็คงยืนยันว่าเป็นเช่นนั้น อนิจจาเอ๋ย ศิษย์ของเราผู้ซึ่งได้อยู่มาด้วยกันเป็นเวลานาน ภูมิความรู้หรือก็ถึงชั้นมัธยมปีที่ ๖ แล้ว จะมีความคิดนึกแยบคายกว่านี้สักหน่อยก็ไม่ได้

มันก็เป็นธรรมดาอยู่อย่างนี้เอง จึงมีลูกแถวมากกว่านายพล !

เรื่องนี้ ทำให้จิตใจหวลไประลึกถึงคุณสมบัติของพระธรรมในข้อที่ว่า "ปจฺจตฺตํ เวทิตพฺโพ วิญฺญูหิ" เป็นเรื่องแน่เหลือเกินที่พระธรรมสามารถ ทำคนให้รู้จักตนเองได้ เพราะผู้ถึงความรู้ในพระธรรมแล้ว ย่อมเห็นโทษของตนเมื่อเกิดเหตุการณ์ร้ายมาถึงตน และการรู้โทษที่ตนทำนั่นแหละ เป็นบันไดขั้นแรกที่ก้าวขึ้นสู่ความรู้จักตนเอง

เด็กโดยมากที่ไม่ยอมสารภาพโทษที่ตนทำผิด มิใช่เพราะความดื้อรั้น แต่เป็นเพราะเขามิได้สำนึกว่ามันเป็นโทษที่เขาทำ เขามักใส่ความให้แก่สิ่งอันนอกไปจากตัวเขาเองเสมอ ทั้งนี้ก็เพราะเขาถูกอบรมกันอยู่อย่างนี้ทั่วๆ ไป เด็กๆ ที่ฟุ้งเฟ้อเห่อเหิมมาก มักจะเป็นผู้ได้ถูกอบรมมาจากสถานที่มีการมจัด ในทางเอาชนะโดยมิได้คำนึงถึงการควรและไม่ควร และในทำนองเดียวกันนี้ การโต้เถียง (ซึ่งเรียกกันว่าสนทนาธรรม) โดยยกหัวข้อพระธรรมขึ้นมาแก้กัน ดังที่เป็นอยู่โดยส่วนมากทุกวันนี้ จึงคลอดเอาคนชนิดฟุ้งเฟ้อเห่อเหิมออกมายืดคออยู่ในโลก

หลับตาสร้างภาพของบุคคลจำพวกนี้แล้ว จะเห็นเหมือนกับห่านที่ยืดคอตะเบ็งเสียงไปบนแผ่นดิน เขาต้องการให้ศีรษะของเขาสูงเด่นเหมือนคนทั้งปวงในกลุ่มนั้นเสมอ ทุก ๆ คราวที่เขากล่าวว่า "**ไม่ใช่ความผิดของฉันเลย...ไม่ใช่ความผิดของฉันเลย ฉันไม่น่าจะได้รับภัยอันตรายถึงเพียงนี้.....**" มันเหมือนกับห่านที่ยืดคอร้อง "ฮาน ฮาน ฮาน" ดูเหมือนว่า มันต้องการจะให้ดังที่สุดโดยมิได้คำนึงถึงอะไรอื่น

บุคคลจำพวกนี้มิได้นึกคิดหาเหตุผลอื่นอีก ในเมื่อเข้ารอบโต้กันแล้วเขาจะคงยืนยันเอาชนะท่าเดียวเท่านั้น ใครจะมีเหตุผลอย่างใดมาชี้แจงก็ตาม เหตุผลเหล่านั้นไม่อาจจะทำให้เขาเข้าใจได้ เพราะเขาไม่ยอมได้ยิน เขาจะฟังเหมือนกันในเมื่อเข้าที่บังคับ แต่ก็คงจะไม่ได้ยินอยู่นั่นเอง สมองของเขากลุ้มรุมอยู่ด้วยการมที่เตรียมไว้เพื่อ ชนะอย่างเดียว

อนิจจา เขาจะคิดดูสักหน่อยประไร ว่าหลังจากการที่เขาได้ชัยชนะเพราะคนอื่นเขาเบื่อหน่ายที่จะโต้เต็มทีแล้วนั้น เขาได้รับผลดีอะไรบ้าง เขาอาจจะมองเห็นบ้างหรือไม่ว่า คนอื่น ๆ ที่ล้อมรอบสังเวียนดูอยู่นั้น กำลังยิ้มและหัวเราะอะไรกัน

แน่ละซี ใครจะอดหัวเราะได้ เมื่อได้เห็นคนที่มีคอยาวผิดปกติกำลังส่ายตาร้องตะโกนว่า "ฮาน . . . ฮาน . . . ฮาน . . . ฮาน . . ."

ความไม่กลัวตายที่แท้ พระโสดาบันย่อมรู้ชัดว่า การตาย (ชนิดขันธ์ ๕ ดับ) นั้น ไม่มีอะไรที่ควรกลัว ไม่ประกอบด้วย สุข ทุกข์ อุเบกขา ไม่มีเรื่องลำบากยากเข็ญในนั้นเลย ฯลฯ

๒๙ กรกฎาคม ๒๔๘๔
๖
๓ ๆ ๙

เมื่อได้กล่าวถึงเทวดาว่า **เทพ** คือ อะไรมาแล้ว จึงเห็นควรที่จะกล่าวให้เห็นเทพชัดเจนยิ่งขึ้นอีกสักเล็กน้อย ที่ว่า **เทพ** ได้แก่ ข้าราชการชั้นหัวหน้าแผนกนั้น เราอาจกล่าวได้ว่า รุกขเทวดา ได้แก่ เจ้าพนักงานป่าไม้ ภุมมเทวา ได้แก่นายอำเภอ ฯลฯ เป็นต้น ตามหนังสือเรื่องโบราณมักกล่าวว่า ต้นไม้ใหญ่ย่อมมีเทวดา เรื่องนี้ ทำให้เราเห็นได้ว่า ในสมัยก่อน ๆ รัฐก็มีการสงวนไม้ใหญ่อยู่เหมือนกัน แต่ถ้าหากได้มีการขออนุญาตและมีค่าธรรมเนียม คือได้ทำการบวงสรวงแล้ว ก็เป็นอันตัดได้ มิฉะนั้นจะถูกเทวดาลงโทษ การทำ

เทวตาพลี ก็คือ การพลีแก่ท่านผู้ทรงอำนาจเหล่านั้น เพื่อความร่มเย็นเป็นสุขของผู้ทำพลีกรรมนั้นเอง ท่านผู้เป็นเทพเหล่านี้ ถ้าทรงธรรมของเทพไว้ได้ก็คงได้เป็นเทพต่อไป มิฉะนั้น ก็ต้องจุติ คือหลุดพ้นจากความเป็นเทพ ผู้ใดสร้างบารมีพอ ก็เป็นเทพได้ ชนิดของเทพ ๓ ดังได้กล่าวแล้วข้างต้น ฯลฯ

ความมี และความไม่มีสิ่ง เป็นเรื่องที่ทำความคิดให้จบไม่ลงสักที ดูเหมือนว่ามันเป็นวิชาที่ไม่มีโอกาสจะรู้ได้เลย เราได้จมอยู่ในความค้นคิดเรื่องนี้**มานานหนักหนา** จนออกจะเบื่อหน่ายเสียแล้ว ชั้นเดิมเกิดแต่วิปัสสนา "**กาย**" เราแจ้งใจในกายตนเฉพาะแต่ว่า มันประกอบขึ้นโดยการรวบรวมของปรมาณู หรือถ้าจะว่าโดยส่วนเล็กที่สุดตามความรู้สมัยนี้ ก็ว่าเป็นการอยู่ร่วมของ อีเล็คทรอน กับ โปรทอน นั่นเอง และสรรพสิ่งในโลกก็เป็นเช่นนั้น

ไข่ + น้ำตาล + น้ำ แล้วแปรรูปลักษณะโดยความร้อนให้เป็น ไข่หวาน ทองหยิบ ฝอยทอง ฯลฯ และเปลี่ยนสี เปลี่ยนรสไปต่าง ๆ ตามส่วนสัดต่าง ๆ ได้ฉันใด กายเราอันประกอบขึ้นจากอีเล็คทรอน กับ โปรทอน ก็มีชิ้นเล็กชิ้นน้อย (อุปทายรูป) พึ่งพิงกันดูดกันไว้เป็นก้อนใหญ่ (มหาภูตรูป) โดยมีลักษณะ สี สัณฐานต่าง ๆ เช่น เส้นเอ็น เนื้อ กระดูก ฯลฯ (ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง) เป็นผลของการผสม ฉันนั้น นั่นคือ (อีเล็กทรอน + โปรทอน ผสมกัน โดยส่วนและความร้อน (อุณหภูมิ) อย่างหนึ่งเป็นปรมาณูชนิดหนึ่ง โดยปรมาณูชนิดนั้นก่อรูปขึ้น ก็เป็นอุปทายรูปชนิด เอ็น หรือถ้ามีส่วนต่างจากนั้นก็เป็นชนิดกระดูก เป็นเนื้อ ฯลฯ ดังนี้ และนี่เป็นเรื่องของการเชื่อตามเสียงนักวิทยาศาสตร์ ฝ่ายกายที่เขาได้เสียน้ำแรงค้นคว้ามานักหนา เท่านั้น

ความคิดได้แล่นต่อไปอีกว่า เมื่อสรรพสิ่งทั้งปวงเกิดจาก อีเล็กทรอน + โปรทอน นั่นคือบรรดา พระอาทิตย์ ดาว พระจันทร์ ตลอดจนมด ปลวก และเชื้อโรคทั้งหลาย คือ อีเล็กทรอน + โปรทอน ในเวหาเรานี้ มีพระอาทิตย์และบริวารของมันไม่รู้เท่าไร ๆ และสิ่งมหึมาเหล่านี้ คือ อีเล็คทรอน + โปรทอน ก้อนกะจิริด.

ที่นี้ มาถึงปัญหาว่า "ก้อนกะจิริดนี้ล่ะ เกิดจากอะไร ?"

"จะเป็นไปได้หรือว่า ความมีสิ่ง เกิดจาก ความไม่มีสิ่ง ?" "เครื่องหมาย + เกิดจากเครื่องหมาย – หรือ ?" "โปรทอน เกิดจาก อีเล็กทรอน หรือ ?"

ถ้า อีเล็กทรอน คือ "ความไม่มีสิ่ง"....เออ ! นักปราชญ์ทั้งหลายจะติเตียนเอา เว้นไว้แต่พระอรหันต์ เท่านั้นที่ท่านจะไม่ว่าอะไรเรา

อนิจจา ใครจะรู้จักอนัตตาได้ง่าย ๆ พระธรรมของพระบรมศาสดาของเราลึกซึ้งยิ่งนัก คนทุกวันนี้จะให้เข้าใจว่า ตนเป็นเพียงเชื้อโรคในตัวยักษ์ก็ยากเสียแล้ว

พวกเราหนอเพียงแต่รู้จัก บวก ลบ คูณ หาร และอย่างดีก็เพียงเศษส่วนสามัญเท่านั้นเองที่ไหนจะรู้ได้ถึงเรื่องติดลบ ใครจะเข้าใจได้ว่า ความไม่มีสิ่ง คือสิ่งหนึ่ง ๆ และวิชาที่สำคัญนั้น คือ ลบหลาย ๆ ลบมันก็คืออะไรอย่างใดอย่างหนึ่ง นั่นเอง ถ้ามันไม่มีอยู่เฉย ๆ มันก็คงความไม่มีของมัน แต่ถ้าคราวใดความไม่มีมันเคลื่อนหรือไหวตัวบัดนั้นเองมันจะกลายรูปเป็นความมีขึ้นมาทันที และนี่เป็นวิชาอย่างหนึ่งในวงเรื่องของจิต

ยุคนี้ เรากำลังอยู่ในสมัยเลขคณิต และในยุคข้างหน้าก็จะถึงยุคพีชคณิต ซึ่งในเวลานั้นแหละที่เราอาจเข้าใจความหมายของ อนัตตาชัดเจนกว่าบัดนี้.

หิริ — ความละอายแก่ใจในเมื่อจะประพฤติผิดศีล (ขนบ, ธรรมเนียม, ประเพณี)

โอตตัปปะ — ความเกรงใจ โอตตัปปะ เป็นเครื่องผูกพันมิตรภาพอย่างดียิ่ง

บุญคุณ — ค่าแห่งประโยชน์ที่บุคคลเอื้อเฟื้อแก่กันซึ่งเกินอยู่ ๆ

มูลค่าของการเอื้อเฟื้อ จะคำนวณได้ดังนี้ ค่าแห่งความลำบากของผู้เอื้อเฟื้อในการประกอบขึ้นซึ่งสิ่งอันได้เอื้อเฟื้อไป + ค่าแห่งความเสียสละของผู้เอื้อเฟื้อ + ประโยชน์อันผู้รับความเอื้อเฟื้อพึงได้จากสิ่งเอื้อเฟื้อมานั้น

ศึกษา — การกระทำเพื่อให้เกิดความรู้, เรียน

(สิกขา) — การเรียนแบ่งออกเป็น ๓ ประเภท คือ

๑. เรียนเพราะถูกบังคับโดยเหตุการณ์

๒. เรียนเพราะถูกบังคับโดยตนและผู้อื่น

๓. เรียนเพราะอยากรู้

การเรียนอย่างที่ ๓ ได้ผลดีกว่าประเภทที่ ๑ และที่ ๒

การรู้ก็เป็นผลจากการเรียน ซึ่งได้มีหลักจัดวางไว้ ๓

สิกขา ๓ — ๑. อธิสีลสิกขา — เรียนให้รู้จักศีลจนรู้ความมุ่งหมายอย่างแตกฉานแล้ว รักษาขนบธรรมเนียมประเพณีของการเรียนให้มาก

๒. อธิจิตตสิกขา – เรียนให้รู้ในการทำสมาธิจนรู้อย่างแตกฉานแล้ว เอาใจใส่ในการปฏิบัติให้มาก

๓. อธิปัญญาสิกขา — ค้นคว้าเพื่อความแจ่มแจ้งในเรื่องที่เรียนให้มากจนรู้ชัดตามความเป็นจริง

บุคคลผู้แสวงหาความรู้ก็อาจจะรู้ได้หากได้ประพฤติตามหลักสิก-ขา ๓ นั้น

บุคคลที่เรียนแล้วไม่รู้นั้น คือเป็นผู้ขาดการประพฤติตามหลักนี้อย่างใดอย่างหนึ่ง

อุปโภค,-บริโภค — โดยความหมายของคำทั้งสองนี้ ในทางภาษาที่ใช้อยู่ในพระพุทธศาสนา หมายความต่างกันกับความหมายที่เข้าใจกันทั่ว ๆ ไปในภาษาไทย ในทางพระพุทธศาสนานั้น คำว่า อุปโภค ท่านหมายถึงของที่ใช้สรอย ไม่เสมอไป หรือที่เรียกได้ว่า สิ่งที่ไม่จำต้องใช้เป็นนิตย์ แต่ของ บริโภคนั้นท่านหมายถึงสิ่งที่จำต้องใช้เป็นนิตย์ (นิตย์ในที่นี้

หมายถึงเป็นประจำตามระยะเวลาด้วย) เช่น การบริโภคอาหาร ซึ่งต้องทำห่างกันเป็นระยะ แต่ต้องทำอยู่เสมอ ก็เรียกทำอยู่เป็นนิตย์ การบริโภคจีวร ซึ่งต้องห่มอยู่ตลอดเวลา ก็เรียกว่า ทำอยู่เป็นนิตย์เหมือนกัน ส่วนของอุปโภคนั้นมีตัวอย่างเช่น ยารักษาโรค ที่ต้องใช้เมื่อป่วยเจ็บ ตำราต่าง ๆ ที่ต้องใช้เมื่อต้องการนั้น จะนับเป็นของอุปโภคหรือไม่ ยังเป็นปัญหา เพราะตำราก็ใช้บำบัดความต้องการของเราได้ แต่มิใช่ของสำหรับใช้สรอย

ในความหมายที่ใช้อยู่ในภาษาไทยนั้น ของอุปโภคท่านหมายถึงสิ่งที่มิได้กินเข้าไปเป็นเนื้อเป็นหนัง ส่วนของบริโภคนั้น ท่านหมายถึงสิ่งที่ไปเป็นสาระของรูปกายโดยตรง

อย่างไรก็ตาม การไขความหมายของคำว่า อุปโภค ในส่วนที่ว่าใช้ในทางพระ—พุทธศาสนานั้น ยังเป็นแต่เพียงเดา ว่า จะมีที่ใช้สักแห่งใดแห่งหนึ่งเท่านั้น ผู้เขียนเองยังไม่เคยพบคำว่า อุปโภค ที่ใช้อยู่ในเรื่องของศาสนาเลย หรือหากจะได้ผ่านมาบ้างแล้ว ก็คงจะเป็น ด้วยมิได้สนใจจำ จึงไม่ทำให้นึกได้เสียเลย

๖ สิงหาคม ๒๔๘๔
๑๔
๔ ๗ ๙

ด้วยมาเห็นว่า สมุดเล่มนี้จวนจะหมดที่สำหรับบันทึกแล้ว และความรู้ต่าง ๆ เท่าที่ได้บันทึกมาแล้ว ยังไม่มีวิชาใดที่อาจทำให้ผู้ได้พบเห็นทำตนให้สร่างทุกข์ได้บ้าง จึงจะบันทึกวิชาที่พอจะเอาตัวรอดได้ลงไว้ต่อไปนี้ เพื่อเป็นทางให้ผู้ได้พบเห็นได้รับประโยชน์ตามสมควร เมื่ออ่านดูในตอนนี้ ให้สังเกตุตนว่า การได้อ่านแต่ต้นมานั้นเป็นแต่เพียงทำให้เกิดความรู้สว่างขึ้นบ้างเท่านั้น แม้จะมีชีวิตพอเอาตัวรอดได้ติดอยู่ บ้างก็เป็นเพียงวิชาชั้นต้น เปรียบได้ในการเรียนคณิตวิธีว่า เรียนรู้เพียงขั้นบวก ลบ คูณ หาร จำนวนเต็ม แต่ในการอ่านต่อไปนี้ เป็นการเรียน เศษส่วน ซึ่งจะเป็นรากฐานสำคัญสำหรับการเรียนรู้พีชคณิตและเรขาคณิตต่อไป

ตามที่ได้ทราบมาแล้วว่า การกระทำทั้งหลายอันเรียกได้ว่า กรรมนั้น คือ การกระทำที่ผู้กระทำ หวังผล ของการกระทำนั้น ๆ กรรมทั้งปวงมีผล การกระทำลงเป็นเหตุ ผลที่เกิดจากการกระทำลงนั้นเป็นผลของการกระทำนั้นเอง เช่น ผู้ปลูกข้าว หวังที่จะได้ข้าวเป็นผลของการปลูกข้าว ดังนี้

บัดนี้ ขอให้เราย้อนกลับไปหาเรื่อง ทุกข์–สุข อีกสักครั้งหนึ่ง เราเห็นกันได้แล้วว่าความสุขเกิดจากการสมใจหวัง คือสมกับใจตนที่นึกคิดอยากจะได้ อยากจะเป็น ความทุกข์เกิดจากการไม่สมใจหวัง คือ ไม่สมกับใจตนที่นึกคิดอยากจะได้ อยากจะเป็น ฉะนั้น การได้รับทุกข์หรือสุข ก็เป็นผลเกิดจากการกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งนั้นเองเป็นเหตุ และเป็นเหตุต้นเค้า

"สุข"
คือ-ทำลง-หวังผล-ผล { หรือ "ทำ-ผลของการทำนั้น"
"ทุกข์"

"ผลสมหวัง"
หวังผล – {
"แลไม่สมหวัง"

บรรดาสัตว์โลกทั้งหลายนี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือ สัตว์ชนิดคน ย่อมมีกรรมสืบต่อกันแทบทุกขณะจิต ความทุกข์ความสุขทั้งหลายนั้นมีกรรมเป็นต้นเค้า ฉะนั้น เมื่อจะแก้ให้พ้นทุกข์ไม่มี เราต้องแก้ที่กรรมนั้นเอง

กรรม คือ การกระทำชนิดที่หวังผล แต่ทุกคนที่เกิดอยู่ย่อมต้องมีการกระทำ แม้อย่างที่สุดก็ต้องนั่ง นอน ยืน เดิน เคลื่อนไหว ฯลฯ ซึ่งเรื่องนี้เองทำให้เรางงงันจนเกือบจะเห็นว่าการแก้ไม่ให้มีทุกข์ เป็นเรื่องที่ไม่อาจเป็นไปได้

แต่ในโลกนี้ ยังมีการกระทำอีกอย่างหนึ่ง ที่ไม่อาจเรียกได้ว่า "**กรรม**" เพราะการกระทำชนิดนี้เป็นการกระทำชนิดที่ไม่ห่วงใยในผลของการกระทำนั้น เป็นการกระทำตามหน้าที่เท่านั้นเอง จะเปรียบได้เท่ากับเครื่องจักรที่ทำงานนั้น คือ เมื่อเครื่องจักรทำ

งานก็นับได้ว่า เครื่องจักรนั้นได้ทำงาน แต่ตัวเครื่องจักรเองมิได้มีความห่วงใยในผลงานนั้นเลย มันทำไปตามหน้าที่ของมัน สุดแต่เครื่องนั้นจะมีประสิทธิภาพดีหรือเลว ถ้าดีก็ได้ผลดี ถ้าเลวก็ได้ผลเลว และเพราะว่าเครื่องจักรไม่ห่วงใยผลจากการทำนั้น มันจึงไม่ได้รับทุกข์หรือสุขแต่อย่างใดเลย

แต่เรื่องการกระทำโดยอย่างที่ไม่เรียกว่ากรรมนี้ เป็นเรื่องของพระอรหันต์ เป็นการเรียนเรื่องชีวิตชั้นสูงเกินกว่าที่สามัญชน จะเข้าใจได้ง่าย ๆ เสียแล้ว มันเป็นเท่ากับการเรียนเลขขั้นพีชคณิต จึงจะยกไว้ก่อน

ในขณะนี้ อยากจะแนะเพียงเรื่องที่พอจะเข้าใจกันได้บ้างเสียก่อน คือ อยากจะแนะ**ให้หัดกระทำการโดยมิให้มีความห่วงใยในผลของการกระทำนั้น**

ชั้นต้น เราจะต้องให้เกิดวิปัสสนาญาณแจ่มชัดแก่ใจ คือ ให้เกิดปัญญาเสียว่าก่อน "การกระทำที่เรียบร้อย ละเอียด รอบคอบ เพียงใด ย่อมได้รับผลงานดียิ่งขึ้นเพียงนั้น" เราต้องวิปัสสนาให้เกิดปสาทะตามความเป็นจริงนี้จริง ๆ

เมื่อความเชื่อแน่แท้ของเราได้เกิดขึ้นตามแนวที่กล่าวแล้วนั้น จึงกำหนดใจของเราต่อไป "แต่นี้ต่อไป เราจะทำงานทุกอย่าง ที่เป็นหน้าที่ของเราซึ่งจะต้องทำ ให้เรียบร้อยที่สุด โดยละเอียดที่สุด ด้วยความระมัดระวังรอบคอบที่สุด เท่าที่จะทำได้"

ต่อจากนั้น เมื่อมีงานอย่างหนึ่งอย่างใดผ่านมา และเราเห็นว่าเป็นหน้าที่ของเราที่จะต้องทำ ก็ลงมือทำทันที ทำด้วยดีที่สุดที่จะทำได้ และในทุกคราวที่ทำงาน เราก็ไม่จำต้องห่วงใยหรือเป่งใจโดยความหวังในการที่จะให้เกิดผล เป็นผลอย่างใด ๆ ทั้งสิ้น เอาใจใส่ในการที่จะทำให้ดีที่สุดเท่านั้น ผลจะเป็นอย่างไรไม่ต้องวิตกถึง ตัวอย่าง เช่น

เมื่อเรามีหน้าที่ที่จะต้องกินเราก็จะต้องกินให้ดีที่สุด คือ บดให้ละเอียดที่สุด สัมผัสดูโดยลิ้นให้แน่นอนที่สุดว่าไม่มีของเป็นภัย กลืนให้ดีที่สุด ฯลฯ

เมื่อเรามีหน้าที่ที่จะต้องคำนวณว่า อาหารที่กินนั้นพอควรแก่ภาวะหรือยัง เราก็คำนวณให้ดีที่สุด ไม่ต้องไปคำนึงว่า อาหารดี ๆ ยังเหลืออยู่อีกมากซึ่งเป็นการนอกขอบเขต

เมื่อเรามีหน้าที่ที่จะต้องเดิน ก็ให้เดินให้ดีที่สุด ฯลฯ

เมื่อเรามีหน้าที่ที่จะต้องนั่ง ก็ให้นั่งให้ดีที่สุด ฯลฯ

เมื่อเรามีหน้าที่ที่จะต้องนอน ก็ให้นอนให้ดีที่สุด ฯลฯ

เมื่อเรามีหน้าที่ที่จะต้องทำการเลี้ยงชีวิต ก็ให้ทำอย่างดีที่สุด ฯลฯ

เมื่อเรามีหน้าที่ที่จะต้องนึก คิด เรียน ฯลฯ เราก็ทำอย่างดีที่สุด โดยมิต้องคำนึงถึงผลแต่ประการใดทั้งสิ้น

ถ้าเท่าที่กล่าวไว้นั้น ยังไม่ทำให้เกิดการเข้าใจได้ จะยกตัวอย่างอีกอย่างหนึ่ง คือเมื่อมีการนัดหมายที่จะพบกัน ณ ที่ใดที่หนึ่ง ณ เวลาใดเวลาหนึ่ง เราจะต้องจัดการนัดหมายกันให้แน่ชัดและรอบคอบที่สุด ครั้นถึงเวลานัดนั้น เราก็ไปคอยอยู่ แม้หากอีกฝ่ายหนึ่งไม่มาตามกำหนด เราก็ไม่อึดอัดใจ เพราะเราได้ทำการนัดหมายไว้แน่ชัดแล้ว รอบคอบ ละเอียดถี่ถ้วน เท่าที่เราจะทำได้แล้วในตอนต้น และแม้เราจะทำอย่างอื่นอีกก็ไม่มีทางทำได้ดีเท่านั้นแล้ว ส่วนการไม่มาของอีกฝ่ายหนึ่งนั้นถึงจะอย่างไรก็ทำให้มาไม่ได้อยู่เอง

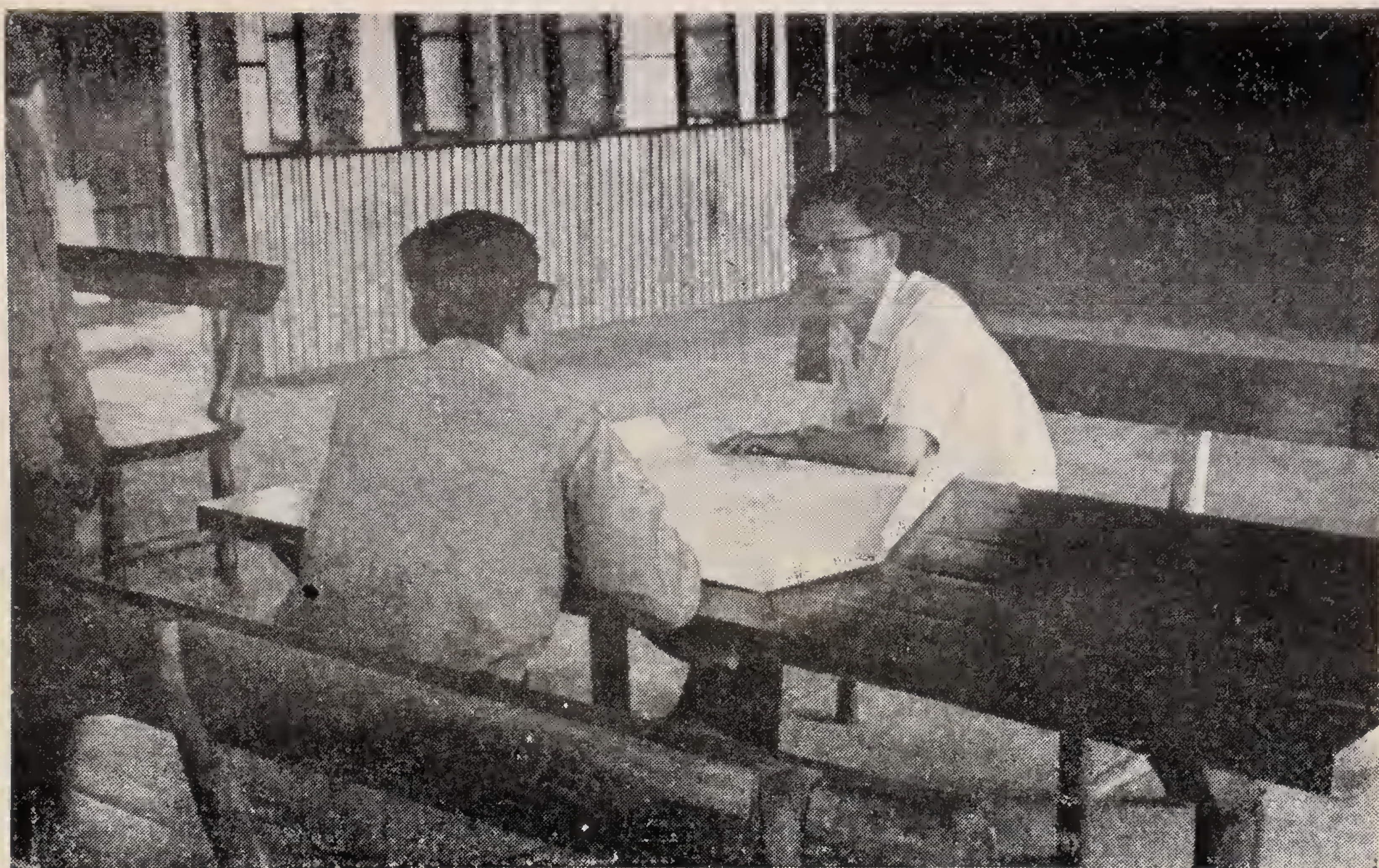
ในเรื่องนี้ถ้าเราหวังผลในการกระทำ คือ หวังว่าจะต้องเกิดผลให้อีกฝ่ายหนึ่งมาและเราเชื่อว่า เขาจะต้องมาแน่แท้ ครั้นถึงคราวเข้าจริง เขาไม่มา เราก็อึดอัด กะเยือกะแย่ง ชะเง้อแล้วชะเง้อเล่า ซึ่งเป็นกิริยาอาการของความทุกข์นั่นเอง

ถ้าเราไม่หวังผลในการกระทำ คือเราถือเสียว่า เราได้ทำโดยดีที่สุด เท่าที่จะทำได้แล้ว ถึงทำอย่างอื่นอีก เมื่อเขาไม่มา นั่นก็คือ "ไม่มา" นั่นเอง เราก็ไม่อึดอัดใจ เราได้นัดแล้ว หน้าที่ของเราคือ ไปคอย เขาจะมาหรือไม่มา "ไม่เอาใจใส่" เราก็ไม่ได้เดือดร้อน

สรุปความลงว่า **"อย่ากระทำการด้วยความหวังผลของการกระทำนั้น แต่จะทำตามหน้าที่ของตนอย่างดีที่สุดเท่าที่จะทำได้"**

และในเรื่องนี้ ผู้มีปฏิภาณดี เมื่อได้อ่านด้วยความพิจารณา ก็อาจจะเข้าใจความในหลักธรรมที่จัดไว้ในเรื่อง มรรค ๘ ได้เป็นอย่างดี มรรค ๘ จะกล่าวอีกในโอกาสหน้า

การบันทึกความรู้ต่าง ๆ ลงในเล่มนี้ จะยุติไว้เพียงแค่นี้.

ร่วมปรึกษางานกับ คุณธนู ที่โครงการโดมน้อย จ. อุบลราชธานี

เรื่อง ความมีหนี้เป็นทุกข์อย่างยิ่ง

ความมีหนี้เป็นทุกข์อย่างยิ่ง หนี้ทั้งปวงให้ทุกข์ เหมือนกับมีโซ่พันธนาการร่างกายจะไปไหนมาไหน หาอิสสระไม่ได้ ไม่ใช่จะพันธนาเฉพาะกายอย่างเดียว ยังใจด้วย ไม่มีสุขเป็นหนี้เพราะความโลภ เป็นหนี้เพราะความรัก เป็นหนี้เพราะความหลง เหตุใดเราจึงต้องมีหนี้และหาหนี้ ในเมื่อก็เกิดกันมาแต่ตัวเปล่าทั้งสิ้น เหตุใดจึงหาโซ่พันธนาร่างกาย เมื่อยังไม่มีความรักก็สอดส่ายหารัก ให้หัวใจเป็นหนี้ผูกพันในเรื่องรัก เมื่อรักแล้วก็สอดส่ายผูกพันหากุญแจมาใส่มือให้อีกมือหนึ่ง ผูกกับอีกร่างหนึ่ง จูงกันไปทะเลาะวิวาทกันไป ด้วยการเป็นหนี้แห่งความรักกันทั้งคู่ ต่างฝ่ายต่างก็ต้องการความชดเชยซึ่งกันและกัน เสร็จแล้วก็ต้องการผ่อนคลายจากหนี้นี้ เพื่อหาคนกลาง คือ ต้องการมีบุตรขึ้นอีก โซ่ผูกขึ้นอีกสายหนึ่ง สายสองสายสาม เพิ่มขึ้นอีกเรื่อย ๆ สุดแต่ตัณหาราคะ พืชพันธ์จะแผ่ไป เมื่อหาหนี้ใส่ตัวเช่นนี้แล้วจะไปโทษใคร เพราะเป็นความต้องการของตัวเราเองทั้งสิ้น เมื่อมีครอบครัวขึ้นมาเป็นหลายสาย มีโซ่ผูกพันกันขึ้น ก็ต้องการพาหนะที่จะจูงตัวไป คือ ความร่ำรวย ก็วิ่งกระเสือกกระสนหาความร่ำรวย เพื่อจะได้เป็นพาหนะนำตัวไปอีก ระหว่างที่วิ่งวน ค้นคว้า ก็เป็นหนี้ขึ้นอีกทางใจ คือ เป็นหนี้ทางโลภ อยากได้ อยากรวย เมื่อได้ร้อยก็อยากจะได้พัน มีพันก็เป็นหมื่น มีหมื่นก็เป็นแสน อยากได้เพิ่มขึ้นทวีคูณ ไม่รู้จักอิ่ม เบื่อหน่าย เพราะเริ่มเป็นหนี้ให้กับความโลภให้ความโลภเป็นเจ้าหนี้กันเสียแล้ว เราจะบ่นกันไปทำไมถึงความทุกข์ยากลำบาก ยากเย็นแค้นใจ บางคราวได้ชัยชนะ บางคราวพ่ายแพ้ก็ท้อแท้ เมื่อได้ชัยชนะแล้วก็ไม่หยุดพิจารณา บุกบั่นไปอีก อยากได้เพิ่มขึ้นอีก ไม่มีอะไรที่จะได้มาโดยไม่ได้ใช้ความมานะอุตสาหะ ทุกอย่างต้องใช้ความมานะอุตสาหะทั้งสิ้น ถึงแม้บุคคลนั้นจะมีมรดกตกทอดก็ต้องใช้ความมานะอุตสาหะ ความพากเพียร ที่จะปกป้องรักษาสมบัติเหล่านั้นให้อยู่ยืนนาน และหาขึ้นมาพอกพูน เข้าทวีคูณ ฉะนั้น เราจะบ่นกันไปทำไมในเรื่องความทุกข์ เพราะว่าหาทุกข์ให้กับตนเองทั้งสิ้น เมื่อไม่ได้ชัยชนะก็พร่ำบ่น เบื่อหน่าย ไม่ต้องการ

อีกแล้ว ไม่อยากได้อีกแล้ว ครั้นพอจะปลดเปลื้องได้ก็ลืม หาขึ้นมาอีกเช่นนี้เรื่อยไป มนุษย์เรามักจะเป็นเช่นนี้ เป็นทาสให้เจ้าหนี้คือความโลภหลงนี้มาบดบังเสียหมดสิ้น ปล่อยให้จูงลากถูลู่ถูกังไปจนกว่าสังขารจะเสื่อมสลายไปนั่นแหละ หากผู้ใดคิดไม่ออก คิดไม่ถูก ไม่ได้นั่งรำพึง คิดถึง พิจารณาแล้ว ก็ปล่อยให้ความโลภหลง ความอยากได้นี้ลากสังขารไปจนกว่าชีวิตหรือสังขารจะแตกดับ สิ้นลมหายใจ แน่วแน่ นิ่งสนิท นั่นแหละจึงจะหยุดหาเจ้าหนี้จึงจะหยุดความเป็นลูกหนี้แห่งความโลภได้ ฉะนั้น หากผู้ใดคิดได้ถึงความยากลำบากอันไม่พออันนี้ เร่งหาแนวทางของความสงบ คือ หาความสงบจิตในร่มพุทธศาสนาเสียเถิด ถึงแม้จะไม่ต้องบวช ไม่ต้องเรียน ก็จะแสวงหาธรรมะ คือสัจจะธรรมแห่งองค์ศาสดา ไม่ต้องใช้ปัจจัยไม่ต้องซื้อ ไม่ต้องหา หากผู้ใดต้องการก็จะเกิดขึ้นเอง เพียงแต่นั่งสงบนิ่ง ๆ ผ่อนลมหายใจเข้าออก จับแน่วแน่อยู่ที่ระยะของลมหายใจเข้าออก เข้าออก อยู่เช่นนี้ ความสงบแห่งจิตความเร่าร้อนแห่งจิต ก็จะค่อยบันเทาลง บันเทาลง จิตก็จะได้หยุดพักก็จะเกิดการพิจารณาได้ จะเกิดการรู้ได้ และจะทราบได้ว่าเรานั้นเกิดมาทำอะไร เพื่ออะไร ชีวิตต้องการอะไร ต้องการแล้วได้อะไรมั่ง เราเกิดมานี้เพื่ออะไร ทำอะไร ผิดชอบ ชั่วดี ไปแล้วบ้าง ได้ตกเป็นทาสของความชั่วและได้ทำความดีอะไรไปบ้าง ก็จะคิดได้เมื่อคิดได้แล้วจะปฏิบัติอย่างไร อันนี้ก็จะเป็นคำตอบของผู้ต้องการที่จะแสวงหาความร่มเย็นสงบสุขอันยาวนานถึงแม้ว่าเมื่อไม่ได้นั่ง หรือคลายออกจากสมาธิ ไปประกอบกิจการงานต่าง ๆ ก็จะเป็นไปด้วยความมีสติ ด้วยความพิจารณาได้ เมื่อยามที่ไม่ได้อย่างใจ เมื่อยามที่ประสพอุปสรรค ก็จะพิจารณาได้ ปลงได้ คิดได้ จะได้ไม่เศร้าสร้อยน้อยใจ คลั่งไคล้ไหลหลง โทษคนนั้น โทษคนนี้ โทษโชคชะตาราษีกันอีกต่อไป จงคิดดูเถิดว่า เกิดขึ้นมาแล้วทำอะไร เราทำอะไร ใครหามาให้ให้เราทำ ใครใช้เรา จงคิดดูเถิด

ขอธรรมะแห่งองค์ศาสดา องค์พระผู้มีพระภาคเจ้า ผู้แจ้งจบโลกทั้งมวล ขอได้ทรงโปรดได้ประทานเมตตากรุณา ส่องสว่าง เกิดปัญญาให้แก่ผู้ที่ใฝ่หาความสงบ ผู้

ที่เหน็ดเหนื่อยเมื่อยล้าในการต่อสู้กับชีวิตที่ถูกความโลภหลงนี้จูงไป ขอให้เขาจงระลึกได้ สงบได้ และพิจารณาได้ รู้จักว่าอะไรคือความทุกข์และสุข อะไรคือความสุขที่แท้จริง ที่เป็นไปตามธรรมชาติ ไม่มีหันเหเปลี่ยนแปรไป เป็นความสุขที่ให้ยาวนาน ไม่ต้องมีปัจจัยเป็นเครื่องปรุงแต่งมากมาย ขอให้ผู้นั้นจงคิดได้เถิด

ความเร่าร้อนทรมานเผากายในความโลภหลงต่าง ๆ นี้ จะได้เย็นลง หากผู้นั้นคิดได้ว่าเราเกิดมาเพื่ออะไร ทำอะไรกันบ้าง ในชาตินี้ได้ทำอะไรเป็นตราประจำตัวไปบ้าง ประทับตราบาป ตราบุญ ตราชั่ว ตราดี อะไรกันบ้าง ขอธรรมะแห่งองค์ศาสดา จงส่องสว่างให้ผู้ที่ตกอยู่ในความมืดทั้งมวล จงได้สว่างกระแจ่มจ้า เพื่อความสงบสุขของชนทั้งมวลด้วยเถิด.

เขียนโดย

จรูญ แสงงำพาล

พิมพ์ที่โรงพิมพ์เกษสุวรรณ์การพิมพ์ 155 ถนนสามเสน (หลังตลาดเทเวศร์) กรุงเทพ 2
นายบุญนำ เกษสุวรรณ์ ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา โทร. 822458.

จากนี้.... แม้นมีชีพ
ไร้ประทีปรักระวี
รักมอดเป็นธุลี
ไม่เหลือที่จะรักใคร

ศรีปีรสอนเลาดินแล้วสิ้นแสง
จรัสแรงแล้วแยกแตกสลาย
ทิ้งให้เดือนลอยฟ้ามาเดียวดาย
พระพายคล้ายลำนำบทอำลา

หล่นแหลกแตกสลายแล้วแก้วกล้า
รานร้าวกับแผ่นหินผา
ในนัยตาเอ่อช้ำหยาดน้ำตา
ด้วยสนิทเสน่หาอาลัย

เหมือนพี่เหมือนเพื่อนและเหมือนพ่อ
เคยคลอเคียงสนิทชิดใกล้
โอ้ดุจปีกแห่งหวังกำลังใจ
นับต่อแต่นี้ไปไม่กลับคืน